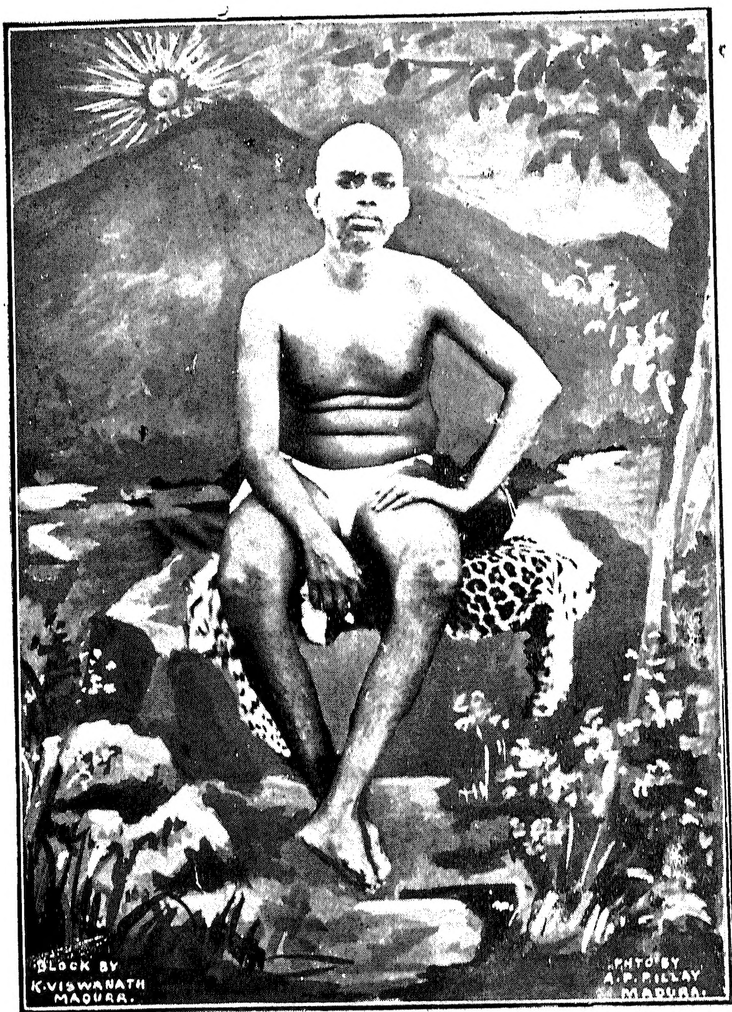

శ్రీ రమణమహర్షులు

ఉపోద్ఘాతమ్

పురా కిల భగవాన్ చంద్రశేఖర స్స్వాత్మతత్త్వ ప్రబోధనాయ, శబ్దశాస్త్రవ్యుత్పాదనాయచ, ఆత్మాన ముద్దిశ్య చిరాచరితతపసాం సనకాదీనాం పాణిన్యాదీనాంచ, అభీప్సిత మాపిపూరయిషుః, ఢక్కాం చతుర్దశకృత్వః నాదయామాస. స నాదః, అ-ఇ-ఉణ్—ఇత్యాది చతుర్దశ సూత్రాత్మనా తేషాం శ్రవణపథ మవతతార. తత్సూత్రజాల మాధారీకృత్య భగవాన్ పాణినిః సోపజ్ఞం వ్యాకరణం రచయామాసేతి విదిత మేవ సర్వేషాం పండితానాం తదితరేషాంచ. ఆత్మతత్త్వ ప్రబోధనాయ ప్రార్థితవతాం సనకాదీనా మీహితమపి తదాత్వ ఏవ తేనైవ సూత్రజాలేన ఆపూరిత మాసీ దితి ఉరరీకార్యమ్. యద్యేవం నస్యా ద్భగవతి భక్తపరాయణేఽపి చ్ఛలం, సనకాదిషు ఆజానసిద్ధేష్వపి బాలిశత్వం చారోపితం భవేత్. నహి తే సనకాదయః పాణిన్యాదయ ఇవ శబ్దశాస్త్ర వ్యుత్పాదన మాకాంక్షితవంతః, యేన త ఇవ ఇమేఽపి కృతార్థాః స్మః ఇతి నివృత్తా బభూవుః.

పరంతు, నేదం పండితేషు ప్రథితం భవతి చతుర్దశ సూత్ర్యాః వ్యాకరణ ప్రయోజకత్వ మంతరేణ, ఆత్మతత్త్వాపి

స్ఫురణప్రవణత్వ మపీతి. అస్తు నామైతత్. సనకాదయోఽ
క్షరసమామ్నాయరూపే ఆత్మతత్త్వబోధకత్వేనానుగృహీతే
సూత్రజాలే కిమప్యజానానా భగవంతం నందికేశ్వర మపరమివ
త్ర్యంబకం ప్రార్థయంత ఏతత్సూత్రవివరణాయ. సోఽపి
కృపాతరంగితాంతరంగ షడ్వింశతిసంఖ్యకై రనుష్టుభి ర్వృత్తైః
కాశికాఖ్యైః సూత్రచతుర్దశకస్యోపనిషదాత్మతత్త్వపరత్వం
స్ఫుటీచకార. మహామునే ర్వ్యాఘ్రపాదస్య పుత్రో భగవా
నుపమన్యు స్తత్త్వవిమర్శిన్యాఖ్యయా వ్యాఖ్యయా తత్కారి
కానాం భావం హృద్యతమ మావ్యకరోత్. ఏతత్త్రయం
సుగూఢ మౌపనిషదం తత్త్వం సుబోధం కరోతీతి, అగ్రే పఠి
తౄణా మనుభవవిషయో భవిష్యతి. అస్మిన్ హి అద్వైత దర్శన
సిద్ధాంతభూతాః, నిర్గుణః పరమాత్మా మాయయా సగుణః
స్రష్టా చ బభూవ. స్రష్టు స్సృష్టస్య చాభేదః, స్రష్టు స్స్వసృష్టప
రూపేణ ప్రవేశః, జగతో మాయామయత్వమ్—ఇత్యాదయో
బహవోఽంశాః ప్రతిపాదితా స్సంతి. ఇతరదర్శనసిద్ధాంతాశ్చ
తత్రతత్ర ప్రసంగేన. ఇత్థం సర్వస్పృహణీయ మప్యేత దన
భ్యస్తసంస్కృతభాషాణా మవిజ్ఞాతశాస్త్రతత్త్వానాంచ నోప
కారాయేతి, ఉపనిషత్సు, యోగశాస్త్రే, ష్వితిహాసాదిషు,
శ్రీభగవత్పాదప్రతిపాదితప్రకరణేషు భాష్యప్రస్థానేషు చ యస్య
యస్య భావస్య యేనయేన సంవాద స్త త్సర్వ మేకత్ర దర్శ
యితుకామ ఇవ సువిపులాయాం హృదయంగమాయాం స్వ

విరచితాయా మాంధ్రభాషావ్యాఖ్యాయాం విశదీకృత్య, అతు
రజ్ఞనామాన్మత్ప్రియసుహృత్ప్రకటయతీతి సర్వేషాం ప్రమోద
మాపాదయే దితి సత్య మేతత్. మన్యామహే తేనైవ భగ
వతా సూత్రప్రవర్తకేన చిరాకాంక్షితే స్వకీయే మహతి
కార్యే ప్రేరితో௨భూ దితి. రత్నాకరా దుద్ధృత్య సర్వసాధా
రణ్యేన ఆపణప్రసారితా ఇవ అనర్ఘ్యా అర్థవిశేషాః పండితా
పండితముఖాలంకరణాయాత్ర ప్రతిపాదితా స్సంతీతి నాత్యుక్తిః.
యథాస్య భాషావ్యాఖ్యాతు శ్చిరా దంగీకృత శ్శ్రమ స్సఫలో
భవే త్తథా పండితైః పఠితృభిశ్చ సమ మియ మాద్రియేతేతి
తేషాం ధన్యవాదస్య, మహేశ్వరప్రసాదస్య పాత్రీబభూవాయం
వ్యాఖ్యాతేతిచ దృఢం విశ్వసిమః. గచ్ఛతః స్ఖలన మివ తత్ర
తత్ర అజ్ఞానా దశోధనాద్వా ప్రసక్తాన్ దోషాన్ సహృద
యాః క్షంతు మర్హంతి. విలసతా దియం భాషావ్యాఖ్యా
సహృదయహృదయానందినీ ఆకల్ప మితి ప్రార్థయామహే.

పచ్చయప్ప పాఠశాల, చెన్నపురి. — నా. వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రీ,
వేదాంతశిరోమణిః.

భూమిక

శ్రీమహేశుం డగు పరమశివుండు తాండవము చేయుసమయము నందు సనకసనందనాదు లగు సిద్ధులును, పాణిన్యాదు లగు మునులును పరమాత్మతత్త్వమును తెలిసికొనఁదలంచినవారై యచ్చటికి వచ్చియుండిరి. మహేశ్వరభగవానుఁడా వచ్చియున్నవారి యింగిత మెఱింగి నాట్యానంతరమునఁ దనచేతిఢక్క (డమరుకము)ను పదునాలుగు పర్యాయములు ప్రయోగించెను. ఆపదునాలుగు ధ్వనులను, పదునాలుగుసూత్రములుగా వారు గ్రహించిరి. వారిలో భగవానుఁ డగు పాణినిముని యాపదునాలుగుసూత్రములను ఆధారముగాఁ జేసికొని యెనిమిది యధ్యాయములుగల (అష్టాధ్యాయి) వ్యాకరణసూత్రములను రచించెను. సనకాదులుమాత్ర మాసూత్రముల కాత్మతత్త్వ మెఱుంగఁజాలనివారై పరమశివునిపార్శ్వచరులలో ముఖ్యుఁ డయిన శ్రీనందికేశ్వరునిసన్నిధి కేఁగి 'యీపదునాలుగుసూత్రములకును శివభగవానుల వారియుద్దేశ మేమో వివరించి చెప్పు' మని యతనిని ప్రార్థింపఁగా, నతఁ డుపోద్ఘాతముగా, "నృత్తావసానే" అను శ్లోకమును, దానితరువాతిశ్లోకమును, ఆపైని ౧-వ సూత్రమునకు ౨-౩-౪-౫-౬-౭ కాశికలను, ౨-వ సూ. ౯-౧౦-౧౧ కాశికలను, ౩-వ సూ. ౧౨-వ కాశికను, ౪-వ సూ. ౧౩-వ కాశికను, ౫-వ సూ. ౧౪-౧౬ కాశికలను, ౬-వ సూ. ౧౬-వ కాశికను, ౭-వ సూ. ౧౭-వ కాశికను, ౮-వ సూ. ౧౮-వ కాశికను, ౯-వ సూ. ౧౯-వ కాశికను, ౧౦-వ సూ. ౨౦-వ కాశికను, ౧౧-వ సూ. ౨౧, ౨౨-వ కాశికలను, ౧౨-వ సూ. ౨౩-వ కాశికను, ౧౩-వ సూ. ౨౪, ౨౫-వ కాశికలను, ౧౪-వ సూ. ౨౬-వ కాశికను ఇట్లు ౨౬ కాశికలను రచించెను. అంత వారు కృతార్థు లయి యవి గైకొని వెడలిపోయిరి.

మఱికొంత కాలమునకు, ఆకాశికలయర్థము సుగమముగామి యెఱింగినవాఁడై, ఉపమన్యుమహాముని వానికి "తత్త్వవిమర్శిని" అను వ్యాఖ్యానమును నాతివిస్తరముగ రచించెను. కాశికలును, వానివ్యాఖ్యానమును సంస్కృతభాషయం దుండుటంజేసియు, కావుననే సంస్కృతభాషాజ్ఞానము లేనివారికి దురవగాహము లగుటంజేసియు, ఆంధ్రు లయిన అక్షరజ్ఞుఁడుగారు, ఆకాశికలకును, వానివ్యాఖ్యానమగు తత్త్వవిమర్శినికిని ప్రతిపదటీకాతాత్పర్యములు వ్రాసియు, ఆయాసందర్భములయందు బ్రహ్మసూత్రములు, యోగసూత్రములు, ఉపనిషత్తులు, భగవద్గీతలు, అధ్యాత్మరామాయణోత్తరకాండమునందలి రామగీతాశ్లోకములు, శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యులవారి వేదాంతప్రకరణములయందలి శ్లోకములును ప్రమాణముగాఁ జూపి, వానికిని సుగమ మగునట్లు తాత్పర్యము వ్రాసియు "ప్రణవవల్లి" అనెడి యాంధ్రవ్యాఖ్యానమును గావించి సంస్కృతభాషాజ్ఞానము చాలనియాంధ్రులగు ముముక్షువులకుఁ బరమోపకారము చేసినవారైరి. నా యెఱిఁగినంతవఱకు శ్రీనందికేశ్వరునికాశికలు గాని, తద్వ్యాఖ్యానమగు తత్త్వవిమర్శిని గాని యెచ్చటను ముద్రిత మయినట్లు కానరాలేదు. కాఁగా, వానిని సంపాదించి యీమాదిరిగా తయారుచేసి ముద్రింపించి యాంధ్రముముక్షువులచేతి కరదీపం బొలిచి యిచ్చినారన్నమాట! ప్రణవవల్లి చదివినవారి కక్షరజ్ఞుఁడుగారి సర్వతోముఖమైన యద్వైతవేదాంతజ్ఞానము స్పష్టపడఁగలదు. మఱియు నీపుస్తకము ముద్రణకు రాకముందును, ముద్రణసమయమునందును బ్రహ్మీభూతులు, శ్రీరమణమహర్షులవారు చిత్తగించి ముద్రణానుమతి నొసంగుచు వచ్చినారు. కావున, ఆంధ్రముముక్షువు లీగ్రంథమును చదివి, మననము చేసికొన్నచో, అక్షరజ్ఞుఁడుగారు దీనివిషయమునఁ బడినపరిశ్రమము సార్థకము గాఁగల దని ముద్రణకుఁ బూర్వమునందుండియు దీనిభారమును వహించిననేను సకలాంధ్రసోదర ముముక్షువులను ప్రార్థించుచున్నాను.

ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయము,
చెన్నపట్టనము.

పురాణం
సూర్యనారాయణతీర్థులు

దక్షిణామూర్తి స్తోత్రమ్

ఓంనమః ప్రణవార్థాయ శుద్ధజ్ఞానైకమూర్తయే,
నిర్మలాయ ప్రశాంతాయ దక్షిణామూర్తయే నమః.

గురవే సర్వలోకానాం భిషజే భవరోగిణామ్,
నిధయే సర్వవిద్యానాం దక్షిణామూర్తయే నమః.

ఈశ్వరో గురు రాత్మేతి మూర్తిభేదవిభాగినే,
వ్యోమవ ద్వ్యాప్తదేహాయ దక్షిణామూర్తయే నమః.

చిద్ఘనాయ మహేశాయ వటమూలనివాసినే,
సచ్చిదానందరూపాయ దక్షిణామూర్తయే నమః.

అంగుష్ఠతర్జనీయోగముద్రావ్యాజేన దేహినామ్,
శ్రుత్యర్థం బ్రహ్మజీవైక్యం దర్శయ న్నోఽవతాచ్ఛివః.

ఓం సద్గురవే నమః.

కృతిసమర్పణమ్

లోకశ్రేయోవితరణ దీక్షిత సనకాదిసన్నుతపదాబ్జః,
ఢక్కానాదవ్యాజేనాఽదా ద్యస్సూత్రబృంద మంబేశః.

సంతి తన్మాహేశీం సూత్రతతిం వ్యాఖ్య దానురూప్యేణ,
తత్త్వంపదార్థబోధప్రవణం యత్ప్రాహు రగ్రిమాః ప్రాజ్ఞాః.

గీర్వాణగిరి నిబద్ధం నాలం జనతేహ బోద్ధు మస్త్యస్మాత్,
తద్దుహితృభాషయాంధ్ర్యా వ్యాఖ్యాతవ్యేతి మే మతిర్జాతా.

జాగర్త్యేకో నాన్య స్తస్యచ కర్తృత్వకర్మతే న స్తః,
ఇతి వదతి భగవతీ వాక్ తస్మాత్ కస్యాస్తి వస్తుతోఽహంతా?

నిగమదివ్యతరో రతియత్నాత్ పదసుమైర్గ్రథితామహమేనామ్,
విదితవేద్యతయా విలసచ్ఛ్రీరమణపాదయుగే కలయామి.

చులుకీకృతనిగమాబ్ధిం వితథీకృతదుర్వివాదపాషండమ్,
విశదీకృతసత్తత్త్వం వసతీకృతవిశ్వవంద్యశోణాద్రిమ్.

నౌమి సదా తం రమణమునీంద్రం
స్వాత్మారామై ర్విబుద్ధై ర్వినుతమ్,
గ్రాహితతత్త్వప్రణతజనౌఘం
శోణశిలోచ్ఛ్రయకల్పితవాసమ్.

నిగమచోదితా మున్యనుష్ఠితా
శ్శమదమాదయః కర్మ నైగమమ్,
యస్య హేతుతాం యంతి యద్గహే
ద్భూతభావినీ పుణ్యపాసకే.

ప్రాప్య య త్సమా న్నస్తపూరుషాం
స్తారయే త్పరః పర మథ స్వకాన్,
జ్ఞాన మీదృశం ప్రాప్య యో లసేత్
తాదృశం వినా కం ను నౌ మ్యహమ్.

శ్రీరమణప్రేరణాతః
శ్రీరమణప్రాప్త్యుపాయఫల మేతత్,
శ్రీరమణతుష్టిరచితం
శ్రీరమణస్యాశిషా చిరం జీయాత్.

అతురజ్ఞాహ్వయా జ్ఞాతో విద్వదర్హణనిష్ఠితః,
కశ్చి ద్రచితవా నాంధ్ర్యాం నందిసూత్రవివర్తనమ్.

ఓం సద్గురుచరణారవిందాభ్యాం నమోనమః.

ఉపమన్యు చరిత్రము

శ్రీమంతంబై పుణ్యభూమి యని ప్రసిద్ధిం గాంచిన మన భరతఖండము మహాత్ములచరిత్రముల కెన్నిటికో ఆకరమై యున్నది. అట్టిమహనీయులలో ఉపమన్యుఁ డొక్కఁడు. ఇమ్మునికులతిలకుఁ డాయోదుఁ డను నామాంతరమును వహించి యుండిన ధౌమ్యునకు శిష్యుఁడు. ఆరుణి, వేదుఁ డనునిద్దఱతనికి సహాధ్యాయు లై యుండిరి. ధౌమ్యుఁ డుపమన్యుని తెలివితేటలకు మనమునఁ గడు సంతసించెడివాఁడు. ఇట్లుండ ధౌమ్యుఁడు శిష్యుని తెలివితేటలను, గురుభక్తిని పరీక్షింపఁదలఁచి శిష్యునిం బిలిచి యిట్లనియె. "నాయనా, ఉపమన్యూ! నీవు నేఁటినుండి మనగోవులను మేపుకొని వచ్చుచుండవలయు"నని యానతిచ్చె. ఉపమన్యుఁడు సౌమ్యగుణసంపన్నుఁడు. "గురుశుశ్రూషయా విద్యా" అనునార్యోక్తిని జక్కఁగ నెఱింగినవాఁడు కావున గురువునాజ్ఞానుసారముగ నావులఁ గాచుట యిహపరసాధకమని యెంచి యట్లే చేయుచుండెను. ఒకనాఁడు గోవులను ప్రొద్దు గ్రుంకుసరికి శాలకుఁ జేర్చి గురువుకడ కరుగుదెంచి సాష్టాంగముగ నమస్కరించెను. ధౌమ్యుఁడు మ్రొక్కిన శిష్యుని స్నేహమున వీక్షించి యిట్లనియె. 'వత్సా! నిన్నుఁ జూడ నాకు కడుంగడు చోద్య మయ్యెడిని. నీశరీరము మిక్కిలి పుష్టిగలదై యున్నది. కావున నీవు భుజించునాహారమున

నెద్దియో మహాత్త్వ ముండవలెను. లేదేని నీశరీర మింత దృఢముగ నుండఁజాలదు. ఎట్లు జీవనము చేయుచున్నా' వని ప్రశ్నించెను. శిష్యుం డందులకు 'స్వామీ! భిక్షాచరణమున జీవయాత్ర నడపుచున్నాఁడను. యాదృచ్ఛికముగ లభించు నాహారమును గ్రహించుచున్నాను. స్వాదురసములగు నాహారములపట్ల నారసనేంద్రియ మెన్నఁడును సుముఖింపదు. ఒకానొక కొన్ని వేళల నిద్రాహారములను సైతము విడనాడుదును. కాని నాశరీర మిట్లు దృఢముగ నుండుటకు కారణ మెయ్యదియో తెలియనేరదు.' అనవుడు గురుఁడు శిష్యునిఁ గాంచి 'వత్స! భిక్షాన్నము నాకు నివేదింపక యిటుపైని నీవు భుజింపకుము. తెలియకపోయినది పోని' మ్మని వాక్రుచ్చెను. శిష్యుఁడు గురు నానతి నౌదలఁ దాల్చి యమ్మఱుసటిదినమునుండి భిక్షాన్నమును గురువునకు నివేదించుచుండెను. గురుఁడు భిక్షాన్నము నంతయును తానే గ్రహించుచుండెను. శిష్యుఁ డందులకు కారణ మేమని చింతించినవాఁడు కాఁడు. యథాప్రకారముగ గోవుల మందను గాచుచుండెను. పగలంతయు గోవులను మేపి సూర్యాస్తమయసమయమునకు గోవులను విడిచి తనగురునికడకు వచ్చి మ్రొక్కి నిలిచినశిష్యునిం గని గురుం డిట్లనియె. 'బిడ్డా! నీవు తెచ్చుభిక్షాన్న మంతయు నేను భుజించుచున్నాను. నీ వెట్లు జీవనము చేయుచుం బుష్టిగ నున్నా' వని యడిగెను. అందులకు శిష్యుఁడు, 'అయ్యా! మొదట తెచ్చుభిక్షను మీ కిచ్చి రెండవ తూరి తెచ్చుదానివల్ల నేను జీవనము చేయుచున్నాఁడను.' అనఁగా గురుండు 'వత్సా! నీవు తప్పు చేసితివి. నీ విన్నిమాఱ్లు

భిక్షకుం బోడువేని భిక్షవలన జీవించునితరులకు జీవనహాని
కాదా? ఇటుపై నట్లు చేయకు' మని గురుండు చెప్పెను. అట్లు
చేయ నని చెప్పి యుపమన్యుండు పశువుల నెప్పటియట్ల మేపి
గురునియెదుటికి వచ్చి మ్రొక్కి నిల్చిన శిష్యుండు బలసియుండు
టను గాంచి గురుండు వాని కిట్లనియె. 'వత్సా! నీవు తెచ్చు
భిక్షాన్న మంతయు నేనే గ్రహించుచు నిన్ను మరల భిక్ష
కేఁగవల దంటిని. నీ వింకను బలసినట్లు యున్నావు. నీవు జీవన
మెట్లు చేయుచున్నా?' వనెను. అంతట శిష్యుఁడు 'నేను గోవుల
పాలవలన జీవించుచున్నా' ననెను. గురుండు 'నీవు పాలు
త్రావుట న్యాయ్యము గాదు. నాయనుజ్ఞ లేక యట్లు చేయకు'
మనెను. అందులకు శిష్యుండు సమ్మతించి గోవులను మేపి
మరల గురునియెదుటికి వచ్చి నమస్కరించి నిలిచెను. గురుండు
వానిం గని, 'బిడ్డా! నీకు భిక్షాన్నము లభించుటలేదు. పాలు
త్రాగవలదంటిని. నీ వింకను బలసియున్నావు. దీనికిం గతం బేమి?'
యని గురుం డడిగెను. అందులకు శిష్యుండు, 'గోవులయొద్ద
దూడలు పాలు త్రాగునపుడు విడుచునట్టినురుగును దిని మను
చున్నా' ననెను. గురుం డామాటలు విని 'నీ విట్లు చేయుట
తగదు. నీవు నురుగుం దినుట యెఱింగి దూడలు తాము
త్రాగుపాలలో, విశేషభాగము నీకై నురుగుగా క్రింద విడు
చును. అట్లు చేయుటచే దూడలకు జీవనహాని యగును
కావున నిటుపై నట్లు చేయకుము.' అనఁగా నట్లే యని గోవు
లను మేపుటకుం జని తనకు భిక్షాన్నము పాలు నురుగు
మొదలగునవి యేమియు లేమిం జేసి యాఁకలి పట్టఁజాలక

యుపమన్యుం డగ్నికల్పము లగు నర్కపత్రములం దినుట
కారంభించిన, దానిచే దృష్టిపాటవము చెడి యంధుం డయ్యెను.
అట్టిదశయందును నమ్మునిపుత్రుండు గోవులను మేపుచుండి
మార్గమం దున్న యొకకూపంబునం బడియెను. కావున నా
యుపమన్యుం డింటికి రాఁడయ్యె. అందులకు గురుండు ఖిన్నుం
డై యితరశిష్యులం బిలిచి 'బాలురారా! యుపమన్యుండు నేఁడు
రాత్రియైనను గృహంబునకు రాఁడయ్యెను. ఎందున్నవాఁ' డని
యడుగ, 'వా రుపమన్యుండు గోవులను గాచుటకు వనంబున
కేఁగె' నని చెప్పిరి. అంతట గురుండు 'నేను వానిని సర్వపథము
లను నిషేధించి యాహారము మాన్పించితిని. దానం జేసి కుపితుం
డై కాఁబోలును వాఁడు నాకడకు రాఁడయ్యెను. కావున వానిని
మనము వెదుకంజనవలయును' అని చెప్పి శిష్యులతోడ నడవికిఁ
జని, 'ఓ యుపమన్యూ! నాయనా! ఎందున్నవాఁడవు? ర' మ్మని
బిగ్గఱఁగఁ బిలిచెను. అందులకు శిష్యుండు గురుండు పిలుచుట
యెఱింగి 'నే నీభావియం దున్నాను. అర్కపత్రములఁ దినుటచే
నంధుండనై దారి తెలియక యీకూపమునం గూలితి' ననెను.

ఖిన్నుండై గురుండు శిష్యునిం బిలిచి, 'నాయనా! అశ్వినీ
దేవతల స్తుతింపుము. వారు దేవవైద్యులు కావున నీయం
దనుగ్రహించి నిన్ను చక్షుష్మంతునిం జేయంగల' రనెను.
ఉపాధ్యాయునియాజ్ఞచొప్పున నుపమన్యుం డశ్వినీదేవతలను
వేదవాక్యములచే నుతియించెను. స్తోత్రముచే సంతుష్టిం గాంచి
యశ్వినీదేవతలు వానికడ కేతెంచి యిట్లనిరి. 'వత్సా! నీయెడఁ
గరుణించితిమి. ఈభక్ష్యముం గొని తినుము.' అనఁగా నుపమ

న్యుఁడు వారితోఁడ, 'నేను దీనిని గురులకు నివేదింపక భుజింప' ననెను. అశ్వినీదేవతలు, 'వత్సా! తొల్లి యొకప్పుడు మీగురున కిట్లే యొకయపూప మిచ్చితిమి. దానిని మీగురుండు గురునకు నివేదింపకయే భక్షించెను. నీవును నీ గురుండు చేసినట్లే చేయుము.' అనఁగా నుపమన్యుఁడు 'నేనట్లు చేయనొల్ల' ననెను. అందుల కశ్వినీదేవత లిట్లనిరి. 'బాలుఁడా! నీగురుభక్తికి సంతసించితిమి. నీవు చక్షువులం గాంతువుగాక. నీగురునికి లోహదంతములును, నీకు స్వర్ణదంతములు నగుంగాక. నీకు శ్రేయఃప్రాప్తియగుంగాక! నీగురుండు శిష్యులయెడ నిర్దయుఁడై వ్యవహరించినట్లుగాక నీవు శిష్యులయెడ దయగలిగి వర్తింతువుగాక! నీకు లోకమున గొప్పతనము లభించునుగాక' యని యశ్వినులు యథేచ్ఛం జనిరి.

నేత్రములం గాంచిన యుపమన్యుఁడు గురునిసన్నిధికేఁగి మ్రొక్కి నిలిచియున్న, వానిని గురుండు చూచి సంతోషించెను. అశ్వినీదేవతలు తనకుం జేసిన యుపకారమును సవిస్తారముగ శిష్యుఁడు గురునకుఁ జెప్పెను. 'అవును, అశ్వినులు చెప్పినట్లే నీకు శుభం బగును. గొప్పవాఁడ వనిపించుకొనియెదవు. నాలుగువేదములు, సర్వశాస్త్రములు, సకలవిద్యలును నీకు లెస్సగ స్ఫురింపఁగలవు. మఱియు మన్వాదుల ధర్మశాస్త్రములు నీకు గోచరించు' నని యాశీర్వదించెను.

ఇది శ్రీ మహాభారతాంతర్గతాదిపర్వములోని పౌష్య పర్వమునం దృతీయాధ్యాయము.

ఓమ్

మాహేశ్వర సూత్రాణి
కాశికాతత్త్వవిమర్శినీప్రణవవల్లీసహితాని

అక్షురజ్ఞవిరచిత ప్రణవవల్లి.

అవ. శ్రీమదనంత కల్యాణగుణపరిపూర్ణుండును, సచ్చిదానందస్వరూపుండునునగు పరమేశ్వరుఁడు తొల్లి డమరుకధ్వనివ్యాజమునం గొన్నిధ్వనులను వెల్లడింపఁజేసెను. అవి పదునాలుగుసూత్రంబులుగా నొప్పెను. వానికి మాహేశ్వరసూత్రము లనియు, డమరుకసూత్రము లనియు, శివసూత్రజాలమనియు, శైవ (శివసంబంధి) సూత్రసమూహమనియు, కల్యాణరూపసూత్రసమూహం బనియుఁ బెక్కునామంబులు గలవు. ఆదికాలంబునఁ బరమశివుఁడు శ్రీ దక్షిణామూర్త్యవతారావసరంబున,

> "కృతే తు దక్షిణామూర్తి స్త్రేతాయాం గురుదత్తకః,
> ద్వాపరే వ్యాసరూపశ్చ కలౌ శ్రీగురుశంకరః."

అను వాక్యానుసారంబున, బ్రహ్మమానసపుత్రు లగు సనక సనందన సనాతన సనత్కుమారాదిమునిశ్రేష్ఠులకొఱకును, నిజ్జగంబునందు తీవ్రపాశుపతవ్రతము సలిపి కైలాసంబున చిరకాల ముండియు జీవన్ముక్తులు గాక క్షీణబుద్ధితో నుండు ప్రమథగణంబులకొఱకును ఢక్కను దొలుత తొమ్మిదిపర్యాయములు, ననంతర మైదుపర్యాయములును వ్రోఁగించెను. అట్లు వ్రోఁగించినను తదర్థంబును దెలిసికొనఁజాలక వారు బ్రహ్మాకారవృత్తి యనియు, వృత్తిజ్ఞానం బనియు ననంబడు నందికేశ్వరుని సమీపించి తత్త్వమును వివ

రింపఁ బ్రార్థించిరి. అట్లు ప్రార్థింపఁబడిన నందికేశ్వరుఁడు ప్రాగ్వదయతో తత్సూత్రార్థమును తనకాశికావ్యాఖ్యలమునఁ బ్రకాశింపఁజేసెను. పతంజలిమహర్షి "ఏఓఙ్" సూత్రమున ప్రతిపాదింపఁబడిన ఓకారమును ప్రధానముగ గణించి ఓంకారధ్యానమును, తదర్థభావనమును ప్రతిపాదించు గొప్పయోగ శాస్త్రమును రచించెను. కనుకనే అతఁడు, యోగసూత్రసమాధిపాదమునందు 27, 28, 29 సూత్రములలో "తస్య వాచకః ప్రణవః" అపరబ్రహ్మమునకు వాచకము ప్రణవము అనఁగా బ్రహ్మము ఓంకారవాచ్యము, "తజ్జపస్తదర్థభావనమ్" (ఆప్రణవమును జపించుటయు, ఆప్రణవవాచ్యమైన బ్రహ్మమును ధ్యానించుటయు సమాధిసాధనములు) "తతః ప్రత్యక్చేతనాధిగమోఽప్యంతరాయాభావశ్చ" (అట్లు చేయు ప్రణవార్థవిచారమువలనిఫలమే యోగికిని విఘ్నముగాని లేకుండుటయు, బ్రహ్మత్వము సంధుటయు నని యోగులంద నగును) అని వాక్రుచ్చెను.

వ్యాఘ్రపాదమహర్షి "శబ్దనిష్ఠమిదం జగత్" అను సుపనిషద్వాక్య రీతి నీసూత్రముల యంత్యవర్ణములు (ణ్, క్, ఙ్, చ్, ట్, ణ్, మ్, ఞ్, ష్, శ్, వ్, య్, ర్, ల్) ను, శబ్దముల కాధారమైన ధాతువులను ప్రతిపాదించుచున్నవని ధాతువుల నాశ్రయించి జనించిన శబ్దములకై గొప్పవ్యాకరణ శాస్త్రమును రచించెను. పిదప నావ్యాఘ్రపాదమహర్షి పుత్రుఁడైన యుపమన్యుమహర్షి తనతండ్రి యోచించిన విషయమునకు మిగుల భిన్నమైన బ్రహ్మతత్త్వనిరూపణముం జేయుతత్సూత్రములకు ముముక్షుజనోపయోగార్థము "తత్త్వవిమర్శిని"యను నొకయద్భుతవ్యాఖ్యను విరచించెను. అది సంస్కృతభాషయందు వెలయుటంజేసి లోకోపకారార్థము నా యథాశక్తి నాంధ్రంబున ప్రణవవల్లీవ్యాఖ్యావ్యాఖ్యను సంక్షేపముగా రచింపఁబూనెడు.

ఉపమన్యువిరచితా తత్త్వవిమర్శినీ

ఓం నమశ్శివాయ దేవాయ సర్వజ్ఞాయ పరాత్మనే,
యస్యోన్మేషనిమేషాభ్యాం వ్యక్తావ్యక్తమిదం జగత్.

శ్రీశంకరం కుమారం చ శైవతత్త్వవిశారదమ్,
ప్రణమ్య నందికేశాదీన్ శివభక్తాన్ముహుర్ముహుః.
కాశికా మాదిసూత్రాణాం నందికేశకృతాం శుభామ్,
లోకోపకారిణీం దివ్యాం వ్యాకరోమి యథామతి.

ప్ర. వ.—ఓంనమశ్శివాయ దేవాయ...వ్యక్తావ్యక్తమిదం జగత్—ఇతి ఆత్మతత్త్వ నమస్కారరూపమైన మంగళాచరణము. శ్రీశంకరం... ముహుర్ముహుః—ఇది ఆత్మవిద్యాసంప్రదాయగురూచార్యనమస్కారరూపమైన మంగళాచరణము. దేవాయ=ప్రకాశించువాఁడును, బోధరూపుఁ డనుట. "అత్రాఽయం పురుషః, స్వయంజ్యోతి ర్భవతి"— బృహ-ఉ. 4-3-9 ఈపురుషుఁడు (జీవుఁడు) పూర్ణమైన జ్యోతిస్స్వరూపుఁడు. ఈయర్థ మీ క్రింది శ్లోకమున వ్యక్తముగుచున్నది.

"నానాచ్ఛిద్రఘటోదరస్థితమహాదీపప్రభాభాస్వరం
జ్ఞానం యస్య తు చక్షురాదికరణద్వారా బహిస్స్పందతే,
జానామీతి తమేవ భాంత మనుభాత్యేతత్సమస్తం జగ
త్తస్మై శ్రీగురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీదక్షిణామూర్తయే."

(ఈదేహము, నేత్రములు మొదలగు నింద్రియము లనెడి యనేక రంధ్రములు గలది. అట్టి దేహమునం దంతటను చైతన్యస్వరూపుఁ డగు నాత్మ నిండియుండును. కాఁబట్టి పెక్కురంధ్రములు గల కుండయందు దీపకాంతి నిండి రంధ్రములద్వారమున వెలుపలికిఁ బోవునట్లు, ఏయాత్మస్వరూప మగు చైతన్యము దేహ మంతటను నిండి చక్షురాదికములైన రంధ్రములద్వారమున వెలువడుచున్నదో, ఏయాత్మ "తెలియుచున్నా" నని జ్ఞానస్వరూపముచేతఁ బ్రకాశించుచుండఁగాఁ బ్రతిప్రకాశమువలన నానావిధమైన సమస్త ప్రపంచమును, ఇంద్రియసంప్రయోగంబునందు నింద్రియానుగతమైన యంతఃకరణమందుఁ ప్రతిబింబసంబంధముచేఁ బ్రకాశమునొందుచున్నదో, అట్టి

జ్ఞానము నుపదేశించుటకు గురుమూర్తిగా నవతరించిన శ్రీ దక్షిణామూర్తికి నమస్కారము.)

సర్వజ్ఞాయ=(తన్ను బయటివస్తువులను) సమస్తమును దెలిసికొనువాఁడును, 'తత్ర నిరతిశయం సార్వజ్ఞ్యబీజమ్'—పతంజలి, 1. 25. (ఆయీశ్వరునియందు సర్వజ్ఞుఁ డనుటకుఁ దగిన హేతువు గలదు గాన ఈశ్వరుఁడున్నాఁ డనుటకు ముఖ్యప్రమాణ మున్నది. ఈశ్వరుఁడు సర్వజ్ఞత్వమునకు బీజము—(కారణము) అని చెప్పినందున, అతనికంటె మఱి వేఱొకఁడు లేఁడని సిద్ధించెను. ఈశ్వరునందే సర్వజ్ఞత్వము నిరూపించుటకు కారణ మేమనఁగా, స్వయముగ జడమైన చిత్తమందు ఆత్మచైతన్యాభివ్యక్తివలన జ్ఞానాద్యుత్తమ ధర్మములెల్ల న్యూనాధికత (హెచ్చుతక్కువ)లు, మాలిన్యము, నిర్మాలిన్యము మున్నగు వ్యత్యాసములు గలవియై పరిణమించుటంబట్టి వీనికిఁ గారణ మొకఁడున్నాఁ డనియును, అతనిచేతనే యిట్టి తారతమ్యములు గలుగుచున్న వనియును దెలియఁబడుచున్నది. కావున నిరతిశయ (అత్యధిక) జ్ఞానశక్తి యీశ్వరునియందే యున్న దనియు, అతఁడే మూలకారణ మనియు విశద మగుచున్నది.) ఈయర్థమున కుపోద్బల మీశ్లోకము:—

" బాల్యాదిష్వపి జాగ్రదాదిషు తథా సర్వా స్వవస్థాస్వపి
వ్యావృత్తాస్వనువర్తమానమహమిత్యంతః స్ఫురంతం సదా,
స్వాత్మానం ప్రకటీకరోతి భజతాం యోభద్రయాముద్రయా
తస్మై శ్రీగురుమూర్తయే నమ ఇదం శ్రీదక్షిణామూర్తయే."

(దేహమునకు బాల్యము మొదలగునవస్థలు గల్గుచున్నవి. ఈయవస్థలు ఒకదానికంటె నొకటి భిన్నముగాఁ దెలియఁబడుచున్నవి. ఆయాయవస్థలందు దేహము మాఱుచుండుటయుఁ బ్రత్యక్షము. బాల్యమందలి శరీరమునకును, యౌవనమందలి శరీరమునకును భేదములు కాన్పించుచున్నవి. కావున నవి ఘటపటములట్లు పరస్పరము భిన్నము లని చెప్పనొప్పును. ఇట్లు బాల్యము

నందలి దేహము యౌవనమందు లేదు. ఆత్మ యట్లు కాదు. బాల్యాదులయందు శరీరాదులు మాఱుచున్నను ఆత్మ యొకఁడుమాత్రము మార్పు లేక ఒక్కవిధముననే "నేను" అని స్ఫురించుచుండును. బాల్యమునందలి శరీరముకంటె యౌవనమందలి శరీరము భిన్నముగా నున్నను, ఆత్మమాత్రము బాల్యమునం దెట్లో యట్లే యౌవనమునందును ఎంతమాత్రము భేదము లేక "నేను" అని యేకరసముగాఁ బ్రకాశించుచున్నది. ఆత్మ యొకయవస్థయందుఁ జేసినకార్యము మఱొకయవస్థయందును స్మరించును. ఒకయవస్థయందు "నావి" యని భావించినవానిని మఱొకయవస్థయందు నట్లే "నావి" అనియే భావించును. ఆకార్య మప్పుడే నశించినను, "నావి" అనియే భావింపఁబడినవి మాఱినను కర్తగా నున్నవాఁడును, భావించువాఁడునగు నాత్మమాత్రము ఒక్కవిధముగనే యున్నాఁడు. మఱియు, జాగ్రదాద్యవస్థలును పరస్పరభిన్నములుగాఁ దెలియుచున్నవి. జాగ్రత్తయం దనుభవింపఁబడిన వస్తువులు స్వప్నమం దుండవు. అట్లే స్వప్నమందలివి జాగ్రదవస్థయం దుండవు. ఈరెండును సుషుప్తియం దుండవు. ఆత్మయో యీయవస్థలన్నిటియందును, మణిహారమందు దారమువలె (సూత్రం మణిగణే యథా) నెడతెగక యేకరసముగా నుండుట అనుభవసిద్ధము. ఆత్మ "నేను" అని యెల్లప్పుడును స్ఫురించుచున్నాఁడు. సర్వావస్థలయందలి దేహేంద్రియాదు లన్నియు "నావి" అని యాత్మసంబంధములుగా స్ఫురించుచున్నవి. అవి యెల్లప్పు డుండునవియుఁ గావు. కావున, ఆత్మ దేహేంద్రియాదిసర్వప్రపంచవిలక్షణుఁడై పరస్పరభిన్నములైనవానియం దనుస్యూతుఁడై యుండువాఁడని తెలియవలెను. అట్టియాత్మను, ఫలాభిసంధి వదలి విహితకర్మముల ననుష్ఠించుటచేతఁ జిత్తశుద్ధి నొంది యాత్మజ్ఞానేచ్ఛగలవారికి జ్ఞానముద్రచేఁ దెలియఁజేయునట్టి శ్రీదక్షిణామూర్తికి నమస్కారము.)

ఆత్మ యన సర్వావస్థాత్రయసాక్షిః—

"అహం సాక్షీతి యో విద్యా ద్వివిచ్యైవం పునఃపునః,
స ఏవ ముక్తస్సో విద్వా నితి వేదాంతడిండిమః."

(ఇట్లు పలుమారు వివేచించి 'నేను సాక్షిని' అని యెవ్వఁడెఱుంగునో అతఁడే ముక్తుఁడు, అతఁడే విద్వాంసుఁడు నని వేదాంత డిండిమము.)

శివాయ = భద్రాత్మకుఁడు నైన, పరమాత్మనే = ఉత్తమునకును, అవస్థాత్రయసాక్షియు నగు నాత్మతత్త్వమునకొఱకు, నమః = నమస్కారము. యస్యోన్మేషనిమేషాభ్యాం వ్యక్తావ్యక్తమిదం జగత్ = యస్య ఉన్మేషేణ ఇదం జగద్వ్యక్తం, యస్య నిమేషేణ ఇదం జగదవ్యక్తం = ఎన్నిక (అనఁగా సంకల్పవికల్పములు) లేనపుడు బ్రహ్మము మెఱుపువలె బయటపడును. ఒకయెన్నికకైనను చోటిచ్చినపుడు కన్నుమూసినట్లుండును. ఈవిషయమునే తలవకారోపనిషత్తిట్లు చెప్పుచున్నది:—

"తస్యైష ఆదేశో యదేతద్విద్యుతో వ్యద్యుతదా3 ఇతి న్యమిషదా3 ఇత్యధిదైవతమ్" 4. 4.

(ఆబ్రహ్మము మెఱుపువంటి ప్రకాశముగలది. కనుమూయునంతలోననఁగా నతిశీఘ్రముగ మఱుఁగుపడునది. ఆబ్రహ్మస్వరూపస్థితి యిట్టిది.

"అంతర్లక్ష్యం బహిర్దృష్టి రున్మేషో నిమిషవర్జితః" — మండల బ్రాహ్మణము, రాజయోగభాష్యము. "అత్రాఽయం పురుషః స్వయం జ్యోతి ర్భవతి"—బృహదారణ్యకము. శ్రీ శంకరం = నిత్యప్రకాశుఁడును, ఆనందరూపుఁడు నగు శంకరునిని, శైవతత్త్వవిశారదం = ఆత్మతత్త్వమున విశారదుఁ డగు, కుమారంచ = సుబ్రహ్మణ్య(స్కందు)నిని, నందికేశాదీన్ = నందికేశ్వరుఁడు మొదలుగాఁగల, శివభక్తాన్ = శివభక్తు (ఆత్మయందే రమించువార)లను, ముహుర్ముహుః = మాటిమాటికిని, ప్రణమ్య = నమస్కరించి, ఆదిసూత్రాణాం = మాహేశ్వరసూత్రములకు (అ. ఇ. ఉణ్ మొదలగు పదునాల్గుసూత్రములకును) నందికేశకృతాం = నందికేశ్వరునిచేత రచింపఁబడినదియు, శుభాం = మంగళస్వరూపయును, లోకోపకారిణీం = బ్రహ్మతత్త్వము నరయఁగోరు జనుల కుపకరించునదియును, దివ్యాం = సకల సంశయ

విచ్ఛేదకమై ప్రకాశించునదియునగు, కాశికాం=కాశిక యను పేరుగల వృత్తిని, యథామతి=నాబుద్ధి కందినంతవఱకు, వ్యాకరోమి=వివరించి చెప్పుచున్నాను.

త. వి. అవ. ఇహ ఖలు సకలలోకనాయకః పరమశివః సనక సనందన సనత్కుమారాదీన్ శ్రోతౄన్ నందికేశ్వర వ్యాఘ్రపాదాదీం శ్చోద్ధర్తుం ఢక్కానినాదవ్యాజేన చతుర్దశ సూత్రాణ్యాత్మతత్త్వ ముపదిదేశ. తదను తే సర్వే మునీంద్ర వర్యాశ్చిరకాలాశ్రితానా మస్మాక మాత్మతత్త్వ ముపదిదేశేతి మత్వాఽస్య సూత్రజాలస్య తత్త్వార్థం నందికేశ్వరో జానాతీతి నందికేశ్వరం ప్రణిపత్య పృష్టవంతః. తేషు పృష్టవత్సు స షడ్వింశతి కాశికారూపేణ తత్త్వం సూత్రాణా ముపదేష్టు మిచ్ఛ న్నిద మాచచక్షే.

ప్ర. వ. సకల=సమస్తమగు, లోక=లోకములకు (ఇరువదియైదవనాత్మ తత్త్వములకు) నాయకః=నాయకుఁడు, జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తుల కతీతుఁడు. అనఁగా సాక్షి. "జాగరితే బ్రహ్మ స్వప్నే విష్ణుస్సుషుప్తౌ రుద్రస్తురీయ మక్షరమ్" బ్రహ్మోపనిషత్.

దీనికి ప్రమాణము:—"జీవః పంచవింశకః స్వకల్పిత చతుర్వింశతి తత్త్వం పరిత్యజ్య షడ్వింశః పరమాత్మాఽహమితి నిశ్చయాత్ జీవన్ముక్తో భవతి"—(ఇరువదయైదవ తత్త్వమగు జీవుఁడు తనచేతఁ గల్పింపఁబడిన యిరువదినాల్గు తత్త్వములను త్యజించి తనకంటె ననఁగా జీవునికంటె నధికమైన యిరువదియాఱవ తత్త్వమైన పరమాత్మయే తా ననెడి నిశ్చయమువలన జీవన్ముక్తుఁ డగును.) మండల బ్రాహ్మణము, ప్రథమ బ్రాహ్మణము, కడపటి మంత్రము.

పరమశివః = పరమ మంగళరూపుఁ డగు తురీయుఁడు, సనక సనందన సనాతన సనత్కుమారాదీన్ = సనకుఁడు, సనందనుఁడు, సనాతనుఁడు, సనత్కుమారుఁడు మున్నగువారలను, (సనకాదులు నలువురును బ్రహ్మమానస పుత్రులు. వీరు జన్మించినతోడనే బ్రహ్మయెదుట నిలిచి మాకు కర్తవ్యం బేమని యడుగ, 'నేను స్వరూపసాక్షాత్కారానుభవము నిమిత్త మేఁగెదను. నావచ్చువఱకు సృష్టివృత్తిని నలుపుఁడు' అని బ్రహ్మ వారిని నియమించె. వా రందులకు సమ్మతింపక వారే ప్రథమమున బ్రహ్మానుభవమును బడయుటకు యత్నింపఁదొడంగి, వైకుంఠంబునకుఁ జని యచ్చట లక్ష్మీసమేతుఁడై యున్నమహావిష్ణువుం గని తృప్తిం జెందక కైలాసంబున కేఁగిరి. తత్సమయంబున శివుని పూర్వభార్యయగు సతీదేవి వేఱుజన్మ మెత్తుటకై హిమవత్పర్వతప్రాంతంబునకుఁ బోయె. అత్తఱుణంబున నొకవటవృక్షంబు క్రింద వయసున మిక్కిలి చిన్నవాఁడును, మౌనమాత్రముచేతనే పరబ్రహ్మతత్త్వమును తేటతెల్లముగ నుపదేశించువాఁడును, హస్తమందు, అంగుష్ఠతర్జన్యగ్రసంయోగరూపమైన జ్ఞానముద్రను ధరించి స్వాత్మానందంబు ననుభవించువాఁడును, ఆనందస్వరూపుఁడును, నిత్యానందంబునఁ బ్రసన్నవదనుండును, జ్ఞానమూర్తియు, సమస్తాచార్యులకును బ్రథముండునగు శ్రీదక్షిణామూర్తిని గని యమ్మహాత్మునివలన మౌనోపదేశంబును బడసిరి. ఆనలుగురిలోఁ గడపటివాఁడగు సనత్కుమారుండు పిదప స్కందుఁడుగ నుద్భవించెను.) శ్రోతౄన్=వినువారైన, నందికేశ్వర పతంజలి వ్యాఘ్రపాదాదీన్ చ = నందికేశ్వరుఁడు, పతంజలి, వ్యాఘ్రపాదుఁడు మొదలగువారిని,

నందికేశ్వరుఁడు:—ఇతఁడు పరమశివునియొద్ద సదా వృషభరూపుఁడై యుండువాఁడు. నందికేశ్వరుఁ డనఁగా వృత్తిజ్ఞానము, అనఁగా బ్రహ్మాకారవృత్తి.

పతంజలి:—ఇతఁడు కాశ్మీరదేశంబున జన్మించినట్లు దెలియుచున్నది. ఇతఁడు పుట్టినది మొదలు త్రికాలజ్ఞాని యైయుండెను. ఇతఁడే పాణినివ్యాక

గణమునకు మహాభాష్యమును, యోగసూత్రములను రచియించెను. ఇతఁడు లోకోపకారార్థము శరీరశుద్ధిమూలకముగఁ గాయసిద్ధిని పొందుటకు వైద్య శాస్త్రమును గూడ రచియించె నని కొందఱు చెప్పుచున్నారు కాని యాపొత్తముమాత్రము కానంబడుటలేదు. ఒకానొకప్పుడు శ్రీమన్నారాయణ మూర్తి యాదిశేషునకు శివతాండవప్రభావమును జెప్పఁగా నాయాదిశేషుఁడు శివతాండవమును జూడఁగోరి శివునిఁగూర్చి తపం బొనర్చె. శివుఁడు ప్రత్యక్షమై "మున్ను అత్రిమునిభార్య యనసూయాదేవి స్నానముచేసి గట్టెక్కు సమయమున నీ వైదుతలలుగల సర్పంబవై యామెయంజలియందుఁ బడెదవు. అందువలనఁ బతంజలి యనుపే రొందెదవు. అపుడు నీ వానామంబుతో చిదంబరమున (చిత్ + అంబరము = జ్ఞానాకాశమున) కేఁగుము. అచ్చట నాతాండవమును, దర్శింతువు" అని చెప్పెను. ఆప్రకారమే పతంజలి చిదంబరమున (జ్ఞానాకాశమున) కేఁగి శివతాండవదర్శనముచేసి (బ్రహ్మానుభవమును బొంది) ఆనందమును, బొందెను. "శబ్దనిష్ఠమిదం జగత్, నిశ్శబ్దం బ్రహ్మ ఉచ్యతే." "సంకల్పమాత్రో దేహస్థితీనాం సంకల్పనాశోఽశేషో విదేహః."

వ్యాఘ్రపాదుఁడు:—వ్యాఘ్రపాదములవంటి పాదములు గలవాఁ డని అర్థము. ఇతఁడు మాహేశ్వరసూత్రవ్యాఖ్య యగు తత్త్వవిమర్శినిని రచియించిన యుపమన్యుమహర్షి జనకుఁడు. ఇతఁ డొక వ్యాకరణశాస్త్రమును రచియించెను.

ఉద్ధర్తుం = గట్టెక్కించుటకు (తరింపఁజేయుటకు), ఢక్కానినాదవ్యాజేన, ఢక్కా = ప్రకృతి (శుద్ధమాయ) యొక్క, నినాదవ్యాజేన = ధ్వనినెపముతో (ఓంకారధ్వని మూలముగ), చతుర్దశసూత్ర్యా = పదునాల్గు సూత్రముల ద్వారా, ఆత్మతత్త్వం=పరబ్రహ్మ స్వరూపమును, ఉపదిదేశ= ఉపదేశించెను. తదను = పిమ్మట, తే = ఆ, సర్వే మునీంద్రవర్యాః=మునివరులందఱును, చిరకాలాశ్రితానాం = దీర్ఘకాలమునుండి యాశ్రయించియున్న అస్మాకం=మనకు, ఆత్మతత్త్వం=పరబ్రహ్మతత్త్వమును, ఉపదిదేశ +

ఇతి=ఉపదేశించె నని, మత్వా = ఎంచి (భావించి), అస్య సూత్రజాలస్య = ఈ సూత్రసముదాయమునకు (పదునాలుగు సూత్రములకు), తత్త్వార్థం = సరియగు నర్థమును (వేదాంతార్థమును), నందికేశ్వరః = నందికేశ్వరుఁడు, జానాతి = ఎఱుంగుచున్నాఁడు, ఇతి = అని, నందికేశ్వరం = నందికేశ్వరుని, ప్రణిపత్య = నమస్కరించి, పృష్టవంతః = అడిగిరి. తేషు పృష్టవత్సు = వారడుగఁగా, సూత్రాణాం = సూత్రములకు (మాహేశ్వరసూత్రములు పదునాల్గింటికి), తత్త్వం = తత్త్వమును (వేదాంతార్థమును), షడ్వింశతికాశికారూపేణ=ఇరువదియాఱుకాశికలరూపముగా, ఉపదేష్టుం= ఉపదేశించుటకు, ఇచ్ఛన్=కోరినవాఁడై, సః=అతఁడు (ఆ నందికేశ్వరుఁడు), ఇదం=దీనిని (నుడువఁబోవు విషయమును), ఆచచక్షే=చెప్పెను.

శ్రీనందికేశ్వరకాశికా

నృత్తావసానే నటరాజరాజో ననాద ఢక్కాం నవపంచవారమ్,
ఉద్ధర్తుకామస్సనకాదిసిద్ధా నేతద్విమర్శే శివసూత్రజాలమ్.

ప్ర. వ. నటరాజరాజః = నటరాజశ్రేష్ఠుఁడగుమాహేశ్వరుఁడు (అంతర్యామి), సనకాది సిద్ధాన్ = సనకుఁడు మున్నగు సిద్ధపురుషులను (అంతఃకరణమును) (అహంకారము, చిత్తము, మనస్సు, బుద్ధియే సనక, సనందన, సనాతన, సనత్కుమారులు.) (సనకాదిసిద్ధాన్ = అహం (జీవ) అహమస్మి (అంతఃకరణము), అహం దేహోఽస్మి (ఇంద్రియజ్ఞానముగామాఱి) ఉద్ధర్తుకామః = ఉద్ధరింపఁగోరినవాఁడై, నృత్తావసానే=నర్తనాంతమందు (నృత్త = ఆనందానుభవముయొక్క, అవసానే = అంతమందు, అనఁగా జీవుఁడుగా (అంతఃకరణముగా) పరిణమించినపుడు, అనఁగా సుషుప్త్యంతమం దహం వృత్తి బయలుపడినపుడు.) నవపంచవారం=పదునాల్గుపర్యాయములు (నవ= తొమ్మిదిసారులు:—జీవుఁడు, మనస్సు, బుద్ధి, ప్రాణము, జ్ఞానేంద్రియ తన్మాత్రలగు శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రస, గంధములు. ఇవి జీవోత్పత్తిసిద్ధులను

దెలుపుచున్నవి ; పంచవారం = అయిదుసారులు-అనగా బ్రహ్మోపాసనవలన జీవలయమును దెలియఁజేయుచున్నవి. ఉపనిషత్తులందు జీవుఁడు, మనస్సు, బుద్ధి, నాదము-ఇవి పర్యాయపదములుగ నుపయోగింపఁబడుచున్నవి. ఆణవం (సేను) కామ్యం (నాది) మాయా (జగత్తు) ఇవి జీవునిలో లయింప జీవుఁడు పరమాత్మలో లయించును.) ఢక్కాం=డమరుకమును (ప్రకృతిని, లేక, శుద్ధ మాయను) ననాద=మ్రోఁగించెను, ఏతత్=ఈ, శివసూత్రజాలం=పరమశివునిచే మ్రోఁగింపఁబడిన ఢక్కానాద విశ్రుతమైన చతుర్దశసూత్రసముదాయమును, విమర్శే=విమర్శించుచున్నాను.

తా. నటరాజోత్తముఁడైన పరమశివుఁడు సనక, సనందన, సనాతన, సనత్కుమారాది సిద్ధుల నుద్ధరింపఁగోరి నర్తనాంతమందు ఢక్కను పదునాల్గు పర్యాయములు మ్రోఁగించెను. ఆమ్రోఁత సనకాదులకు 1. అ, ఇ, ఉ, ణ్, (2) ఋ, ఌక్, (3) ఏ, ఓఙ్, (4) ఐ, ఔచ్, (5) హ, య, వ, రట్, (6) లణ్, (7) ఞ, మ, ఙ, ణ, నమ్, (8) ఝ, భఞ్, (9) ఘ, ఢ, ధష్, (10) జ, బ, గ, డ, దశ్, (11) ఖ, ఫ, ఛ, ఠ, థ, చ, ట, తవ్ (12) క, పయ్, (13) శ, ష, సర్, (14) హల్ అను పదునాల్గుసూత్రములుగా పరిణమించెను. కాఁబట్టి యీ చతుర్దశసూత్రములకు శివసూత్రములని నామధేయము. తత్త్వము నెరయఁగోరియున్న ప్రమథగణంబు లీ సూత్రార్థము నెరయఁజాలక మహాజ్ఞానియగు నందికేశ్వరు నడుగ నతఁడు కాశిక యనుపేర నిరువదియేడు శ్లోకములతోఁ దత్త్వమును బ్రకాశింపఁజేసెను.

"ఆత్మా త్వం గిరిజా మతిస్సహచరాః ప్రాణాః శ్శరీరం గృహం
పూజా తే విషయోపభోగరచనా నిద్రా సమాధిస్థితిః,
సంచారః పదయోః ప్రదక్షిణవిధి స్తోత్రాణి సర్వా గిరో
యద్యత్కర్మ కరోమి తత్తదఖిలం శంభో! తవారాధనమ్."

—శివమానసపూజాస్తోత్రము.

(ఓ శివా! నాచేయు మానసికపూజయందు నీవే జీవాత్మవు. పార్వతియే మనస్సు. ప్రాణాపానవ్యానోదాన సమానము లను పంచప్రాణములే పరిజనులు. శరీరమే గృహము. ప్రకృంపనాది విషయసుఖముల ననుభవించుటయే నీపూజ. నిద్రయే చిత్తవృత్తినిరోధము. ఉత్క్షేపణము మొదలగు పంచకర్మములే ప్రదక్షిణకృత్యములు. నోటిచేత నుచ్చరింపఁబడువాక్కులన్నియు స్తోత్రములు. ఇవి యవి యన నేల? నాచేయు సమస్తకృత్యములు నీసేవయే యని భావము.)

త. వి. నృత్తేతి. అహమితి శేషః. నటరాజరాజ ఇత్యనేన మంగళాదీని దర్శితాని. విశ్వరూపవిలాసవైచిత్ర్యచమత్కారప్రవీణత్వా న్నటరాజరాజః. తాండవాఖ్యరాసమాత్రవిలాసవైచిత్ర్యచమత్కారప్రవీణత్వస్య త్వన్యత్ర నటాదావపి సత్త్వాత్. స త్వాత్మతత్త్వం వాగాద్యగోచర మితి జ్ఞాపనార్థం ఢక్కానినాదవ్యాజేన సనకాదీ నుద్ధర్తుకామోఽయం నవపంచవారం చతుర్దశవారం స్వాంతర్గత మాత్మతత్త్వం ప్రకటయితుం నృత్తావసానే ఢక్కాం ననాద నాదితవాన్. అహం తదేతద్ధ్వనితతనినాదోద్భూతవర్ణాత్మక మాద్య మతిరహస్యం శివసూత్రజాలం(శివసంబంధిసూత్రసమూహం) కల్యాణరూపసూత్రసమూహం వా విమర్శే విచార్య స్ఫుటీకరోమీత్యర్థః.

(ప్ర. వ. 'నేను' అని చేర్చుకొనవలయును. 'నటరాజరాజః' అనుటవలన మంగళము మున్నగునవి నిరూపింపఁబడినవి. లోకరూపమైన విలాసమునను వైచిత్ర్యమునను ప్రవీణుఁ డని తాత్పర్యము. తాండవమునందలి విలాసా

దులు సామాన్యనటునియమం గుండుటంబట్టి అది యిక్కడ చెప్పుట యుక్తము కాదు. అట్టి నటరాజరాజు ఆత్మతత్త్వము వాగాదులకు గోచరము కాదని చూపుటకు ఢక్కాశబ్దవ్యాజమున సనకాదిమునుల నుద్ధరింపఁగోరి పదునాల్గు సార్లు తనలోని ఆత్మతత్త్వమును ప్రకటించుటకు నర్తనాంతమున ఢక్కను ప్రయోగించెను. నే నట్టివ్యాపకమైన శబ్దమునుండి యావిర్భవించిన వర్ణరూపమైనదియు, మొదటిదియు, అతిరహస్యమునగు శివసూత్రసమూహమును, మంగళరూపమైన సూత్రసమూహమును న్యాయమూలముగా విచారించి విశదపఱిచెదను అని అర్థము.

(౧) కాశికా

అత్ర సర్వత్ర సూత్రేషు హ్యనుబంధచతుర్దశమ్,
ధాత్వర్థం సముపాదిష్టం పాణిన్యాదీష్టసిద్ధయే.

ప్ర. వ. అత్ర = ఈ, సర్వత్ర సూత్రేషు = ఎల్లసూత్రముల యందును (అనఁగా బదునాల్గు సూత్రములయందును), పాణిన్యాది = శబ్దశాస్త్రకర్తలగు పాణిని మొదలగు వారలయొక్క, ఇష్టసిద్ధయే = ఈప్సిత మీడేరుటకొఱకు, ధాత్వర్థం = ధాతుమూలక శబ్దశాస్త్రమే ప్రయోజనముగాఁగల, అనుబంధ చతుర్దశం=పదునాల్గు సూత్రముల అంత్యవర్ణములసముదాయము, సముపాదిష్టం = ఉపదేశింపఁబడినది.

త. వి. అనుబంధాః పాణిన్యాద్యుద్దేశకా ఏవే త్యాహ—అత్రేతి. ఏష్విత్యాదిరర్థః. అంత్యవర్ణేతి వా పాఠః. ఉభయథాఽపి బహువ్రీహిః కదంబ మన్యపదార్థః. అసమాసాంతో వా పాఠః. చతుర్దశేతి. తదా తత్పురుషః ద్వ్యేకయోరితివ చ్చతుర్దశేతి ప్రయోగః. కేషు చిత్పుస్తకేషు అంత్యవర్ణచతుర్దశక మితి పాఠః. ధాత్వర్థం = ధాతుమూలక

[illegible] మంత్యవర్ణజాలం శబ్ద ఇతి న్యాయేన. [illegible] “అంత్యవర్ణసముద్భూతా ధాతవః పరి[illegible].

[illegible] (సూత్రములయొక్క కడపటి యక్షరములు) [illegible] చెప్పుచున్నారు. ఈసమస్త సూత్ర [illegible] అని పాఠాంతరము. రెండు పాఠభేదముల [illegible] కడపటి వర్ణములయొక్క [illegible] యర్థము. లేక ప్రత్యయహీనమైన అంత్య [illegible] తత్పురుష సమాసము. 'ద్వ [illegible] కొన్ని పుస్తకములలో 'అంత్యవర్ణ చతుర్దశకం' [illegible] అంత్యవర్ణసముదాయము ధాతుమూలక మైన శబ్ద [illegible] యున్న దని భావము. 'అంత్యవర్ణజాలం శబ్దః' [illegible] కడపటివర్ణములసమూహమే శబ్దశాస్త్ర మని [illegible] ధాతువులు అంత్యవర్ణములలోనుండి పుట్టినట్లు [illegible].

[illegible] సూత్రము. అ, ఇ, ఉ ణ్.

(౩) కారికా

[illegible] బ్రహ్మరూపస్స్యాన్నిర్గుణస్సర్వవస్తుషు,
[illegible] సమాశ్రిత్య జగద్రూప ఉణీశ్వరః.

[illegible] = అకారము, నిర్గుణః = సత్త్వాదిగుణరహిత మైన, [illegible] = పరబ్రహ్మస్వరూపము, స్యాత్ = అగును. (ఆ నిర్గుణ [illegible] = పర, పశ్యంతి, మధ్యమ, వైఖరి యన్నగు సకల [illegible], అనగా [illegible] పదార్థతత్త్వములయందు. ఇందులో,

పరా = అర్ధమాత్ర, పశ్యంతీ = మ, మధ్యమా = ఉ, వైఖరీ = అ, వీనికే నాద బిందుకళ లని పేరు. చిత్కలాం = మాయారూపమగు (దీనికే చిచ్ఛక్తి, అభిన్నశక్తి, శుద్ధమాయ, ప్రణవధ్వని, ప్రకృతి యని పేర్లు. చిచ్ఛక్తి = ఇచ్ఛాజ్ఞాన క్రియాశక్తులు లేక సత్త్వరజస్తమో గుణములు.) ఇం = ఇకారమును, సమాశ్రిత్య = ఆశ్రయించి, ఉః = వ్యాపకుడును, జగద్రూపః = సగుణ స్వరూపుడునగు, ఈశ్వరః = ఈశ్వరుడు, ఆస్ = ఆయెను. [అః = నిర్గుణ బ్రహ్మము; ఇం = మాయను (పొంది); ఉః = సగుణబ్రహ్మము; ఆస్ = ఆయెను. అని సూత్రార్థము.]

త. వి. తత్రాద్యేన సూత్రేణ సర్వవర్ణానాం సమస్త భువనానాం చ సముద్భవరూపం స్వాత్మతత్త్వ ముపదిష్ట మిత్యాహ-అకార ఇత్యనేన అః పరమశివో నిర్గుణః, ఇం మాయా మాశ్రిత్య, ఉః వ్యాపకః సగుణః పరమేశ్వరః-ఆస్, ఆసీదితి సూత్రార్థస్సూచితః. సర్వవస్తుషు పరా పశ్యంతీ మధ్యమా వైఖర్యాదిషు. "చిత్కళా" మిత్యత్ర "గాయత్రీ పద్మినీ" మితివ నీకారో బోధ్యః. అత్ర సూత్రే ఈకారస్తు త్రినేత్రేణ నోదితః, ఇకారేణైవ ఈకారః ప్రకటితః. అత్ర ప్రమాణం "అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్, తతో వై సదజాయత" ఇతి శ్రుతిః. అసద్బ్రహ్మ వై నిశ్చయేన అగ్రే సృష్టేః పూర్వం ఇదం అకారరూపాక్షరాత్మకం ఆసీత్ తతోఽక్షరా దసతో వై సత్ సగుణ మజాయత జాతమితి తదర్థః. తదుక్తం గీతాయాం "అక్షరాణా మకారోఽస్మి" ఇతి.

ప్ర. వ. వీనిలో మొదటిసూత్రముచేత సమస్తవర్ణములకును సమస్త లోకములకును కారణభూతమైన స్వాత్మతత్త్వ ముపదేశింపబడినది

అని చెప్పుచున్నాడు. అః-నిర్గుణుఁడైన పరమశివుఁడు, ఇం—మాయను ఆశ్రయించి, ఈః-సగుణుఁడు, ణ్-ఆయెను అని సూత్రార్థము సూచింపఁబడినది. పర పశ్యంతి మధ్యమ వైఖరి యున్నసుదానిలో, చిత్కలాం ఇం-ఇకారమును, వహ్నిః గాయత్రీ ఇత్యాదులంబోలె ఈకారాంతముగా గ్రహింపవలయును. ఈసూత్రమునందు పరమశివుఁడు ఈకారమును పఠింపకపోయినను ఇకారము చేతనే ఈకారము ప్రకటింపఁబడినది. ఈవిషయమున ప్రమాణము 'అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్, తతో వై సదజాయత' అని శ్రుతి. అసత్-బ్రహ్మము (అవ్యక్తనామస్వరూపమైనది) నిశ్చయముగ సృష్టికి పూర్వము ఈ అకారరూపాక్షరాత్మకమైనది. ఆయక్షరమునందియే సగుణముగ ఆయెను అను శ్రుత్యర్థము. గీతలోను ఈయర్థమే 'అక్షరాణా మకారోస్మి' అనుదానిచే చెప్పఁబడినది.

విశేషాంశములు:—"చిత్కలామిం" అనుచోట 'గాయత్రీమిచ్ఛతి' అను స్థలమునందువలె ఈకారము గ్రాహ్యము. సర్గసంభవకాలమున "అ, ఇ, ఉ, ఋ, ఌ" అను నైసువర్ణములే నలువదితొమ్మిది యక్షరములకును పంచభూతములకును వర్గపంచకమునకును గ్రమముగఁ గారణమని ఇకారమే సూత్రమందుఁ జెప్పఁబడినది.

వాక్కులు పర, పశ్యంతి, మధ్యమ, వైఖరి యని నాల్గువిధములు. పర = సంకల్పము పుట్టుట; పశ్యంతి = సంకల్పమును వెలువరించుట; మధ్యమ = అంతరాత్మవ్యాపారములతోఁ గూడినది; వైఖరి = బిగ్గఱగా మాటాడుట. ఈవాక్కులు, దిగువనుండి యొకటొకటి యడఁగిపోఁగాఁ జివరకు నిలిచెడు పర అనువాక్కుకూడ లేనపుడు బ్రహ్మానందము కలుగును.

"పరా ప్రాణమయీ ప్రోక్తా పశ్యంతీ చ మనోమయీ,
మధ్యమా త్వింద్రియాణ్యాహు ర్వైఖరీ వా గితి స్మృతా."
—బ్రహ్మర్షి వాచా.

(పర ప్రాణస్వరూప యనియు, పశ్యంతి మనోరూప యనియు, మధ్యమ యింద్రియస్వరూప యనియు వైఖరి వాక్స్వరూప యనియు బ్రహ్మర్షి వాక్కు గలదు.)

"పరా వృక్షేషు సంజాతా పశ్యంతీ భూజలేషు చ,
మధ్యమా పశువక్త్రేషు మనుష్యేషు చ వైఖరీ."
—ఉత్తరగీత 1-62 శ్లో.

(వృక్షములందు పర యనువాక్కుండు ననియు, భూమియందును, జలములందును పశ్యంతి యనువాక్కుండు ననియు, పశువుల వక్త్రముల యందు మధ్యమ యనువాక్కుండు ననియు, మనుజులందు శబ్దరూప యను వైఖరి యనువాక్కుండు ననియు నుత్తరగీత నుడువుచున్నది.)

ఈముఖ్యములయే అంతఃకరణము.

"మమ యోనిర్మహద్బ్రహ్మ తస్మిన్గర్భం దధామ్యహమ్,
సంభవ స్సర్వభూతానాం తతో భవతి భారత!
సర్వయోనిషు కౌంతేయ! మూర్తయ స్సంభవంతి యాః,
తాసాం బ్రహ్మ మహద్యోని రహం బీజప్రదః పితా."
—గీత 14. 3 & 4.

ఓ యర్జునుఁడా! సకలకార్యములకంటె నధికమైన దగుటవలన మహత్తనియు, సకలము వృద్ధి నొందించున దగుటవలన బ్రహ్మ మనియుఁ జెప్పఁబడు త్రిగుణాత్మకమైన మాయ యీశ్వరుఁడనైన నాయొక్క గర్భస్థాన మగుచున్నది. అట్టి గర్భస్థానమందు అనఁగా మహత్తనియు బ్రహ్మమనియుఁ జెప్పఁబడు త్రిగుణాత్మకమైన మాయయందు హిరణ్యగర్భుఁడు మున్నగు సకలప్రాణులయొక్క జన్మమునకును గారణ మగుబీజమును (గర్భమును) క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞు లనెడి ప్రకృతిద్వయముయొక్క శక్తిమాత్రుఁడ నీశ్వరుఁడ నగు నేను

గావించుచున్నాను. ఆగర్భమునుండి హిరణ్యగర్భుఁడును, అతనివలనను సకలభూతములును గలుగుచున్నవి. మఱియు ఓ కౌంతేయా! దేవపితృమనుష్య పశ్వాదిసకలయోనులయందును బుట్టు పలువిధములైన శరీరములకు మాయ (ప్రకృతి) తల్లి యనియు, పరమేశ్వరుఁడ నగు నేను గర్భాధానకర్త యగు తండ్రి ననియుఁ దెలిసికొనుము.)

"య ఏవం వేత్తి పురుషం ప్రకృతించ గుణైస్సహ,
సర్వథా వర్తమానోఽపి న స భూయోఽభిజాయతే."

—గీత 13. 24.

(ప్రకృతి నేనే, ప్రకృతిజన్యము లగు సుఖదుఃఖమోహాదులు నేనే, అనుభవించునట్టివాఁడను నేనే యనునట్టిది యజ్ఞానము. జీవాత్మపరమాత్మ లను వస్తుద్వయము లేదు. వ్యవహారజన్యములైన యీశబ్దద్వయముచేతఁ జెప్పఁ బడునది పరమాత్మయే యనియు, మాయావికారములైన సుఖదుఃఖమోహాదు లతోఁ గూడినది ప్రకృతి యనియు నిశ్చయముగ నెఱుంగుటయే పరమాత్మ జ్ఞానము. అట్టి పరమాత్మజ్ఞానసంపన్నుఁడు శాస్త్రోక్తప్రకారము నడచు చున్నను, నడచుకొనకున్నను అనఁగా, నెట్లు ప్రవర్తించినను పునర్జన్మము నందఁడు. అనఁగాఁ ప్రారబ్ధశరీరత్యాగముతో ముక్తుఁ డగును.)

"అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్, తతో వై సదజాయత, తదాత్మానగ్ స్వయ మకురుత, తస్మాత్తత్సుకృత ముచ్యత ఇతి, యద్వై తత్సుకృతం, రసో వై సః, రసగ్ హ్యేవాఽయం లబ్ధ్వాఽఽనందీ భవతి, కో హ్యేవాఽన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్, యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్, ఏష హ్యేవానందయాతి. ౧. యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేఽనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽని లయనేఽభయం ప్రతిష్ఠాం విందతే, అథ సోఽభయం గతో

భవతి, యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నుదర మంతరం కురుతే, అథ తస్య భయం భవతి, త త్త్వేవ భయం విదుషోఽమన్వానస్య త దప్యేష శ్లోకో భవతి.—" తైత్తిరీయము, ఆనందవల్లి, ౭. అనువాకము.

(పరమాత్మయే కారణముగాఁగల ఈ ప్రపంచము సృష్టికి పూర్వము నామరూపవిశేషరహిత మగు అవ్యాకృతస్వరూపముగ నుండి సృష్ట్యనంతరము నామరూప విశిష్టమగు సత్స్వరూపము గలదాయెను. ఆ బ్రహ్మము కారణాంతరమును గాని, సాధనాంతరమును గాని అపేక్షింపక తానే జగమును సృజించెను గావున, నది స్వకర్తృక మని చెప్పఁబడుచున్నది. అదియే రసస్వరూపము. అట్టి రసము ననుభవించియే జీవుఁడు సుఖవంతుఁ డగుచున్నాఁడు. హృదయాకాశమునం దిట్టి యానందస్వరూపుఁడే లేనియెడల లోకమునం దెవ్వఁడును ప్రాణాదిక్రియలను జేయఁ జాలఁడు. సాధకుఁ డగువాఁ డింద్రియగోచరుఁడు కానట్టివాఁడును, అశరీరియు, చెప్పుటకు అలవి కానివాఁడును అగు ఆత్మయందు భయరహితమైన స్థితి నెప్పుడు పొందునో అప్పుడే భయరహితస్థితిని పొందుచున్నాఁడు. పండితుఁడైనను ఎవఁడు బ్రహ్మమునందు భేదబుద్ధిని గాంచునో వానికి భయమే కలుగుచున్నది.)

"అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్, తతో వై సదజాయత" అను శ్రుతియు (అసత్=బ్రహ్మము, వై=నిశ్చయముగ, అగ్రే=సృష్టికిఁ బూర్వము, ఇదం=అక్షరాత్మకముగ, ఆసీత్=ఆయెను, తతః=ఆయక్షరమునుండి, వై=నిశ్చయముగ, సత్=సగుణబ్రహ్మము, అజాయత=పుట్టెను). ఈవిషయమే గీతయందు 'అక్షరాణా మకారోఽస్మి" అని చెప్పఁబడెను.

" అక్షరాణా మకారోఽస్మి ద్వంద్వస్సామాసికస్య చ,
అహమేవాఽక్షయః కాలో ధాతాఽహం విశ్వతోముఖః."

గీత 10-33.

(అక్షరములలో అకారమును, అవ్యయీభావము, తత్పురుషము, బహువ్రీహి, ద్వంద్వము అను సమాసములలో నుభయపదార్థప్రధాన మగు ద్వంద్వసమాసమును, నాశము లేని కాలమును, కర్మఫలప్రదుండను చతుర్ముఖ బ్రహ్మయు నేనే యగుచున్నాను.)

"యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్తో వేదాంతే చ ప్రతిష్ఠితః,
తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః పరస్స మహేశ్వరః."

ఉ-గీ-1-22.

(సకలవేదములకు నాదియం దుచ్చరింపఁబడునదియును, సకలవేదములకు నంతమునం దుచ్చరింపఁబడునదియును, ప్రకృతియం దణఁగియున్నదియు నగు ప్రణవమునకు బయట నుండువాఁడు పరమేశ్వరుఁడు.)

(సకలవేదములను రక్షింప నుంచఁబడిన స్వరము ప్రణవ మనఁబడును. ప్రణవధ్వనియైన ప్రకృతియొక్క పరాశక్త్యాద్యవస్థలయందలి నాద(జీవుఁడు) బిందు (బుద్ధి) కళల (ప్రాణముల) లయమునకుఁ బరమై యుండువాఁడు మహేశ్వరుఁడు.)

"మనోఽగ్రే వసతే బిందుః ప్రాణాగ్రే వసతే కళా,
ఉభయోర్లీయతే నాదో లయ ఇత్యుచ్యతే బుధైః."

(మనసున కగ్రముగా నుండు బిందు వను బుద్ధియు, ప్రాణమున కగ్రముగా నుండు కళయును లీన మైనప్పుడే నాదమును లయ మగును. అట్టినిష్కళయే బ్రహ్మస్వరూపము. అదియే బ్రహ్మస్థానము.)

"ఓంకారధ్వనినాదేన వాయుసంహరణాత్మకమ్,
నిరాలంబం సముద్దిశ్య తత్ర నాదో లయం గతః."

ఉ-గీ. 1-47.

(వాయువుయొక్క ఉపసంహారమే స్వరూపముగాఁగలదియు, నిరాధారమునైన బ్రహ్మము నోంకారధ్వని (నాదము)చేత లక్ష్యమునం దుంచి విద్వాంసుఁ డెక్కడ లయమును బొందుచున్నాఁడో, యక్కడ నాదము లయమును బొందును. అనఁగా నోంకారధ్వన్యాత్మకమైన నాదముతోడ మారుతోపసంహరణాత్మకమైన నిరాలయ నిర్విశేషబ్రహ్మమును లక్ష్యమున నుంచుటచేత, ఆబ్రహ్మమునందే నాదము లయించును. ఆనాదమే యావిష్ణుదేవుని పరమపద మగును.

నాద మనఁగాఁ బ్రణవధ్వని. రేచకపూరకకుంభకాదులవలనఁ బుట్టిన వాయువు లయ మగుపర్యంతము నానాద ముండును. ఆవాయువు లయమైనయెడల నిరాలంబ మైనబ్రహ్మమందు నాదము లయ మగును. అట్టి వాయువు మనసుతో సంబంధించి యున్నది. చిత్తైకాగ్రతం జేసి మనసును వృత్తిరహితముగఁ జేసినచో నావాయువు వెంటనే లయ మగును. "వృత్త్యగ్రం లీయతే యత్ర మనస్తత్రైవ లీయతే, వృత్త్మనో లీయతే యత్ర మారుతం తత్ర లీయతే" అను ప్రమాణానుసారముగ, మనఃప్రాణములు లయ మగుచున్నవి. మఱియును "మనోఽగ్రే వసతే బిందుః" అను ప్రమాణముప్రకారము మనఃప్రాణములు లీన మైనపుడే నాదము లయమగును. అదియే బ్రహ్మస్థానము.)

"అనాహతస్య శబ్దస్య తస్య శబ్దస్య యో ధ్వనిః,
ధ్వనేరంతర్గతం జ్యోతిర్జ్యోతిరంతర్గతం మనః.
తన్మనో విలయం యాతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్."

ఉ. శి. 1-46.

(అనాహతచక్రముయొక్క ధ్వనిలోపల జ్యోతి స్సిమిడియున్నదనియు, ఆ మనస్సు జ్యోతిస్స్వరూప మైనదగుటచేత నామనస్సు జ్యోతిస్సులోపల నున్నదనియు తెలియవలెను. ఇట్టిమన స్సెక్కడ లయమగుచున్నదో

యదియే విష్ణువుయొక్క పరమపద మని యెఱుంగవలయును. అనఁగా నెడతెగని నాదమందు జ్యోతిస్సున్నదనియు, నాజ్యోతిస్సునందు మ[illegible] స్సంతర్గత మైయున్నదనియు, నామనస్సు దేనియందు లయమగునో యదియే విష్ణువుయొక్క పరమపద మనియు భావము. అనఁగా వృత్తిశూన్యమగు మనస్సే బ్రహ్మమంగు లయించు నని భావము.)

(3) కాశికా

> అకార స్సర్వవర్ణాగ్ర్యః ప్రకాశః పరమశ్శివః,
> ఆదిరంత్యేన సంయోగా దహ మిత్యేవ జాయతే.

ప్ర. వ. సర్వవర్ణాగ్ర్యః = సకలవర్ణములకును, అనఁగా నక్షరములకు మొదటిదియగు, అకారః=అకారము, ప్రకాశః = ప్రకాశించునట్టి, పరమః + శివః = పరమేశ్వరుఁడు. ఆదిః = మొదటి దగునట్టి అకారము, అంత్యేన= కడపటియక్షర మగు హకారముతోడ, సంయోగాత్ = కలయుటవలన, అహం = అహము (అహ మహంశబ్దప్రత్యయాలంబనః ప్రత్యగాత్మ), ఇత్యేవ = అనియే, జాయతే = ఏర్పడుచున్నది.

అకారాది హకారాంతములగు వర్ణములు పరమాత్మనుండి యుత్పన్నమైనవి యని భావము. [Note: partially cut at margin]

త. వి. అత ఏవాహ—అకార ఇతి. ఆదిరంత్యేన సంయోగా దితి—ఆదిః అకారః, అంత్యో హకారః. అకారాది హకారాంతాస్సర్వే వర్ణాస్తతః పరమాత్మనస్సముద్భవన్నిత్యర్థః.

ప్ర. వ. ఆదిః - మొదటివర్ణము అకారము. అంత్యః హకారము. అకారము మొదలు హకారమువఱకు నున్న యన్నివర్ణములు నాపరమాత్మనుండి పుట్టె నని అర్థము.

...షాంశములు— "జాగరితస్థానో వైశ్వానరోఽకారః ప్రథమా
...ప్తే రాదిమత్వా ద్వాఽఽప్నోతి హవై సర్వాన్ కామా నాదిశ్చ
...ఏవం వేద":—

మాండూక్యము-9-వ మంత్రము.

...గ్రదవస్థయం దుండి స్థూలశరీరాభిమాని యగు నాత్మ యొక్క
...కమైన వైశ్వానరుఁడు, ఓంకారముయొక్క మొదటిమాత్ర యగు
సర్వవాక్కులందు వ్యాపించి యన్నింటికిని మొదటి దైనట్లు సర్వ
వ్యాప్తమై సర్వమునకును మొదటివాఁ డగుటవలన, అకారమాత్ర
...న్నాఁడు. ఇట్లు ఓంకారప్రథమమాత్ర యగు అకారమును వైశ్వా
...రెంటి నొక్కటిగానే తెలిసికొనువాఁడు సమస్తకామములను
...హాత్ములలో మొదటివాఁ డగును.)

"స్వాత్మవివక్షాయా మాదిసామాన్య ముత్కటమ్,
...త్రాసంప్రతిపత్తౌ స్యా దాప్తిసామాన్యమేవ చ."

గౌడపాదకారిక-ఆగమప్రకరణము-19.

(స్థూలశరీరాభిమానియైన యాత్మయొక్క ప్రథమపాదమగు విశ్వని
...యొక్క ప్రథమమాత్రయగు అకారముగానే వివక్షించుటయందు
...నపవలెనే సర్వమునకు నాది యగుట సమాన మైనదిగా నాప్తస్య
... మగుచున్నది. ఆవిశ్వుఁడు అకారమాత్రను బొందుటయందును
...ందును వ్యాపించియుండుట అకారమునకు సమస్తవాక్కులందును
...గుచున్నది.)

(ర) కాశికా

...వం పరాత్మకం పూర్వం జ్ఞప్తిమాత్ర మిదం జగత్,
...త్తే ర్బభూవ పశ్యంతీ మధ్యమా వాక్తతస్స్మృతా.

ప్ర. వ. పూర్వం=(జగత్సృష్టికి) తొలుత, ఇదం=ఈ, జగత్సర్వం = జగత్తంతయు, పరాత్మకం = నాభియందుండు పరావాక్కు స్వరూపమును, జ్ఞప్తిమాత్రం = జ్ఞానముగానే, బభూవ = ఉండెను. జ్ఞప్తేః = ఆజ్ఞప్తి నుండి, పశ్యంతీ = హృదయస్థానముననుండు పశ్యంతి, బభూవ = కలిగెను. తతః = ఆపశ్యంతినుండి, మధ్యమా = కంఠస్థానమందు, మధ్యమా యను, వాక్ = వాక్కు, స్మృతా = కలిగె నని చెప్పఁబడినది.

త. వి. సర్వమితి. ఈశ్వర ఏవాఽనాదిజీవోపాధ్యాశ్రిత కర్మప్రేరిత ప్రాణవ్యాపారానంతరం నాభౌ పరాఖ్యాం మాయాం పరిణామ ముపేత్య హృది పశ్యంత్యాఖ్య ముపేత్య విశుద్ధచక్రే మధ్యమాఖ్యా ముపేత్య.

ప్ర. వ. సర్వము ఈశ్వరుఁడే అనాదియగు జీవరూపమైన ఉపాధిని ఆశ్రయించి యుండు కర్మములచే ప్రేరేపింపఁబడిన ప్రాణచేష్టకు తర్వాత నాభియందు పర అనుపేరుగల మాయాపరిణామమును పొంది హృదయమున పశ్యంతి అను పరిణామమును పొంది విశుద్ధిచక్రమునందు మధ్యమ అనుపరిణామమును పొంది తర్వాత ముఖమునందు వైఖరి అనుపేరుగల మాయాపరిణామమును పొంది వేదాదిరూపుఁడగుచున్నాఁడు.

(౫) కాశికా

వక్త్రే విశుద్ధిచక్రాఖ్యే వైఖరీ సా మతా తతః,
జ్ఞప్త్యావిర్భావమాత్రాత్మా మధ్యమా వాక్సమాయుతా.
(వక్త్రే విశుద్ధిచక్రాఖ్యే వైఖరీ సా మతా తతః,
స్పష్టావిర్భావమాత్రాత్మా మధ్యమా వాక్సమీరితా.)

ఇతి పాఠాంతరము.

ప్ర. వ. తతః = పిమ్మట, విశుద్ధిచక్రాఖ్యే = విశుద్ధిచక్ర మనఁబడు, వక్త్రే = వక్త్రమునందు (కంఠస్థానమునందు), సా = అది, వైఖరీ = వైఖరియై, (జాగ్రదవస్థావాగ్రూపముగ), మతా = ఒప్పియున్నది. (ఏవం = ఇట్లు), జ్ఞప్తి = జ్ఞప్తియొక్క (సృష్టియొక్క), ఆవిర్భావం = జననమును, ఆసాద్య = పొంది, మధ్యమా = మధ్యమ యను, వాక్ = వాక్కు, సమాయుతా = కూడియున్నది.

తా. ఈశ్వరుఁడే యనాదిజీవోపాధ్యాశ్రితకర్మప్రేరితప్రాణవ్యాపారానంతరము మూలాధారమందు (ఉత్పత్తిక్రమము) పర యనఁబడు మాయాపరిణామమును బొంది హృదయమునందు పశ్యంతి యనఁబడి విశుద్ధిచక్రమునందు మధ్యమ యనునామమును బొంది యనంతరము వక్త్రమునందు (అనఁగా నోటి యందు) వైఖరి నాఁబడి వేదాదిరూపుఁ డగుచున్నాఁడు.

త. వి. పశ్చాద్వక్త్రే వైఖర్యాఖ్య మవాప్య వేదాది రూపో భవతీత్యర్థః. శ్రుతిరపి "వాగేవ విశ్వాభువనాని జజ్ఞే" ఇతి. సూక్ష్మా వాగేవ విశ్వాకారేణ పరిణమతే వివర్తతే వేత్యర్థః. శ్రుత్యంతరేపి "వాచైవ విశ్వం బహురూపం నిబద్ధమ్" "తదేతదేకం ప్రవిభజ్యోపభుఙ్క్తే" ఇతి. అత్ర వర్ణసంభవకాలే అ ఇ ఉ ఋ ఌ ఇతి వర్ణపంచకమేవ సర్వేషా మేకోనపంచాశదక్షరాణాం పంచభూతానాం పంచవర్గాణాం చ క్రమేణ యోనిః, తచ్చ దీర్ఘహ్రస్వభేదా ద్ద్వివిధమ్.

ప్ర. వ. అ ఇ ఉ ఋ ఌ అను నైదువర్ణములే వర్ణములు సంభవించు కాలమున నలువదితొమ్మిది అక్షరములకును పంచభూతములకును పంచవర్గములకును క్రమముగఁ గారణ మాయెను. ఆయక్షరపంచకము (అ ఇ ఉ ఋ ఌ) దీర్ఘము హ్రస్వ మని రెండుభేదములు గలది. దీనినిగూర్చి శ్రుతియు

నిట్లు చెప్పుచున్నది. 'వాగేవ విశ్వా భువనాని జజ్ఞే' (వాక్కే అనగా లోపల వణఁగియుండు జ్ఞప్తియే, సకలలోకములను గనెను. అనగా సూక్ష్మ వాక్కే విశ్వాకారము నొందెనని భావము.) శ్రుత్యంతరములుగూడ నిట్లు చెప్పుచున్నవి 'వాచైవ విశ్వం బహురూపం నిబద్ధమ్' (వాక్కుచేతనే పెక్కురూపములుగ ప్రపంచము ఏర్పడినది.) 'తదేతదేకం ప్రవిభజ్యోప భుఙ్క్తే' (ఆవాక్కు ఒక్కటిమాత్రమే ప్రపంచమును ప్రత్యేకముగ విభజించి యనుభవించు చున్నది.)

(౬) కారికా

అకారం సన్నిధీకృత్య జగతాం కారణత్వతః,
ఇకార స్సర్వవర్ణానాం శక్తత్వాత్కారణం మతమ్.

(౭) కారికా

జగత్స్రష్టు మభూద్వాంఛా యదా హ్యాసీత్తదాఽభవత్,
కామబీజ మితి ప్రాహు ర్మునయో వేదపారగాః.

ప్ర. వ. అవతారిక—అం దంతట ఇకారమునకే (మాయకే) స్వాతంత్ర్యము చెప్పఁబడెను. ఎట్లనః—ఇకారః = ఇకారము (మాయ), జగతాం = సకలజగములకును (అహంకారాది జగత్తునకు), కారణత్వతః = కారణ మగుటవలన, అకారం = అకారమును, (బ్రహ్మమును), సన్నిధీకృత్య = సన్నిధియం దుంచుకొని (ఆధారముగఁగొని), సర్వవర్ణానాం = అక్షరముల కెల్ల, శక్తత్వాత్ = సమర్థ మగుటంజేసి, కారణం = కారణముగా, మతం = అంగీకృతము.

తా. జ్ఞప్తిమాత్రమైనది అకారము. తత్సాన్నిధ్య ప్రభావమున ఇకారము సకలవర్ణము (అక్షరము)లకును మూలకారణ మగుచున్నది.

ప్ర. వ. అస్య = ఈపరమాత్మకు, యదాపి = ఎప్పుడైతే, జగత్ = జగమును, స్రష్టుం = సృజించుటకు, ఇచ్ఛా = కోరిక, అభూత్ = కలిగెనో, తదా = అప్పుడే, కామబీజం = జీవోత్పత్తి, అభవత్ = ఆయెను, ఇతి = అని, వేదపారగాః = వేదములను గడముట్ట నెఱింగినవారగు, మునయః = మునులు (మననశీలురు), ప్రాహుః = చెప్పుదురు.

తా. పరమాత్మకుఁగల జగత్సృష్టిసంకల్పమే కామబీజ మనియు, ఇకార మనియు, మాయ యనియు, కారణ మనియు నెఱుంగనగును.

త. వి. తత్ర సర్వత్ర ఇకారస్యైవ స్వాతంత్ర్యతా మాహ-అకార మితి.

ప్ర. వ. ఈయన్నిటిలో ఇకారమునకే స్వాతంత్ర్య మని 'అకారం సన్నిధీకృత్య'...ఇత్యాదిచే వివరింపఁబడినది.

త. వి. జగత్సిసృక్షు మభూద్వాంఛేతి. ఉక్తంచ,

"స్వప్రకాశపరమాత్మవస్తునో దృశ్యమానజగతస్సిసృక్షయా,
కామతః పరశివప్రవేశనం కామబీజ మిదమేవ నిశ్చితమ్" ఇతి.
"బీజం బిందుద్వయారూఢం సాధ్యయోనిస్వరూపకమ్,
మహాకామకలారూప మాత్మానం చింతయే త్ప్రియే!"

ప్ర. వ. స్వప్రకాశమైన పరమాత్మవస్తువు దృశ్యమైన జగత్తును సృజింప వలయు ననుకామముతో పరమశివునినుండియే ప్రవేశించెను. ఇదియే కామ బీజ మని నిశ్చయింపఁబడినది. చిత్కళయును కామబీజము ననఁబడు ఇకా రము పరమాత్మస్వరూప మనువిషయమును పార్వతికిఁ బరమశివుఁడే "బీజం బిందుద్వయారూఢం..." అని నుడివెను. బీజ మనఁగా జీవుఁడు. బిందు వనఁగాఁ బ్రకృతి. ఈ రెంటి కెయ్యది యుత్పత్తిస్థానమో, యెయ్యది సమ

[illegible] యదే పరమాత్మ కాఁబట్టి యాపరమాత్మనే సర్వవ్యా పకుఁడందుము.

(౮) కాశికా

అకారో జ్ఞప్తిమాత్రం స్యాదికారశ్చిత్కళా మతా,
ఉకారో విష్ణురిత్యాహు ర్వ్యాపకత్వాన్మహేశ్వరః.

ప్ర. అ. అకారః = అకారము, జ్ఞప్తిమాత్రం = జ్ఞప్తియే (కేవలజ్ఞానా కారమే). స్యాత్ = అగును. ఇకారః = ఇకారము, చిత్కళా = చిత్కళ యని, మతా = చెప్పఁబడినది. ఉకారః = ఉకారస్వరూపుఁడైన, మహేశ్వరః = ఈశ్వరుఁడు, వ్యాపకత్వాత్ = అంతటను నిండి యుండుటం జేసి, విష్ణుః = విష్ణువు, ఇతి = అని, ఆహుః = (బుధవరేణ్యులు) చెప్పుదురు.

తా. టీ. ఉక్తమేవ ప్రకటయతి. అకార ఇతి. ఉ వ్యాపకత్వేన, మే, ఈశ్వర ఆశీదర్థకః. ఉమేశ్వర ఇత్యత్ర తేతి భావః.

తా. ప. మునుపు చెప్పినదానినే వృఢపఱుచుచున్నాఁడు. అ. ఇ. అనఁగా జ్ఞప్తిమాత్రము ఉ—వ్యాపకత్వముచే, ఈశ్వరుఁడు, మ్ – ఆరో నని భావము.

పూర్వము చెప్పియుండు ఇకారము మాయ. ఇదే సర్వజగత్కారణ మనుటకు ప్రమాణము:—

"అవ్యక్తనామ్నీ పరమేశశక్తి
రనాద్యవిద్యా త్రిగుణాత్మికా పరా,
కార్యానుమేయా సుధియైవ మాయా
యయా జగత్సర్వమిదం ప్రసూయతే."

వివేకచూడామణి 110 శ్లో.

వి. చూ. శ్లో. 111, 112, 125=చూడుఁడు.

(2) సూత్రము. ఋ, ౡ, క్.

(౯) కాశికా

ఋ ౡక్ సర్వేశ్వరో మాయాం మనోవృత్తి మదర్శయత్,
తామేవ వృత్తి మాశ్రిత్య జగద్రూప మజీజనత్.
(ఋ ౡక్ మహేశ్వరో మాయాం విస్తారితచరాచరామ్,
శక్తి మాశ్రిత్య చిద్రూపో జనయామాస కేవలః.)
ఇతి పాఠాంతరమ్.

ప్ర. వ. ఋ = పరమాత్మ, ౡ = మనశ్శక్తి యనుపరమేశ్వరిని, క్ = చూపెను. మాయాం = మాయారూప మగు, మనోవృత్తిం = మనోవ్యాపారమును, అదర్శయత్=చూపెను. తాం = ఆ, వృత్తిం=వృత్తిని (మనశ్శక్తిరూపపరమేశ్వరిని,) ఆశ్రిత్య ఏవ = ఆశ్రయించియే, జగద్రూపం=జగత్స్వరూపమును, అజీజనత్ = కనెను.

తా. పరమేశ్వరుడు మాయారూప మైన మనోవ్యాపారమున జగత్తును నిర్మించెను. కావున నద్వైతహాని కలుగ నేరదు.

త. వి. నను సర్వవేదాంతేషు పరమేశ్వర ఏక ఇతి నిశ్చితత్వాత్ మాయాం ఈం చిత్కళాం సమాశ్రిత్య జగద్రూపోఽభూ దిత్యుక్తే అద్వైతహాని స్స్యా దిత్యాశంకాయా మాహ-ఋ ౡ గితి. తత్ర ఆద్యపాఠే ఋ = పరమేశ్వరః, ౡ = మాయాఖ్యాం మనోవృత్తిం, క్ = అదర్శయత్. తా మేవాశ్రిత్య స్వేచ్ఛయా జగజ్జనయామాసేత్యర్థః. పాఠాంతరే - రసతా (తాం మనోవృత్తి మాశ్రిత్యేదం చరాచరం జనయామాసేత్యర్థః) ఋ పరమేశ్వర ఇత్యత్ర "ఋతం సత్యం పరం

బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలమ్" ఇతి శ్రుతిః ప్రమాణమ్. ఋతం తత్త్వార్థం పరం బ్రహ్మ సత్య మిత్యర్థః. శ్రుత్యంతర మపి, "సోఽకామయత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి". శ్రీతంత్రేఽపి. "మమ చాభూ న్మనోరూపం ఇకారః పరమేశ్వరి!" ఇతి. ఋతేనక్షా యథా తాదాత్మ్యపన్నా తథేత్యర్థః.

ప్ర. వ. ఇప్పుడు ఒక ఆక్షేపము. సర్వోపనిషత్తులందును పరమేశ్వరుఁ డొక్కఁడే యని నిశ్చయింపఁబడియున్నది. మాయ యను ఇకారమును (చిత్కళను) పొంది జగద్రూపుఁ డాయె నని చెప్పినట్లయిన అద్వైతమునకు (రెండవ వస్తువు లే దనుటకు) లోపము గల్గు నని ఆశంక రాఁగా చెప్పుచున్నాఁడు. శ్లోకపు మొదటిపాదమున "ఋ" పరమేశ్వరుఁడు "ఇ" మాయ యను నామములుగల మనోవృత్తిని చూపెను. దాని నాధారముగ నుంచికొనియే స్వేచ్ఛగా జగమును పుట్టించె నని అర్థము. పాఠాంతరమున—రసత్వము చెప్పియున్నది. మనోవృత్తి నాశ్రయించి చరాచరములను సృజించెను. ఋ—పరమేశ్వరుఁ డనుటకు "ఋతం సత్య" మిత్యాదిశ్రుతి ప్రమాణము. తం—తత్పద వాచ్యమైన, ఋ—పరబ్రహ్మము, సత్యం అని అర్థము, "సోఽకామయత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి" అని మఱియొక శ్రుతియుఁ గలదు.

ఋ అనఁగా పరమేశ్వరుఁ డనుటకుఁ బ్రమాణము—

"ఋతం సత్య పరం బ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగలమ్,
ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమోనమః"

నారాయణవల్లీ- 23 అనువాకం.

(పరం బ్రహ్మ = పరమాత్మ; కృష్ణ = ఇప్పుడు గూఢముగా నుండు ఈశ్వరుఁడు, పింగలం = ప్రకృతి.) (ఈ బ్రహ్మము శ్రేష్ఠమైనది. మఱియు, సత్యమైనదియు నని యర్థము. బ్రహ్మము వ్యావహారికమునందు హిరణ్య

గర్భాఖ్యతోఁ గలదు. కావున తద్వ్యావృత్త్యర్థము "ఋతం సత్యం" అని చెప్పఁబడినది. హిరణ్యగర్భాఖ్య మను వ్యావహారికబ్రహ్మము కా దని యెఱుంగునది. అట్టి పరబ్రహ్మము భక్తులయం దనుగ్రహబుద్ధితో నుమామహేశ్వరాత్మకరూపము గల దగుచున్నది. ఆరూపము కృష్ణపింగలవర్ణము గలిగియుండును. మహేశ్వరసంబంధి యగు దక్షిణభాగమందుఁ బింగలవర్ణమును, ఉమాసంబంధియగు వామభాగమునందుఁ గృష్ణవర్ణమును గల దని భావము. యోగబలముచేత నూర్ధ్వభాగ మగు బ్రహ్మరంధ్రమునందు తన రేతస్సును జేర్చుకొన్నవాఁడు ఊర్ధ్వరేతుఁడు. మూఁడు నేత్రములు గలుగుట చేత విరూపమైన అనఁగా విలక్షణమైన నేత్రములు గలవాఁడు కావున విరూపాక్షుఁ డనఁబడును. జగత్తున కంతకును గారణ మగుటచేత జగదాత్మకుఁడు. అట్టి పురుషునకు నానమస్కారము.) "సోఽకామయత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి" అనియు శ్రుత్యంతరము ప్రమాణము-తైత్తి-బ్రహ్మ 6 అను. (ఆబ్రహ్మ మనేకము గావలయు నని కోరెను.)

ఇ అనఁగా మనోవృత్తి యనుటకుఁ బ్రమాణము.—

"మమ చాఽభూ న్మనోరూపం ఇకారః పరమేశ్వరి!" అని శ్రీతంత్రము నుడువుచున్నది.

విశేషాంశములు:— గీత 14 అ. 3-4 శ్లోకములయం దిట్లు చెప్పఁబడియున్నది.

"మమ యోని ర్మహ ద్బ్రహ్మ తస్మి న్గర్భం దధామ్యహమ్,
సంభవ స్సర్వభూతానాం తతో భవతి భారత!"

(ఓ యర్జునుఁడా! సమస్తకార్యములకంటె నధికమైన దగుటంజేసి మహత్తనియు, సంకల్పము వృద్ధినొందించుటంజేసి కాని, ధరించుటఁజేసి కాని బ్రహ్మ మనియుఁ, జెప్పంబడు త్రిగుణాత్మికయైన మాయ యీశ్వరుఁడ నైన నాదు గర్భస్థానము. అట్టిమాయయందు హిరణ్యగర్భాది సకలప్రాణులయొక్క—

[illegible] బీజము నుంచుచున్నాను. అగర్భమునుండి హిరణ్య[illegible] సకల ప్రాణులను గలుగును.)

"[illegible] కౌంతేయ! మూర్తయస్సంభవంతి యాః,
[illegible] బ్రహ్మ మహ ద్యోని రహం బీజప్రదః పితా."

[illegible]! దేవ పక్షి మనుష్య పశు కీటకాది సకలయోనుల [illegible] సకలశరీరములకును మాయ (మహత్తత్త్వము బ్రహ్మ [illegible] ప్రకృతియే తల్లి యగుచున్నది, పరమేశ్వరుండనగు నేను బీజ [illegible] తండ్రినై యుందును.)

(౧౦) కారికా

"[illegible] ప్రవృత్తిమతో ఽత్ర భేదలేశో న విద్యతే,
[illegible]చంద్రికయో ర్యద్వ ద్యథా వాగర్థయో రపి."

ప. ప. [illegible]చంద్రికయోః = చంద్రునకును వెన్నెలకును, [illegible] = [illegible], భేదలేశః = కొంచెమైనను భేదము, న విద్యతే = [illegible] = [illegible], వాగర్థయోరపి = శబ్దమునకు దానియర్థమున[illegible], [illegible] = కొంచెమైనను భేదము, న విద్యతే = లేదో, (తద్వత్ = [illegible]) అత్ర = ఇచ్చట, వృత్తివృత్తిమతోః = వృత్తికిని వృత్తి[illegible], భేదలేశః = ఏమాత్రము భేదమును, న విద్యతే = లేదు.

(౧౧) కారికా

[illegible] స్వస్య చిస్ఫూర్తి ర్విశ్వ మున్మీలయ త్యసౌ,
[illegible] మద్వైతం [illegible] శివద్వయం విదుః.

ప. ప. [illegible] = స్వేచ్ఛచేతను, స్వస్య = తన (పరమేశ్వరుని) [illegible], చిస్ఫూర్తి = చిస్ఫూర్తియందు, అసౌ = ఈపరమేశ్వరుడు, విశ్వం =

జగత్తును, ఉన్మీలయతి = సృజించుచున్నాఁడు. వర్ణానాం = అక్షరములలో (అక్షర సమామ్నాయమునందలి స్వరములలో), మధ్యమం = నడిమిదియగు, ఋ ఌవర్ణద్వయం = ఋ ఌ అను అక్షరములజంట, క్లీబం = నపుంసకవర్గముగా, విదుః = ఎఱుంగుదురు.

తా. చంద్రుఁడనియు వెన్నెల యనియు వేఱ్వేఱు పదార్థములు వ్యవహారమునందుఁ దోఁచుచున్నను విజ్ఞానముచేతఁ జంద్రునకును జంద్రికకు నే భేదమును లేదు. అట్లే శబ్దమునకును అశబ్దార్థమునకును శబ్దద్వయముచేత భేదము తోఁచుచున్నను, విజ్ఞానముచేత శబ్దార్థముల కేమాత్రము భేదము లేదు. అట్లే మనోవృత్తికిని (మాయకును) వృత్తిమత్తునకును (బ్రహ్మమునకును) విజ్ఞానముచేత నే భేదము లేదని భావము. మఱియు నట్టి పరమేశ్వరుఁడు మనోవృత్తియను చిద్రూపశక్తియందు అనఁగా మాయయందు జగత్తును స్వేచ్ఛామాత్రమున సృజించుచున్నాఁడని భావము.

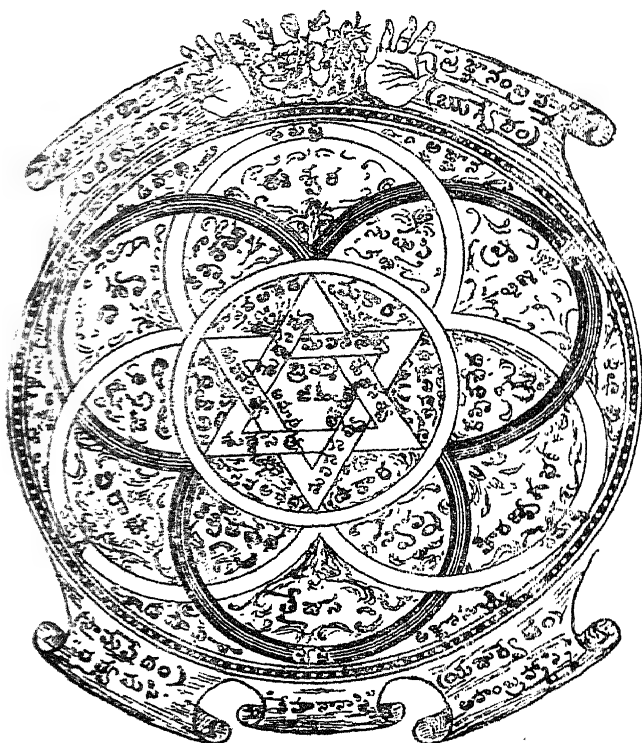
త. వి. తదాహ - భేదలేశ ఇతి - వాస్తవ ఇత్యర్థః.

(3) సూత్రము. ఏ, ఓ, ఙ్

(౧౨) కాశికా

ఏ ఓఙ్మాయేశ్వరాత్మైక్యవిజ్ఞానం సర్వవస్తుషు,
సాక్షిత్వాత్సర్వభూతానాం స ఏక ఇతి నిశ్చితమ్.

ప్ర. వ. అవతారిక:—స్వేచ్ఛచేతఁ బ్రపంచమును సృజించుచున్నాఁడని చెప్పుటంజేసి జన్యజనకభావ మేర్పడుచున్నదిగదా! అప్పు డద్వైతమునకు హాని సంభవింపదా? అను ప్రశ్నకవకాశము కలుగకుండ "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్" అను శ్రుత్యర్థము (అనఁగా జీవబ్రహ్మైక్యము) "ఏ ఓ ఙ్" సూత్రముచేత నిరూపింపఁబడుచున్నది.

చిద్ఘన బ్రహ్మచక్రపటమును చూడుఁడు

టీ. సర్వభూతానాం = సకలభూతము (25 అనాత్మతత్త్వము) లకును, సాక్షిత్వాత్ = సాక్షి యగుటవలన, సర్వవస్తుషు = సకలపదార్థముల యందును (అనఁగా 25 అనాత్మతత్త్వములయందు,) సః=ఆపరమేశ్వరుఁడు, ఏకః = ఒక్కఁడే, మాయేశ్వరాత్మైక్యవిజ్ఞానం = ఈశ్వరుఁడును మాయా కల్పిత ప్రపంచమును వేఱు గాదను విశేషజ్ఞానమే. ఏఓక్ =ఏ ఓక్ సూత్రము చేత చెప్పఁబడిన విషయము, ఇతి=అని, నిశ్చితం=పెద్దలచేనిశ్చయింపఁబడినది.

త. వి. నను జనయామాసేత్యుక్తే జన్యజనకభావే అద్వైతహానిస్స్యా దిత్యాశంకాయాం "తత్సృష్ట్వా తదేవాఽనుప్రావిశత్, త దనుప్రవిశ్య" ఇతి (తైత్తిరీయ) శ్రుతి మాశ్రిత్యాహ—ఏ. ఓ. జ్ మాయేశ్వరాత్మైక్యేతి. జన్యజనకత్వంచ స్వస్యైవ తత్తద్రూపేణ వివర్తనా దితి నాద్వైతహానిః. అకారోకారాభ్యాం నిష్పన్నప్రణవరూపేణ ఓకారేణ సగుణనిర్గుణయో రైక్యే బోధితే తేనైవ దృష్టాంతేన సర్వత్రైక్యబుద్ధేః ద్వైతనిరాసో ధ్వనితః. సమష్టివ్యష్టిభేదేన పూర్వవర్ణ యుతద్వితీయస్య తద్యుక్తతృతీయస్యచ సమన్వయబోధక మిదం సూత్రమ్. అ-అక్షరాత్మకః, ఇ-మాయాయుక్తః సఽయః సః. ఏ=జ్ఞానరూపప్రజ్ఞానాత్మా సర్వవస్తూనా మేకత్వా దద్వైతోపపత్తిః. న నానాత్వం జన్యజనకత్వంచ స్వయం ప్రవిశ్య తత్తద్రూపేణ వర్తతే ఇత్యర్థః. వటబీజన్యాయేనచ పూర్వసూత్రద్వయజనితం వర్ణపంచకమేవ సకలజగత్కారణ మితి ప్రాగుక్తం. ఉత్తరసూత్రవర్ణానామపి తస్మాదేవ సంభవః సమష్టివ్యష్టిభేదేషు పూర్వవర్ణయుతద్వితీయస్య పూర్వవర్ణయుతతృతీయస్యచ సంయోగజనక మిదం సూత్రం సమన్వయబోధనమపి ఏకత్వేనోక్తం. అత్రాస్య పరత్వే సర్వవేదసమ్మతంచ. తథాచ సనకదక్షిణామూర్తిసంవాదే మహావాక్యవివరణే:—

> శృణు త్వం సావధానేన చతుర్ణా మపి సామ్యతా,
> వేదానాంచ మహాభాగ! చతుష్కాణా మిహోచ్యతే.

బ్రహ్మశబ్దేన యద్వస్తు తత్ప్రజ్ఞాన ముదీరితమ్,
ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ యస్మాద్ధి తస్మాద్బ్రహ్మాస్మ్యహం తతః.
తద్బ్రహ్మ సర్వసాక్షిత్వా త్తత్త్వమస్యేవ తత్త్వతః,
అన్యత్వ వారణార్థాయ హ్యయ మాత్మేత్యథర్వణీ.

ప్ర. వ. 'జనించె' ననినట్లయిన జన్యజనకభావము (పుట్టింపఁబడునది పుట్టించువాఁడు) సంభవించును గాన, అద్వైతమునకు (ఐక్యవాదమునకు) హానిగల్గు నని ఆశంక ప్రాప్తముకాఁగా, "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్" (ఆబ్రహ్మము సృజించెను. అదియే ప్రవేశించెను) అను శ్రుతినిబట్టి సమాధానము చెప్పుచున్నారు, "ఏ ఓ జ్ఞానాత్మ యేశ్వరే" త్యాదిచే. జన్యజనకత్వ మెట్లనఁగా ఆయొకవస్తువే ఆయావిధముగా వివర్త మగుటచే అద్వైతమునకు హాని కలుగనేరదు. అకార ఉకారముల సంయోగమువలనఁ గల్గిన ఓంకార రూపమైన ఓకారముచేతనే సగుణనిర్గుణముల కైక్యము చెప్పఁబడెను. ఆదృష్టాంతముచేతనే సర్వ మేక మని బుద్ధి కలుగుటవలన ద్వైతనిరాసము ధ్వనింపఁబడుచున్నది.

ఈ సూత్రము ప్రథమవర్ణమైన అకారముతోఁ గూడిన తృతీయ వర్ణమైన ఉకారమునకును, అకారముతోఁ జేరిన ద్వితీయవర్ణమైన ఇకారమునకును సమష్టిగాను వ్యష్టిగాను సమన్వయమును (ఐక్యమును) బోధించుచున్నది. ఎట్లనిన, అ-అక్షరాత్ముఁడైన ఏపరమాత్మ, ఇ-మాయాయుక్తుఁడైనాఁడో వాఁడే, ఏ-ప్రజ్ఞానాత్ముఁడాయెను. కావున సర్వవస్తువు లొకటే యనుటలో నద్వైతమునకు హాని లేదు. భేదమును జన్యజనకభావమును లేదు. తానే ప్రవేశించి ఆయారూపముతో నున్నాఁడని యర్థము. వటబీజ న్యాయమువలన|నిది సమన్వయ మగుచున్నది.

మొదటి రెండుసూత్రములచే నెఱిఁగింపఁబడిన యైదువర్ణములే సమస్త లోకములకును కారణ మని చెప్పఁబడినది. రాఁబోవు సూత్రములకుఁగూడ

నీవర్ణపంచకమే కారణము. సమష్టి వ్యష్టిభేదముగా నీసూత్రము పూర్వవర్ణములతోఁ జేరినది. ద్వితీయవర్ణమునకును, అట్లే పూర్వవర్ణముతోఁ జేరిన తృతీయవర్ణమునకును సంయోగమును బోధించుచున్నది. ఏకత్వమువలననే సమన్వయమును బోధింపఁబడినది. ఇచ్చట ప్రతిపాదింపఁబడిన అక్షరాత్మక బ్రహ్మము పరమనుటలో సర్వవేదసమ్మతము. అట్లే సనకదక్షిణామూర్తి సంవాదమున మహావాక్యవివరణమునందు చెప్పఁబడియున్నది. సమాహితమైన మనస్సుతో వినుము. నాలుగు మహావాక్యములకును నాలుగు వేదములకును సామ్యము (సమన్వయము = ఏకార్థప్రతిపాదకత్వము) నిచ్చట చెప్పెదను. బ్రహ్మశబ్దముచేత నేవస్తువు సూచింపఁబడునో అదియే ప్రజ్ఞానశబ్దముచేతను చెప్పఁబడును. ఆ ప్రజ్ఞానము బ్రహ్మమగుటంజేసియే నేనాబ్రహ్మముగా నున్నాను. ఆబ్రహ్మము సర్వసాక్షి యగుటంజేసి యథార్థముగ నాబ్రహ్మము నీవైతివి. బ్రహ్మముకంటె నన్య మెద్దియు లేదు. సర్వము బ్రహ్మమే యని నిరూపించుటకొఱకే "అయమాత్మా" (ఈజీవుఁడే బ్రహ్మము) అని యథర్వణము నుడువుచున్నది.

విశేషాంశములు:—తైత్తిరీయ-ఆనందవల్లి 6-వ అనువాకము.

"అసన్నేవ స భవతి, అసద్బ్రహ్మేతి వేద చేత్, అస్తి బ్రహ్మేతి చేద్వేద, సంత మేనం తతో విదురితి, తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మా, యః పూర్వస్య, అథాతో ఽనుప్రశ్నాః, ఉతా విద్వా నముం లోకం ప్రేత్య కశ్చన గచ్ఛతి 3 అహో, విద్వా నముం లోకం ప్రేత్య కశ్చిత్సమశ్నుతా 3 ఉ. సోఽకామయత బహు స్యాం ప్రజాయేయేతి, స తపోఽతప్యత, స తపస్తప్త్వా ఇదగ్ం సర్వ మసృజత, య దిదంకించ, తత్సృష్ట్వా త దేవాను ప్రావిశత్, త దనుప్రవిశ్య, సచ్చ త్యచ్చాభవత్, నిరుక్తం చాని

రుక్తంచ, నిలయనం చానిలయనంచ, విజ్ఞానం చావిజ్ఞానంచ
సత్యం చానృతంచ సత్య మభవత్, య దిదం కించ, త త్సత
మిత్యాచక్షతే, త దప్యేష శ్లోకో భవతి. ”

(పరబ్రహ్మము లే దని తెలిసికొనువాఁడు సమస్తవర్ణాశ్రమాదివ్యవస్థ
లక్షణ మగు సన్మార్గమందును, వ్యవహారాతీత మైన పరబ్రహ్మమునందున
నాస్తికత్వమును బొందుచున్నాఁడు. పరబ్రహ్మస్వరూప మున్న దని తెలి
కొనువానిని అట్లు తెలిసికొనుటవలన పరబ్రహ్మస్వరూపమును బొందినవా
నిగా బ్రహ్మవేత్తలు తెలిసికొనుచున్నారు. (అనఁగా నాజనుఁడు ఇతరులకు
పరబ్రహ్మమువలెనే తెలిసికొనఁదగినవాఁ డగుచున్నాఁడు) ఆకారణమువల
నానందాత్మకమగు నాకాశాదిసర్వకారణమైన యాపరబ్రహ్మ మున్న ద
తెలిసికొనవలయును. ఇట్టి పరబ్రహ్మస్వరూపమగు నానందమయాత
పూర్వము చెప్పియున్న విజ్ఞానమయమున కాంతరమగు నాత్మస్వరూపముగ
నున్నది. ఇట్టి పరబ్రహ్మము జ్ఞాన్యజ్ఞానులకు సమాన మగుటంజేసి యుభయు
లకును బొందఁదగినదేకదా యని శిష్యుఁడు గురువాక్యము ననుసంధిం
యీప్రశ్నలు చేయుచున్నాఁడు:—

ఓస్వామీ ! యీపరబ్రహ్మమును అజ్ఞాని మరణానంతరము పొంద
చున్నాఁడా ? లేదా ? జ్ఞానియు మరణానంతరము పరబ్రహ్మమును పొంద
చున్నాఁడా ? లేక యజ్ఞానివలెనే పొందఁడా ? అని ప్రశ్నింపఁగా నీప్రశ్న
లకు నుత్తరము చెప్పుటకు నుత్తరగ్రంథ ముపక్రమింపఁబడుచున్నది.

సత్యజ్ఞానానందాత్మకమగు నాపరబ్రహ్మము తాను బహువిధము లై
పుట్టవలయు నని కోరెను. (ఒక్కఁడై పరిపూర్ణమగు బ్రహ్మ మనేకవిధము
లగుట యెట్లు సంభవించు ననఁగా, ఆత్మయందు నభివ్యక్తములు గాక
యుండెడి నామరూపము లెప్పు డభివ్యక్తము లగుచున్నవో యప్పుడు పర
బ్రహ్మముచేత నాత్మవంతములగు నా నామరూపములచేత ఘటాద్యావరణ

ములచేత నాకాశము పలుతెఱంగులైనట్లు పరబ్రహ్మము బహువిధము లాయెను.) ఇట్లా పరబ్రహ్మము కోరినవాఁడై జగద్రచనావిషయక మైన యాలోచన చేసెను. ఈప్రకార మాలోచించి ప్రాణికర్మాది నిమిత్తాను రూపముగా నీసమస్త జగత్తును దేశకాలములవలన నానారూపములతోఁ బ్రాణులయొక్క అనుభవప్రకారము సృజించెను. అట్లు సృజింపఁబడిన జగత్తునందు తాను ప్రవేశించెను. (సర్వత్ర పరిపూర్ణమును, సర్వాంతరమును, సర్వకారణమును, నిరవయవమునగు పరబ్రహ్మము మఱొక వస్తువునందుఁ బ్రవేశించుట యెట్లన? ఇంతకుఁ బూర్వము "బ్రహ్మవి దాప్నోతి పరం సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ, యో వేద నిహితం గుహాయాన్" అను వాక్యమందుఁ జెప్పఁబడిన పరబ్రహ్మవిజ్ఞానముకొఱకు ఆకాశాది సమస్త కార్యమును జూపింపఁబడినది. ఆకార్యమునందు అన్నమయాత్మకంటె నంతరమైనది ప్రాణమయాత్మ యనియు, దానికంటె నంతరమైనది మనోమయాత్మ యనియు, దానికంటె నంతరమైనది విజ్ఞానమయాత్మ యనియుఁ జెప్పి యీవిజ్ఞానమయస్వరూపమగు బుద్ధిగుహయందు ఆనందమయ మగు నాత్మ ప్రవేశించి యున్నదని చూపింపఁబడినది. ఈకారణమువలన పరమానందమును మనులింగముయొక్క ప్రాప్తిద్వారా ఆనందాభివృద్ధియొక్క యవసానమే స్వరూపముగాఁగలదియును, సమస్తవికల్పములకు నాస్పదమును, నిర్వికల్పమును, ఆనందమయమునకు పుచ్ఛమువలె నాధారమునగు పరబ్రహ్మము ఈవిజ్ఞానగుహయందే పొందఁబడియున్నది. స్థలాంతరమునందుఁ బొందఁబడదు. కనుక పరబ్రహ్మమునకు "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్" అను వాక్యముచేత విజ్ఞానగుహయందుఁ బ్రవేశము కల్పింపఁబడినది. ఇట్లు ప్రవేశించి యాపరబ్రహ్మము సమానాసమాన జాతీయములచేతను దేశకాలములతోఁ గూడుకొనుటచేతను ఇదియది యని చెప్పఁబడునదియును, సర్వమునకు నాశ్రయమును, చేతనమును, వ్యవహారమునందలి వస్తువుల సత్యస్వరూపమునగు మూర్తద్రవ్యమును, ఇది యది యని చెప్పఁబడనిదియు, దేనికి నాశ్రయము కానిదియు, చేతనము కానిదియు, అసత్యస్వరూపము నగు

రజ్జుసర్పాదిభ్రమరూపము లై యమూర్తస్వరూప మాయెను. ఇట్లు మూర్తా మూర్తరూపమగు నీ సమస్తప్రపంచమును. పారమార్థికసత్య మగు పరబ్రహ్మమే యగుచున్న దని బ్రహ్మవేత్తలు చెప్పెదరు. ఈప్రకారము సర్వకారణమును సర్వస్వరూపమునగు పరబ్రహ్మ మున్న దని తెలిసికొన వలయును. ఈయర్థమందు బ్రాహ్మణవాక్యములనే బూర్వులు చెప్పిన యన్నమయాది పంచకోశములయందలి యన్నమయాద్యాత్మప్రకాశకము లగు మంత్రములవలెనే సర్వమునకు నంతరతమ మగు నాత్మయొక్క యస్తిత్వమును బ్రకాశింపఁజేయునట్టిది యీమంత్ర మగుచున్నది.) అధ్యాత్మరామాయణము-పంచమసర్గము, రామగీత, 48 ను. 54 వఱకు.

"పూర్వం సమాధే రఖిలం విచింతయే
దోంకారమాత్రం సచరాచరం జగత్,
తదేవ వాచ్యం ప్రణవో హి వాచకో
విభావ్యతేఽజ్ఞానవశా న్న బోధతః."

(సమాధిని బొందఁగోరువాఁడు మొదట జంగమస్థావరాత్మక మైన సమస్త ప్రపంచమును ఓంకారముగ నిశ్చయింపవలెను. ఎందువల్ల ననఁగా లౌకికవైదికములైన సమస్తశబ్దములు నోంకారమువలనఁ బుట్టినట్లు శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కారణమునకును గార్యమునకును అభేద మగుటవలనఁ గారణ మైన యోంకారమునకును గార్యమైన సమస్తవైదిక శబ్దములకును అభేదము. వాచ్యవాచకముల కభేద మగుటంజేసి వాచకములగు నీశబ్దములకును వాచ్యము లగు నర్థములకును అభేదము. అందువలన నోంకారమునకును వాచ్యవాచక రూపమగు సమస్తప్రపంచమునకును నభేద మగును. కాఁబట్టి యట్టియభేద భావన చేయవలయును. వాచ్యవాచకాత్మక మైన సమస్తప్రపంచము నజ్ఞాన ముననే తోఁచును గావున నీభావన జ్ఞానకాలమునందు లయచింతనార్థము నేయవలయును.)

"అకారసంజ్ఞః పురుషో హి విశ్వకో
హ్యుకారక స్తైజస ఈర్యతే క్రమాత్,
ప్రాజ్ఞో మకారః పరిపఠ్యతేఽఖిలై
స్సమాధిపూర్వం నతు తత్త్వతో భవేత్."

(లయచింతనము చెప్పుటకై మొదట నోంకారమునందుఁ బ్రపంచారోపము వివరింపఁబడుచున్నది. వ్యష్టిస్థూలాభిమాని జీవుఁడగు విశ్వునకును, సమష్టిస్థూలాభిమానియగు విరాట్టునకును అకారము వాచకము. వ్యష్టిసూక్ష్మాభిమానియగు తైజసునకును, సమష్టిసూక్ష్మాభిమానియగు హిరణ్యగర్భునకును ఉకారము వాచకము. వ్యష్టికారణాభిమానియగు ప్రాజ్ఞునకును, సమష్టికారణమగు మాయయం దభిమానియగు నీశ్వరునకును మకారము వాచకము. ఇట్లు వ్యష్టిసమష్టులకును వాచ్యవాచకములకును అభేదమగుటవలన విశ్వవిరాట్టులకును అకారమునకును, తైజసహిరణ్యగర్భులకును ఉకారమునకును, ప్రాజ్ఞేశ్వరులకును, మకారమునకును అభేదమని యెఱుంగవలయును.)

"విశ్వం త్వకారం పురుషం విలాపయే
న్నకారమధ్యే బహుధా వ్యవస్థితమ్,
తతో మకారే ప్రవిలాప్య తైజసం
ద్వితీయవర్ణం ప్రణవస్య చాంతిమే."

(అకారము అకారవాచ్యులైన విశ్వుఁడు విరాట్టు - వీరికి, ఉకారము ఉకారవాచ్యులైన తైజసుఁడు హిరణ్యగర్భుఁడు వీరికి, మకారము మకారవాచ్యులైన ప్రాజ్ఞుఁడు ఈశ్వరుఁడు వీరికి నభేదము చింతింపవలెను.)

"మకారమ ప్యాత్మని చిద్ఘనే పరే
విలాపయే త్ప్రాజ్ఞ మపీహ కారణమ్,

సోఽహం పరం బ్రహ్మ సదా విముక్తిమ
ద్విజ్ఞానదృఙ్ముక్త ఉపాధితోఽమలః."

(అంత మకారము మకారవాచ్యుఁడైన ప్రాజ్ఞుఁడు ఈశ్వరుఁడు వీరికి, అమాత్రము జీవసాక్షి ఈశ్వరసాక్షి వీరికి నభేదము చింతింపవలెను. అంత నేను నిత్యశుద్ధముక్తమగు పరబ్రహ్మమును, సర్వమునకును సాక్షిని సర్వోపాధిరహితుఁడను శుద్ధుఁడను అను అనుభవము కలుగును.)

"ఏవం సదా జాతపరాత్మభావన
స్స్వానందతుష్టః పరివిస్మృతాఖిలః,
ఆస్తే స నిత్యాత్మసుఖప్రకాశక
స్సాక్షా ద్విముక్తోఽచలవారిసింధువత్."

(ఇట్లు నిరంతరము బ్రహ్మాకారవృత్తిగలవాఁడు ఆత్మానందముచేతనే నిత్యతృప్తుఁడై యుండును గాని విషయముల నపేక్షింపఁడు. దేహాదిసమస్త ప్రపంచము బాధిత మగుటంజేసి యది యంతయు మఱచి సచ్చిదానంద స్వరూపుఁడై యేవిషయములు వచ్చినను ఏవిషయములు పోయినను నిస్తరంగమైన సముద్రముంబోలె నెంతమాత్రమును చలింపకయుండును.)

"ఏవం సదాఽభ్యస్తసమాధియోగినో
నివృత్తసర్వేంద్రియగోచరస్య హి,
వినిర్జితాశేషరిపో రహం సదా
దృశ్యో భవేయం జితషడ్గుణాత్మనః."

(ఇట్లు నిరంతరము సమాధినిష్ఠగలవాఁడై యింద్రియవిషయములను విడిచి కామాద్యరిషడ్వర్గమును జయించినవానికే బ్రహ్మైక్యజ్ఞానము కలుగును.)

"ధ్యాత్వైవ మాత్మాన మహర్నిశంముని
స్తిష్ఠే త్సదా ముక్తసమస్తబంధనః,
ప్రారబ్ధ మశ్న న్నభిమానవర్జితో
మయ్యేవ సాక్షాత్ప్రవిలీయతే తతః."

(ఇట్లాజ్ఞాని నిరంతరము బ్రహ్మాత్మైక్యానుభవానంద మనుభవించుచు నవిద్యాకృతబంధనము లన్నియు వీడినవాఁడై యభిమానము లేక ప్రారబ్ధోపనీతమైన భోగముల ననుభవించుచుండి ప్రారబ్ధము నశించినపిదప నాలోనే నైక్యము నొందును.)

"ప్రజాపతి ర్లోకా నభ్యతప త్తేభ్యోఽభితప్తేభ్య స్త్రయీ విద్యా సంప్రాస్రవ త్తా మభ్యతప త్తస్యా అభితప్తాయా ఏతా న్యక్షరాణి సంప్రాస్రవన్త భూర్భువస్సువరితి."

"తా న్యభ్యతప త్తేభ్యోఽభితప్తేభ్య ఓంకార స్సంప్రాస్రవ త్త ద్యథా శంకునా సర్వాణి పర్ణాని సన్తృణ్ణా న్యేవ మోంకారేణ సర్వా వాక్ సన్తృణ్ణా. ఓంకార ఏవేదగ్ సర్వ మోంకార ఏవేదగ్ సర్వమ్."

—ఛాందోగ్యోపనిషత్-11-23-2,3.

(లోకముల నుద్దేశించి వానిలో నేది సార మని బ్రహ్మ ధ్యానించెను. వానిలో మూఁడువేదములు సార మని తోఁచెను. ఆమూఁటిలో నేది సార మని ధ్యానించెను. భూః, భువః, సువః, అనునీమూఁడు వ్యాహృతులు సార మని తోఁచెను. వానిలో నేది సార మని ధ్యానించెను. ఓం అను ప్రణవము సార మని తెలిసికొనెను. (ఓం అనునాదము బ్రహ్మశరీరము. అనఁగా దానిలో బ్రహ్మము జ్యోతిర్మయమై కనఁబడుచున్నది. అనఁగా

ఓం అనుశక్తి దానియందు బ్రహ్మము ప్రకాశించుచున్నది) లోకమున వర్ణముయొక్క మనుష్యనాళముచేత సమస్తవర్ణము లనుస్యూతమై యెట్లు వ్యాపింపఁబడియున్నవో యట్లే స్థూలసూక్ష్మ రూపముగా నుండుప్రపంచ మంతయు నామమాత్రవికారమును, సమస్తనామములు, అకారమునందు చేరి యున్నందున అకారమాత్రమును, అకారము ఓంకారమునందు అవయవ భూతమైన యొకవర్ణముగా నున్నందున ఓంకారముచేతనే వ్యాపింపఁబడి యున్నది. సర్వము నోంకారమే.)

"వ్యాప్తేశ్చ సమంజసమ్"—బ్రహ్మసూత్రము 111-3-9:

[(ఓంకారస్య = ఓంకారము) వ్యాప్తేః = వేదమునం దెల్ల వ్యాపించి యున్నది కావున, ఉద్గీథపదమ్ = ఉద్గీథమనుమాట, తద్విశేషణ మిత్యేవ = దానివిశేషణ మనుటయే, సమంజసం = సరియైనది.]

ఓంకారము సర్వవేదవ్యాప్తము కాఁబట్టి "ఓమిత్యేతదక్షర ముద్గీథ ముపాసీత" (ఛాందోగ్య. 1-1-1) అనువాక్యమునందలి యుద్గీథము విశేషణమే యని తాత్పర్యము.

"ఓమిత్యేతదక్షర ముద్గీథ ముపాసీత,
ఓమిత్యుద్గాయతి తస్యోపవ్యాఖ్యానమ్"

—ఛాందోగ్య. 1-1-1.

(ఉద్గీథవాచ్యమైన ఓంకారము నుపాసింపవలయును. ఓం అని ఉద్గాత గానము చేయుచున్నాఁడు. ఆ ఓంకారముయొక్క వివరణము చెప్పఁబడును.)

భగవద్గీత 8-వ అ-శ్లో. మొ-13 వఱకు.

"య దక్షరం వేదవిదో వదన్తి
విశన్తి య ద్యతయో వీతరాగాః,
య దిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి
త త్తే పదం సంగ్రహేణ ప్రవక్ష్యే."

(వేదార్థము నెఱింగినవారిచేత నాశరహితమైన దని చెప్పఁబడు చున్నదియు, కామక్రోధాదులను జయించిన యతులచేఁ బ్రవేశింపఁబడు చున్నదియు, భిక్షాన్నాదివ్రతముల నవలంబించి బ్రహ్మచారులచేతఁ దెలియఁ బడఁగోరుచున్నదియునైన మోక్షపదమును సంగ్రహముగ చెప్పెదను.)

"సర్వద్వారాణి సంయమ్య మనో హృది నిరుధ్య చ,
మూర్ధ్న్యాధాయాత్మనః ప్రాణ మాస్థితో యోగధారణామ్.
ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహర న్మా మనుస్మరన్,
యః ప్రయాతి త్యజ న్దేహం స యాతి పరమాం గతిమ్."

(ఎవ్వఁడు సకలేంద్రియద్వారములఁ జక్కఁగ బంధించి మనస్సును హృదయపుండరీకమునందు నిలిపి ప్రాణవాయువును శిరస్సునకు సమీపమున నున్న కనుబొమలనడుమ నుంచి బ్రహ్మవాచకమైన యోంకారమును స్మరించుచు నాయోంకారవాచ్యమైన బ్రహ్మమును ధ్యానించుచు యోగస్థైర్యము నందునో యతఁడు శరీరత్యాగానంతరము సర్వోత్తమ మైనగతిని బొందును.)

"జ్ఞానానా ముపసంహారో బుద్ధేః కారణతాస్థితిః,
వటబీజే వటస్యేవ సుషుప్తి రభిధీయతే."

—పంచీకరణ వార్తికము.

(మఱ్ఱివిత్తునందు మఱ్ఱిచెట్టడఁగియుండునట్లు జ్ఞానలయస్థానమైన బుద్ధియొక్క కారణత్వస్థితి సుషుప్తి యనఁబడును.)

కఠోపనిషత్–1–2.—15–16–17 శ్లో. ఇది యమనాచికేతోపదేశము.

"సర్వే వేదా యత్పద మామనంతి
తపాంసి సర్వాణి చ య ద్వదంతి,

యదిచ్ఛంతో బ్రహ్మచర్యం చరంతి
తత్తే పదగ్ం సంగ్రహేణ బ్రవీమి. ఓమిత్యేతత్."

(వేదము లన్నియు నుపనిషత్తు లన్నియు నియమము లన్నియు నేస్వరూపము నుద్దేశించి చెప్పుచున్నవో యట్టిస్వరూపము సంగ్రహముగా నోంకారమే.)

"ఏతద్ధ్యేవాక్షరం బ్రహ్మ ఏతద్ధ్యేవాక్షరం పరమ్,
ఏతద్ధ్యేవాక్షరం జ్ఞాత్వా యో యదిచ్ఛతి తస్య తత్."

(ఈ ఓంకారమును బ్రహ్మస్వరూపమునుగాను శ్రేష్ఠమైనదిగాను జక్కఁగఁ దెలిసికొని యెవఁడు దేనిని గోరి యుపాసించునో వాని కది సిద్ధించును.)

"ఏతదాలంబనం శ్రేష్ఠ మేతదాలంబనం పరమ్,
ఏతదాలంబనం జ్ఞాత్వా బ్రహ్మలోకే మహీయతే."

(పరాపరబ్రహ్మరూపమును శ్రేష్ఠమును బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనము నైన యోంకారమును తెలిసికొని నరుఁడు బ్రహ్మలోకమునందుఁ బూజ్యుఁ డగుచున్నాఁడు.)

కఠోపనిషత్. 11-5-12-13.

"ఏకో వశీ సర్వభూతాంతరాత్మా
ఏకం బీజం బహుధా యః కరోతి,
తమాత్మస్థం యేఽనుపశ్యంతి ధీరా
స్తేషాం సుఖం శాశ్వతం నేతరేషామ్."

(ఏయాత్మ సమానాధికములు లేనిదై బీజభూతము నవ్యక్తమునగు తన్ను నామరూపభేదములచేత ననేకవిధములుగ చేయుచున్నదో బుద్ధిగు

హాయం గుండు నా పరమాత్మను ప్రత్యక్షము చేసికొనిన జ్ఞానులకు నిత్య బ్రహ్మానందసుఖము కలుగును. అజ్ఞానులకు నిట్టిసుఖము గలుగదు.)

"నిత్యో నిత్యానాం చేతన శ్చేతనానా
మేకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్,
త మాత్మస్థం యేఽనుపశ్యంతి ధీరా
స్తేషాం శాంతి శ్శాశ్వతీ నేతరేషామ్."

(సర్వజనులకును వారివారి కర్మఫలానుగుణముగ ఫలము నిచ్చుచు నశించువానిలో నశింపనివాఁడై బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంత ముండు జీవులకుఁ జేతనస్వరూపుఁడై యేపరమాత్మ యుండునో బుద్ధిగుహాయాంగుండు నాపర మాత్మను మరలింపఁబడిన సర్వేంద్రియవృత్తులుగలవారై యేను జ్ఞానులకు నిత్యమగు స్వాత్మానుభవము కలుగును. అజ్ఞానులకుఁ గలుగదు.)

ఈక్షతి కర్మవ్యపదేశా త్సః—బ్ర. సూ. 1-3-13.

(పర్మార్థకమైన యీక్షతిక్రియకుఁ గర్మముగాఁ జెప్పఁబడుటవలన అనఁగా "స ఏతస్మాజ్జీవఘనా త్పరాత్పరం పురిశయం పురుష మీక్షతే" (ప్రశ్న ౫-౫) అనునెడఁ బురుషుఁడు కర్మవాచకముగ నుండుటంజేసి యిం దా పురుషవాచకమైనది ఓంకార మనియు నెఱుంగనగును.

ప్రశ్నోపనిషత్-౫-వ ప్రశ్నము.

"ఓం అథ హైనం శైబ్య స్సత్యకామః పప్రచ్ఛ, స యో హ వై తద్భగవ న్మనుష్యేషు ప్రాయణాంత మోంకార మభిధ్యాయీత, కతమం వావ స తేన లోకం జయతీతి."

(పూజ్యుఁడవగు నోపిప్పలాదా! మనుష్యులలో జీవితకాల మంతయు నెవఁడు పరాపరప్రాప్తిసాధనమగు ప్రసిద్ధమైన యోంకారమును ధ్యానించు

మున్నాఁడో, అట్లు ధ్యానించుటచేత జ్ఞానకర్మములచేతఁ బొందఁబడినలోక
ములనేకములలో నేలోకమును వాఁడు పొందును? అని పిప్పలాదుని సత్య
కాముఁ డడిగెను.)

"తస్మై స హోవాచ. ఏతద్వై సత్యకామ! పరం చాప
రంచ బ్రహ్మ యదోంకార స్తస్మా ద్విద్వా నేతేనై వాయత
నేనై కతర మన్వేతి."

(ఓసత్యకాముఁడా! ఏకారణమువలన పరాపరరూపమైన పరమాత్మ
ప్రాణరూపమగు నీపరబ్రహ్మము ఓంకారమే యగుచున్నదో యాకారణ
మువల్లనే యిట్లు ఓంకారమును పరబ్రహ్మస్వరూపముగాఁ దెలిసికొనినవిద్వాం
సుఁ డధికమగు నోంకారధ్యానముచేతనే వానియుపాసనానుసారమున పరా
పరములను బొందుచున్నాఁ డని పిప్పలాదుఁడు సత్యకామునకుఁ జెప్పెను.)

"స య ద్యేకమాత్ర మభిధ్యాయీత స తేనైవ సంవే
దిత స్తూర్ణమేవ జగత్యా మభిసంపద్యతే, తమృచో మనుష్య
లోక ముపనయంతే, స తత్ర తపసా బ్రహ్మచర్యేణ శ్రద్ధయా
సంపన్నో మహిమాన మనుభవతి."

(ఓసత్యకాముఁడా! పూర్వము చెప్పిన యోంకారోపాసకుఁడు
ఆయోంకారముయొక్క మాత్రలు సంపూర్ణముగఁ దెలియనివాఁడైనను
ఓంకారము నుపాసించుటచేతనే యోంకారముయొక్క అకారోకారమ
కారములనెడి మూఁడుమాత్రలలో మొదటిమాత్రయగు ఋగ్వేదరూపమైన
అకారోపాసనమువలన జగత్తునందుఁ గర్మమును గోరినవాఁడై మనుష్యలోక
మును బొంది అనశనరూపమగు తపముచేతను సంభోగములేని బ్రహ్మచర్య
నియమముచేతను, దేవుఁ డున్నాఁ డనెడియాస్తిక్యబుద్ధిచేతను, బ్రహ్మో
పాసనరూపమైన సామర్థ్యమును బొందుచున్నాఁడని పిప్పలాదుఁడుచెప్పెను.)

"అథ యది ద్విమాత్రేణ మనసి సంపద్యతే సోఽన్త రిక్షం యజుర్భి రున్నీయతే, స సోమలోకం స సోమలోకే విభూతి మనుభూయ పున రావర్తతే."

(ఓసత్యకాముఁడా! ఓంకారము నుపాసించువాఁడాయోంకారము యొక్క రెండవమాత్రయగు ఉకారము నెఱుంగనివాఁ డయ్యు యజు రాత్మకమగు ఉకారముతోఁగూడిన ఓంకారము నుపాసనచేయుటచేత యజురాత్మకమైన మనసునందు బ్రహ్మధ్యానసంపత్తిగలవాఁడై యంత రిక్షము నాశ్రయించియుండు సోమలోకమును ఆయజుస్సులచేతనే పొంది యచ్చట నైశ్వర్యము ననుభవించి మరల మనుష్యలోకమునకు వచ్చు నని పిప్పలాదుఁడు చెప్పెను.)

"యః పున రేతం త్రిమాత్రేణో మిత్యేతేనై వాక్షరేణ పరం పురుష మభిధ్యాయీత స తేజసి సూర్యే సంపన్నః, యథా పాదోదర స్త్వచా వినిర్ముచ్యత ఏవం హవై స పాప్మనా వినిర్ముక్తః స సామభి రున్నీయతే బ్రహ్మలోకం స ఏతస్మా జ్జీవఘనా త్పరాత్పరం పురిశయం పురుష మీక్షతే త దేతౌ శ్లోకౌ భవతః."

(ఓసత్యకాముఁడా! ఏజనుఁడీయోంకారమును అకారోకారమకా రాత్మకమైన యోంకార మనెడియక్షరముచేతనే సూర్యమండలాంతర్గతుఁ డైన పరమపురుషుఁడగు పరమాత్మనుగా ధ్యానించుచున్నాఁడో యట్టి యుపాసకుఁడు ఓంకారముయొక్క మూఁడవమాత్రయగు మకారస్వరూప మైన తేజోమండలమగు సూర్యునియందుఁ జేరి సూర్యసంపత్తి గలవాఁడై కుబుసము విడుచుటచేత సర్ప మెట్లు విడువఁబడునో యట్లాగే పాపవి ముక్తుఁడై పరిశుద్ధుఁ డగును. అట్టిపరిశుద్ధుఁడు ఓంకారముయొక్క మూఁడవ

మాత్రయగు మకారస్వరూపమగు సామములచేత బ్రహ్మలోకమును బొందును. అట్లు బ్రహ్మలోకమును బొందినవాఁడు సర్వజీవాత్మకుఁడై సర్వజీవాశ్రయుఁడగు హిరణ్యగర్భునివలన సర్వశరీరములయందును బ్రవేశించియున్న పరమపురుషస్వరూప మగు పరమాత్మను జూచుచున్నాఁడు. ఈముందు చెప్పఁబోవు రెండుమంత్రములు ఓంకారోపాసనను బ్రకాశింపఁజేయుచున్నవి అని పిప్పలాదుఁ డోంకారమును స్తుతించుటకుఁగాను పూర్వమంత్రములచేతఁ గలుగులాభమును జెప్పి యీమంత్రమందుఁ ద్రిమాత్రలతోఁగూడిన యోంకారోపాసనచేతఁ గలుగువాస్తవస్థితిని చెప్పెను.)

"త్రిస్రో మాత్రా మృత్యుమత్యః ప్రయుక్తా అన్యోన్యసక్తా అనవిప్రయుక్తాః, క్రియాసు బాహ్యాభ్యంతరమధ్యమాసు సమ్యక్ప్రయుక్తాసు న కంపతే జ్ఞః."

(ఓసత్యకాముఁడా! ఓంకారముయొక్క అకారము, ఉకారము, మకారము అనెడిమూఁడుమాత్రలు మరణముగలవి. అట్టిమాత్రలు మూఁడును బ్రహ్మదృష్టిచేత నొకటిగాఁ జేర్చి పరమపురుషధ్యానమందుఁ బ్రయోగింపఁబడెనేని మరణదోషము లేని వగును. ఇట్లు ఓంకారమాత్రాత్రయమును తెలిసికొనినయోగి అకారోకారమకారాత్మకములైన జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిస్థానములందుఁ, బరమపురుషధ్యానక్రియలయందుఁ జలింపఁ డని పిప్పలాదుఁడు చెప్పెను.)

"ఋగ్భి రేతం యజుర్భి రంతరిక్షం స సామభిర్యత్తత్కవయో వేదయన్తే, త మోంకారేణైవాయతనేనాన్వేతి విద్వాన్యత్తచ్ఛాన్త మజర మమృత మభయం పరం చేతి."

(విద్వాంసులు ఋగ్యజుస్సామములచేత మనుష్యాంతరిక్ష బ్రహ్మలోకములు కలుగుచున్నవని తెలిసికొనుచున్నారు. ఆఋగ్యజుస్సామరూప

ములైన అకారోకారమకారస్వరూపమును నోంకారమార్గముచేతనే యోం కారస్వరూపమును తెలిసికొని యుపాసించు విద్వాంసుఁడు పరబ్రహ్మ లక్షణమైన త్రివిధరూపము లోకమును పొంది జరామరణములులేని జాగ్ర దాదిసమస్త విశేషములు లేనిదియు, భయరహితమును, ప్రసిద్ధమును, సత్య స్వరూపమునగు పరబ్రహ్మమును బొందును.)

ముండకోపనిషత్-11-2-3,4,10,11.

> "ధనుర్గృహీత్వౌపనిషదం మహాస్త్రం
> శరం హ్యుపాసానిశితం సంధయీత,
> ఆయమ్య తద్భావగతేన చేతసా
> లక్ష్యం తదేవాక్షరం సౌమ్య! విద్ధి."

(బ్రహ్మవిచారమందు సమర్థుఁ డగువానికి ప్రణవము నవలంబించి బ్రహ్మాత్మైకత్వమందు చిత్తసమాధానము క్రమముక్తి ఫల మని చూపించు టకు నుపక్రమింపఁబడుచున్నది. నీవు ఉపనిషత్ప్రసిద్ధమైన యోంకారమ నెడి ధనుస్సును గ్రహించి యావింటియం దుపాసన యనువాఁడిగలబాణము నెక్కు పెట్టి ఆయెక్కు పెట్టిన బాణమును ఇంద్రియసముదాయముల విషయ ములనుండి మరలించి లక్ష్యమునందే వంచి బ్రహ్మధ్యానమునే పొంది యుండుమనసుచే పూర్వోక్తమగు నక్షరస్వరూపమునే లక్ష్యమునుగాఁ దెలిసికొనుము.)

> "ప్రణవో ధనుశ్శరో హ్యాత్మా బ్రహ్మ తల్లక్ష్యముచ్యతే,
> అప్రమత్తేన వేద్ధవ్యం శరవత్తన్మయో భవేత్."

(పూర్వము చెప్పియున్న ధనురాదికములో ధనుస్సు ఓంకారమనియు, బాణ మంతఃకరణమందుఁ బ్రతిబింబించియుండు జీవుఁ డనియు, లక్ష్యము నాశరహితమగు పరబ్రహ్మ మనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది. కనుక నిట్లు

ఓంకారమను ధనుస్సునందు ఎక్కుపెట్టఁబడినజీవుఁ డను బాణము లక్ష్య
భూతమైన పరబ్రహ్మమందు ఏకాగ్రచిత్తముచేతఁ బొందింపఁ బడెనేని
లోకమందలి బాణము లక్ష్యమందుఁ జేరి దానిరూప మెట్లగునో యారీతిగనే
జీవుఁడు పరబ్రహ్మమును జేరి యాపరబ్రహ్మమే యగును.)

"న తత్ర సూర్యో భాతి న చంద్రతారకం
నేమా విద్యుతో భాంతి కుతోఽయ మగ్నిః,
త మేవ భాంత మనుభాతి సర్వం
తస్య భాసా సర్వ మిదం విభాతి."

(సర్వమును బ్రకాశింపఁజేయుసూర్యుఁడును, చంద్రుఁడును, నక్షత్ర
ములును, మెఱపులును, అగ్నియును, ఆపరబ్రహ్మమును ప్రకాశింపఁజేయ
నేరవు. ప్రకాశించు పరమాత్మ ననుసరించియే సూర్యుఁడు మొదలగు
సర్వము ప్రకాశించును. ఆపరమాత్మప్రకాశముచేతనే దృశ్యమగు నీజగ
మంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది. ఆపరమాత్మయే ప్రకాశరూపుఁ డగుటవలన
నతనిని బ్రకాశింపఁజేయున దేదియు లేదు.)

"బ్రహ్మైవేద మమృతం పురస్తా
ద్బ్రహ్మ పశ్చా ద్బ్రహ్మ దక్షిణతశ్చోత్తరేణ,
అధశ్చోర్ధ్వంచ ప్రసృతం బ్రహ్మైవేదం
విశ్వ మిదం వరిష్ఠమ్."

(నాశనరహితమగు నీపరబ్రహ్మమే ముందుభాగమునను, వెనుకభాగ
మునను, దక్షిణభాగమునను, ఉత్తరభాగమునను, ఊర్ధ్వభాగమునను, అధో
భాగమునను, అంతటను వ్యాపించియున్నది. ఇతరమగు కార్యరూపమైన
నామరూపములతో వ్యాపించియున్న యీసమస్తజగత్తును శ్రేష్ఠమగు
పరబ్రహ్మమే.)

సంపూర్ణబ్రహ్మోపదేశమును ప్రతిపాదించు మాండూక్యోపనిషత్తు.

"ఓ మిత్యేత దక్షర మిదం సర్వం తస్యోపవ్యాఖ్యానం భూతం భవద్భవిష్యదితి సర్వ మోంకార ఏవ, యచ్చాన్యత్త్రి కాలాతీతం తద ప్యోంకార ఏవ."

(ఓంకారముయొక్క నిర్ణయమందు నాత్మను బొందుట కుపాయము పొందఁబడుచున్న దని యీ యుపనిషత్తునం దోంకారనిర్ణయము నుడువఁబడుచున్నది. ఈయోంకారమే నాశరహితమగు పరబ్రహ్మస్వరూపము. వాక్కుచేతఁ జెప్పఁబడిన యీసమస్తము నాయోంకారమును విస్పష్టముగఁ జెప్పుచున్నది. భూత భవిష్య ద్వర్తమానకాలత్రయపరిచ్ఛేద్యమగు సమస్తము నోంకారమే. కాలత్రయమున కతీతమై కాలపరిచ్ఛేద్యము కానట్టియవ్యాకృతాదికము సర్వము నాయోంకారమే.)

"సర్వగ్ హ్యేతద్బ్రహ్మాఽయ మాత్మా బ్రహ్మ సోఽయ మాత్మా చతుష్పాత్."

(పూర్వమంత్రమం దభిధానాభిధేయములగు నోంకారపరబ్రహ్మము లకు, (ఓమిత్యేతదక్షర మను వాక్యమువల్ల) అభిధానప్రాధాన్యముచేత నేకత్వము నిర్దేశింపఁబడినది. ఇట్లు అభిధానాభిధేయము లేకత్వమును బొందుట ముఖ్యప్రయోజనము. అభిధానాభిధేయములు రెండును ఏకప్రయత్నముచేతనే యొకసారిగా భేదమును వదలి విలక్షణమగు నాపరబ్రహ్మమును బొందవలయు నని చెప్పుచున్నది. ఏసమస్తము నోంకారమాత్రమే యని చెప్పఁబడినదో యీసర్వమును పరబ్రహ్మస్వరూపమే. ఇట్లు పరోక్షముగాఁ జెప్పఁబడిన యాపరబ్రహ్మమునే నాలుపాదములుగా విభజింపఁబడిన యపరోక్షమగు జీవాత్మ యని యభిధానముచే నిర్దేశించి చెప్పఁబడినది. ఇట్లు పరాపరస్వరూపమై యుండునోంకారాభిధేయమగు పరమాత్మ నాల్గు పాదములు గలదిగా నున్నది.)

"జాగరితస్థానో బహిఃప్రజ్ఞస్సప్తాంగ ఏకోనవింశతిముఖః స్థూలభుగ్వైశ్వానరః ప్రథమః పాదః."

(పూర్వము చెప్పినపరాపరస్వరూపమైన యాత్మకు నాలుగు పాదములు వివరింపఁబడినవి. జాగ్రత్తనెడు స్థానముగాఁ గలిగినట్టియు వెలుపల నుండు చక్షురాదీంద్రియములం దవిద్యాకృతమైన జ్ఞానము కలిగినట్టియు ద్యులోకమును, సూర్యుఁడును, వాయువును, ఆకాశమును, అన్నమును, భూమియును, ఆహవనీయాగ్నియును నీయేడును క్రమముగ శిరసును, చక్షువులును, ప్రాణమును, మధ్యభాగమును, మూత్రకోశమును, పాదములును, ముఖమునుగఁ గలిగినట్టియు; త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్ర జిహ్వాఘ్రాణము లయిదును, మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములు నాలుగును, చేరి పందొమ్మిది ముఖములు గలిగినట్టియు; సమస్తజీవుల నేకవిధముగాఁ బొందించుటచేత వైశ్వానరుఁ డను పేరు గల యాత్మ పూర్వము చెప్పినయాత్మయొక్క నాలుగుపాదములలోఁ బ్రథమ పాదముగాఁ జెప్పఁబడుచున్నది.)

"స్వప్నస్థానోఽన్తఃప్రజ్ఞ స్సప్తాంగ ఏకోనవింశతిముఖః ప్రవివిక్తభుక్ తైజసో ద్వితీయః పాదః."

(స్వప్నావస్థయం దుండువాఁడును, మనసుయొక్క వాసనారూపమగు ప్రజ్ఞ గలవాఁడును, పూర్వమంత్రోక్తములగు సప్తాంగములు గలవాఁడును, పందొమ్మిదిముఖములు గలవాఁడును, వాసనామాత్రముచేత ప్రవివిక్తములగు స్వప్నవిషయముల ననుభవించువాఁడును, తేజోరూపుండునగు తైజసుఁ డనునాత్మ పూర్వోక్తములగు నాల్గుపాదములలో రెండవపాదము)

"యత్ర సుప్తో న కంచన కామం కామయతే న కంచన స్వప్నం పశ్యతి తత్సుషుప్తమ్. సుషుప్తస్థాన ఏకీభూతః ప్రజ్ఞాన

ఘన ఏవానందమయో హ్యానందభుక్చేతోముఖః ప్రాజ్ఞస్తృతీయః పాదః."

(ఆత్మ యేస్థానమునందు నిద్రించి యేకోరికయుఁ గోరక యేస్వప్నమును గనక యుండునో యదే సుషుప్తిస్థాన మనఁబడును. అట్టిసుషుప్తిస్థానము గలవాఁడును, జాగ్రత్స్వప్నస్థానములయందుఁ బ్రజ్ఞ లేకీభవించుటచేసి ప్రజ్ఞానఘనుఁడు (పుష్టముగ ప్రజ్ఞ గలవాఁడు)ను, ఆనందస్వరూపుఁడును, ఆనందమునే యనుభవించువాఁడును, స్వప్నజాగరములను బొందుటకుఁ జైతన్యమే ద్వారముగాఁగలవాఁడును, విశేషముగ సర్వము నెఱుంగు కేవల ప్రజ్ఞానస్వరూపుఁడు నగు ప్రాజ్ఞుఁ డను నాత్మ పూర్వోక్త మగు నాత్మ యొక్క నాలుగుపాదములలో మూఁడవపాదము.)

"ఏష సర్వేశ్వర ఏష సర్వజ్ఞ ఏషోఽన్తర్యామ్యేష యోనిస్సర్వస్య ప్రభవాప్యయౌ హి భూతానామ్."

(పూర్వము చెప్పినయాత్మపాదములలో మూఁడవపాద మగు ప్రాజ్ఞుఁడు ఆధిదైవికముతోఁ గూడిన సమస్తభేదజాతమునకును నియామకుఁడు గనుక సర్వేశ్వరుఁడును, ఈప్రాజ్ఞుఁడే సర్వభేదావస్థలు గలిగి సర్వమును దెలిసికొనువాఁడు గనుక సర్వజ్ఞుఁడును, ఈప్రాజ్ఞుఁడే సకలభూతములయొక్క యంతఃకరణమునందుఁ బ్రవేశించి నియమించువాఁడు గనుక నంతర్యామియును, ఈప్రాజ్ఞునివలనఁ బూర్వము చెప్పియున్న స్వప్నజాగరములందు ఆధ్యాత్మికాదిభేదసహితమైన జగత్తు కలుగుచున్నది. ఇట్లు కలిగినసర్వభూతముల యొక్క యుత్పత్తిప్రళయములును ఈప్రాజ్ఞుఁడే యగుటవలన నీప్రాజ్ఞుఁడే సర్వకారణ మగును.)

"సోఽయ మాత్మాఽధ్యక్షర మోంకారోఽధిమాత్రం పాదా మాత్రా మాత్రాశ్చ పాదా అకార ఉకారో మకార ఇతి."

(పరమార్థజ్ఞానమందు సమర్థులగు మధ్యమోత్తమాధికారులకు అధ్యారోపాపవాదములచేతఁ బరమార్థతత్త్వ ముపదేశింపఁబడినది. ఇప్పుడు తత్త్వమును దెలిసికొనలేని యధములకధ్యాత్మధ్యానమును దెలుపుటకు ఆరోపదృష్టినే యవలంబించి చెప్పఁబడినది. పూర్వము నాలుగుపాదములుగాఁ జెప్పఁబడిన పరమాత్మ యోంకార మనునక్షరమును బొందియున్నది. ఆ యోంకార మనునక్షరము అకారోకారమకారము లనెడి మాత్రలను బొందియున్నది. కనుక ఆపరమాత్మయొక్క నాలుగుపాదములను నాలుగుభాగములుగా విభజింపఁబడిన యోంకారముయొక్క అకారాదిమాత్రలుగాను, ఈ యకారాదిమాత్రలాత్మపాదములుగా నెఱుంగనగును.)

"జాగరితస్థానో వైశ్వానరోఽకారః ప్రథమా మాత్రా ఆప్తేరాదిమత్త్వాద్వాఽఽప్నోతి హ వై సర్వాన్కామానాదిశ్చ భవతి య ఏవం వేద."

(జాగ్రదవస్థయందుండి స్థూలశరీరాభిమాని యగు నాత్మయొక్క ప్రథమపాదమైన వైశ్వానరుఁడోంకారమందలి మొదటిమాత్రయగు అకారము సర్వవాక్కులందును వ్యాపించి యన్నిటికిని మొదటిదైనట్లు సర్వమునందును వ్యాప్తమై సర్వమునకును మొదటివాఁడగుటవలన నాయకారమాత్రగానే యున్నాఁడు. ఇట్లోంకారప్రథమమాత్రయగు అకారమును, వైశ్వానరునిని ఒకటిగనే తెలిసికొనువాఁడు సమస్తకామములను బొంది మహాత్ములలో మొదటివాఁడగును.)

"స్వప్నస్థానస్తైజస ఉకారో ద్వితీయా మాత్రోత్కర్షాదుభయత్వాద్వోత్కర్షతి హ వై జ్ఞానసంతతిం సమానశ్చ భవతి నాస్యాబ్రహ్మవిత్కులే భవతి య ఏవం వేద."

(స్వప్నస్థానమునందుండి సూక్ష్మశరీరాభిమానియును, ఆత్మద్వితీయపాదమునైన తైజసుఁడు ఓంకారమందలి రెండవమాత్ర యగు ఉకారము,

ఆయోంకారమాత్ర లగు అకారాదులయొక్క మధ్యయం దుండి ప్రథమ మాత్ర యగు అకారముకంటె నధిక మైనదై యా అకారమకారాత్మక మగు దుం బ్రసిద్ధమగు జ్ఞానసంతతిని వృద్ధిం బొందించునట్టి తైజసుడు ఈస్థూల శరీరాభిమాని యగు విశ్వునకును, కారణశరీరాభిమాని యగు ప్రాజ్ఞునకును, మధ్యనుండి విశ్వునికంటె నుత్కృష్టుడును, విశ్వప్రాజ్ఞస్వరూపుడునై జ్ఞాన సంతతిని వృద్ధిం బొందించుటవలన నా ఉకారముగానే యున్నాడు. ఇట్లు ఓంకారమందలి ద్వితీయమాత్రయగు ఉకారమును, సూక్ష్మశరీరాభిమాని యగు తైజసునిని ఒకటిగాం దెలిసికొనువాని వంశమునందు బ్రహ్మవేత్త కాని వాడు జన్మింపడు. ఇట్లు తెలిసికొనుట కిదియే ఫలము)

"సుషుప్తస్థానః ప్రాజ్ఞో మకారస్తృతీయా మాత్రా మితేరపీతేర్వా మినోతి హవా ఇదం సర్వమపీతిశ్చ భవతి య ఏవం వేద."

(సుషుప్త్యవస్థయం దుండి కారణశరీరాభిమాని యగునాత్మ తృతీయ పాదమైన ప్రాజ్ఞుడు ఓంకారమందలి మూడవమాత్ర యగు మకారము. ఆయోంకారమందలి ప్రథమద్వితీయమాత్రలగు అకార ఉకారములు యవాది ధాన్యములు కొలతపాత్రయందువలెనే యోంకారోచ్చారణమందు మకార మందుం బ్రవేశించి యేకీభావమును బొంది మరల బయలువెడలుటచేత భిన్న మైనట్టు స్థూలసూక్ష్మశరీరాభిమానులగు విశ్వతైజసులు ప్రాజ్ఞునియందుం బ్రవే శించి యేకత్వమును బొంది బయలువెడలుటచేత భిన్నత్వము నొందుటవలన ఓంకారమందలి తృతీయమాత్రయగు మకారమును, ఆత్మతృతీయపాదమగు ప్రాజ్ఞునిని నొకటిగాం దెలిసికొనినవాడు ఈసమస్తజగత్పరిమితిని తెలిసికొని జగత్కారణాత్మ యగుచున్నాడు.)

ఈక్రింది గ్రంథములు చూడుడు.

(1) భగవద్గీత 17 అ. 23-24 శ్లో. (2) పంచీకరణవార్తికము, 1,18 31,42,44,46,47,48,52 (3) ధ్యానబిందూపనిషత్-1,2,3,16,17,18,19,22, 23,54 నుం-58 వఱకు, 67,68,100 నుం. 104 కు. మంత్రములు. (4) ఉత్తర గీత-4 అ. 3,4,9,10,13,15,16 నుం-23 శ్లో. వఱకు ; 1-వ. అ. 36 శ్లో ; 2 అ. 54 శ్లో. (5) గౌడపాదకారిక-ఆగమప్రకరణం-మం.17-18 కడపటి మూఁడు మం. వేదాంతపంచదశి-చతుర్థప్రకరణము-ద్వైతవివేకము.

"శ్లో. బుద్ధతత్త్వేన ధీదోషశూన్యేనైకాంతవాసినా,
దీర్ఘం ప్రణవముచ్చార్య మనోరాజ్యం విజీయతే."

(తత్త్వము నెఱింగినవాఁడు కాఁబట్టియే ధీదోషము లగు కామక్రోధాదులు లేనివాఁడును, విజనప్రదేశమున వసింపఁగోరువాఁడునై దీర్ఘ మగు ప్రణవము నుచ్చరింప నంతఃకరణవిజయము కలుగును.)

"శ్లో. జితే తస్మిన్వృత్తిశూన్యే మనస్తిష్ఠతి మూకవత్,
ఏతత్పదం వసిష్ఠేన రామాయ బహుధేరితమ్."

(ఎవ్వాఁడు మనంబు (నంతరింద్రియము)ను జయించునో వానిమనంబునం దేవృత్తులు నుండవు. వృత్తిశూన్యమైనమనస్సు మూఁగవానియట్లు వ్యవహారరహితమై యుండును. ఈస్థితిని వసిష్ఠమహాముని శ్రీరామచంద్రునకు బహుప్రకారములుగఁ జెప్పియుండెను.)

తృప్తిదీపము:—

"శ్లో. తత్త్వమస్యాదివాక్యేషు లక్షణా భాగలక్షణా,
సోఽయమిత్యాదివాక్యస్థపదయోరివ నాపరా."

(సోఽయం దేవదత్తః = ఆకాలమం దక్కడఁ జూడఁబడిన దేవదత్తుఁడే వీఁ డనెడియర్థముగల వాక్యములయందు విరుద్ధభాగములను పరిత్యజింపఁజేసెడి రూపముగల జహదజహల్లక్షణ యెట్లాశ్రయింపఁబడునో యట్లే

తత్త్వమస్యాది మహావాక్యములందును జహదజహల్లక్షణ యాశ్రయింపఁ బడునే కాని (1) జహల్లక్షణయును, (2) అజహల్లక్షణయును ఆశ్రయింపఁ బడవు. లక్షణావృత్తి ౧. జహల్లక్షణ (= విడిచినలక్షణ) ౨. అజహల్లక్షణ (= విడువనిలక్షణ) 3. జహదజహల్లక్షణ (= విడిచియు విడువని లక్షణ) అని త్రివిధము. అందు జహల్లక్షణ (విడిచినలక్షణ) యెట్టి దనిన:—

గంగాయాం ఘోషః (= గంగయందు గొల్లపల్లె యున్నది) అనెడివాక్యమునం దుండు గంగ యను పదమునకు ప్రవాహ మని యర్థమగును. కనుక ఈయర్థము విరుద్ధ మగుటచేత నీయర్థమును బొత్తిగా విడిచి గంగయొడ్డునందు గొల్లపల్లె యున్న దనునర్థమును గ్రహించుటయే జహల్లక్షణ యనఁబడును. ఇట్లు తత్త్వమసి యను మహావాక్యమందుఁగల త్వం (= నీవు) అనెడి పదార్థమైన కూటస్థ స్వరూపమును బొత్తిగా విడిచిన యెడల ముముక్షువులయొక్క స్వరూపమే లేకపోవును. కనుక జహల్లక్షణ మహావాక్యార్థమందు గ్రహింపఁదగదు. ౨. అజహల్లక్షణ (= విడువని లక్షణ):—మంచాః క్రోశంతి (= మంచములు కూయుచున్నవి) అనువాక్యార్థము ప్రత్యక్షవిరుద్ధ మగుటచేత, మంచాః (= మంచములు) అనుపదమును విడువకయే మంచములయం దుండుపురుషులు కూయుచున్నా రనెడియర్థమును గ్రహించుటయే యజహల్లక్షణ అనఁబడును. ఇది విడువనిరూపము గలదగుట చేత మహావాక్యార్థమందు యుక్తము కానేరదు.

3. జహదజహల్లక్షణ (= విడిచియు విడువనిలక్షణ):—సోఽయం దేవదత్తః అనువాక్యమునకు ఆకాలమందు గంగాతీరమందుఁ జూడఁబడిన దేవదత్తుఁడే వీఁడు అని యర్థమగును. కనుక ఈయర్థమందు విరుద్ధములగు (ఆదేశము, ఈదేశమును), (ఆకాలము, ఈకాలమును) (ఆవయస్సు, ఈవయస్సును), మొదలుగాఁగల విరుద్ధాంశముల నన్నిటిని విడిచి కేవల లక్ష్యభూతుఁడైన దేవదత్తుఁడే వాక్యార్థ మని గ్రహించినట్లు 'తత్త్వమసి' అను మహావాక్యమునందును తత్త్వంపదార్థము లయిన బ్రహ్మమునకును

కూటస్థునకును ఉపాధులగు మాయావిద్యలను, వానికార్యములగు సర్వజ్ఞత్వ కించిజ్జ్ఞత్వాది సకలధర్మములను విడిచి కేవలచైతన్యమాత్రమునకు నైక్యమును గ్రహించుటయే జహదజహల్లక్షణ యని చెప్పఁబడును. ఇదియే లక్ష్యార్థ మగును. ఈలాగుననే "ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ" "అహం బ్రహ్మాఽస్మి" "అయ మాత్మా బ్రహ్మ" అను మహావాక్యములకును లక్షణావృత్తిచేత లక్ష్యార్థమును గ్రహించునది.)

శుకరహస్యోపనిషత్.

"అథ మహావాక్యాని చత్వారి. యథా, ఓం ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ, ఓం అహం బ్రహ్మాఽస్మి, ఓం తత్త్వమసి, ఓం అయ మాత్మా బ్రహ్మ."

వేదములు	ఉపనిషత్తులు	మహా వాక్యములు	ఉపదేశనిష్ఠాఫల వివరములు
ఋగ్వేదము	(a) ఐతరేయము-(3 అ. 3 మంత్రము)	ఓం ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ	లక్షణఫలవాక్యము
యజుర్వేదము	(b) బృహదారణ్యకము(I. ప్ర. 4 ఖం. 10 మంత్రము)	ఓం అహం బ్రహ్మాఽస్మి	మనన వాక్యము
సామవేదము	(c) ఛాందోగ్యము. (6 అ. 8 ఖండము. 7 మంత్రము)	ఓం తత్త్వమసి	గుహ్యోపదేశ వాక్యము
అథర్వవేదము	(d) మాండూక్యము (2 మంత్రము)	ఓం అయమాత్మా బ్రహ్మ	అనుభూతి వాక్యము

(a) సర్వం తత్ప్రజ్ఞానేత్రం ప్రజ్ఞానే ప్రతిష్ఠితం ప్రజ్ఞానేత్రో లోకః
ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠా ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ.

(b) య ఏవం వేదాఽహం బ్రహ్మాఽస్మీతి స ఇదగ్ం సర్వం భవతి.

(c) ఐతదాత్మ్య మిదగ్ం సర్వంతత్సత్యగ్ం స ఆత్మా
తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి.

(d) సర్వం హ్యేతద్బ్రహ్మాఽయ మాత్మా బ్రహ్మ సోఽయ
మాత్మా చతుష్పాత్.

[మహావాక్యములు నాలుగు. అవి యేవి యనఁగా :—

1. ఋగ్వేదము. ఐతరేయోపనిషత్తు-ఓం ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ.
2. యజుర్వేదము. బృహదారణ్యకోపనిషత్తు-ఓం అహం బ్రహ్మాఽస్మి.
3. సామవేదము. ఛాందోగ్యోపనిషత్తు-ఓం తత్త్వమసి.
4. అథర్వవేదము. మాండూక్యోపనిషత్తు-ఓం అయమాత్మా బ్రహ్మ.]

అవతారిక:—ఋగ్వేదమునందు ఐతరేయారణ్యకశ్రుతియందుఁ గల "ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ" అను మహావాక్యమునందుండు ప్రజ్ఞానశబ్దమున కర్థము నిరూపింపఁబడుచున్నది.

"యేనేక్షతే శృణోతీదం జిఘ్రతి వ్యాకరోతి చ,
స్వాద్వస్వాదూ విజానాతి తత్ప్రజ్ఞాన ముదీరితమ్."

(నేత్రేంద్రియముద్వారా బాహ్యమునకు వ్యాపించిన యంతఃకరణవృత్తితోఁ గూడినట్టి యే చైతన్యముచేతఁ బురుషుఁడు చూచుటకు యోగ్యమైన రూపాదికమును జూచుచున్నాఁడో, మఱియు శ్రోత్రేంద్రియముద్వారా బాహ్యప్రదేశమునకు వ్యాపించినట్టి యంతఃకరణవృత్తితోఁ గూడిన యేచైతన్యముచేతఁ బురుషుఁడు వినుటకు యోగ్యమైన శబ్దసమూహమును వినుచున్నాఁడో, మఱియు ఘ్రాణేంద్రియముద్వారా బాహ్యప్రదే

ఘమునకు వ్యాపించినట్టి యంతఃకరణవృత్త్యుపాధితోఁ గూడిన యే చైతన్యముచేత గంధసమూహమును బురుషుఁ డాఘ్రాణించుచున్నాఁడో, మఱియు వాగింద్రియముద్వారా బాహ్యప్రదేశమునకు వ్యాపించినట్టి యంతఃకరణవృత్త్యుపాధితోఁ గూడిన యే చైతన్యముచేతఁ బురుషుఁడు సకలశబ్దముల నుచ్చరించుచు వ్యవహరించుచున్నాఁడో, మఱియు జిహ్వేంద్రియముద్వారా బాహ్యప్రదేశమునకు వ్యాపించిన యంతఃకరణవృత్తితోఁ గూడినట్టి యే చైతన్యముచేతఁ బురుషుఁడు మధురసముల నెఱుంగుచున్నాఁడో, మఱియు నట్లే సకలేంద్రియములతోడ నంతఃకరణవృత్తి చేరుచుండఁగా నట్టి వృత్తిభేదములతోఁ గూడిన యే చైతన్యముచేత సకలేంద్రియముల నెఱుంగుచున్నాఁడో, యట్టి చైతన్యమే "ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ" అనెడి మహావాక్యమునందుఁ గల ప్రజ్ఞానశబ్దముచేతఁ జెప్పఁబడుచున్నది.)

అవ. ఇట్లు ప్రజ్ఞానశబ్దార్థమును దెలిపి బ్రహ్మశబ్దార్థము తెలుపఁబడుచున్నది.

"చతుర్ముఖేంద్రదేవేషు మనుష్యాశ్వగవాదిషు,
చైతన్య మేకం బ్రహ్మాతః ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ మయ్యపి"

(ఉత్తమము లగు దేవాదిశరీరములను ధరించిన వారియందును, మధ్యమము లగు మనుజదేహములను ధరించినవారియందును, అధమము లగు గోవు మున్నగు ప్రాణులయందును, ఆకాశాది భూతములయందును, జగజ్జన్మాది హేతుభూత మగు నే యద్వితీయచైతన్యముగలదో ఆచైతన్యము బ్రహ్మ మగును.)

ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ:—ఏకారణమువలన నంతట నుండు ప్రజ్ఞానము బ్రహ్మ మగునో యాకారణమువలన నాదేహమం దుండు ప్రజ్ఞానంబును బ్రహ్మమే యగు నని నిశ్చయించుట యీ వాక్యార్థ మగును. అనఁగా

నంతట నుండు ప్రజ్ఞానమున కేలక్షణము గలదో యాలక్షణము నాదేహమం దుండు ప్రజ్ఞానమున కుండుటచేత నా ప్రజ్ఞానమే బ్రహ్మ మగును.)

అవ. యజుర్వేదములోని బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందుఁ గల "అహం బ్రహ్మాఽస్మి" యను మహావాక్యమందుఁ గల యహంశబ్దార్థము నిరూపింపఁ బడు చున్నది.

"పరిపూర్ణః పరాత్మాఽస్మిన్ దేహే విద్యాధికారిణే,
బుద్ధే స్సాక్షితయా స్థిత్వా స్ఫురన్నహ మితీర్యతే."

(స్వాభావికముగా దేశకాలవస్తువులచేత పరిచ్ఛిన్నత్వము లేని పరమాత్మ, మాయాకల్పిత మగు నీజగంబునందు శమాదిసాధన సంపన్నత్వముచేత జ్ఞాన సంపాదనమునకు యోగ్యమైనట్టియు, వేదాంతశ్రవణాద్యనుష్ఠానవంతము నగు మనుష్యాది శరీరమునందు బుద్ధికి సాక్షిత్వముచేత నిర్వికారముగఁ, బ్రకాశించుచుండి లక్షణావృత్తివల్ల అహ మను పదముచేతఁ జెప్పఁబడు చున్నది. (ఈ లక్షణావృత్తి స్వరూపము పూర్వమే చెప్పఁబడెను.)

అవతారిక:—బ్రహ్మశబ్దార్థము నిరూపింపఁబడు చున్నది.

"స్వతఃపూర్ణః పరాత్మాఽత్ర బ్రహ్మశబ్దేన వర్ణితః,
అస్మీత్యైక్యపరామర్శ స్తేన బ్రహ్మ భవామ్యహమ్."

(స్వాభావికముగా దేశకాలవస్తువులచేత పరిచ్ఛిన్నత్వము లేని పరమాత్మ "అహం బ్రహ్మాస్మి" అను మహావాక్యమందు 'బ్రహ్మ' మనుపదముచేత లక్షణావృత్తివల్లఁ జెప్పఁబడు చున్నది. ఈ మహావాక్యమునందుఁ గల '(అస్మి = అయితిని)' అను పదముచేత, "అహం" "బ్రహ్మ" అను రెండు పదములకును సామానాధికరణ్యముచే లభింపఁదగిన జీవ బ్రహ్మైక్యమును ప్రతిపాదించు చున్నది. అందుచేత నేను బ్రహ్మమగుచున్నా నని యర్థము.)

అవ:—సామవేదమునందలి ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందుఁ గల "తత్త్వమసి" అను మహావాక్యమునర్థమును ప్రకాశింపఁ జేయుటకొఱకు అందలి తత్పదలక్ష్యార్థము నిరూపింపఁబడుచున్నది.

"ఏకమేవాద్వితీయం సన్నామరూపవివర్జితమ్,
సృష్టేః పురాధునాప్యస్య తాదృక్త్వం తదితీర్యతే."

("సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్, ఏకమేవాద్వితీయమ్" అను శ్రుతిచేత సృష్టికిఁ బూర్వము సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదములు లేని నామరూపరహితమగు నే సద్వస్తువు ప్రతిపాదింపఁబడియుండెనో, యాసద్వస్తువునకు సృష్ట్యుత్తరకాలమునందు విచారదృష్టిచే నట్టిస్వభావము 'తత్' పదముచేత లక్షణావృత్తివల్ల బోధింపఁబడుచున్నది.)

అవ:—త్వంపదలక్ష్యార్థము నిరూపింపఁబడుచున్నది.

"శ్రోతుర్దేహేంద్రియాతీతం వస్త్వత్ర త్వంపదేరితమ్,
ఏకతా గ్రాహ్యతేఽసీతి తదైక్యమనుభూయతామ్."

(వేదాంతశ్రవణమననాద్యనుష్ఠానముచేత మహావాక్యార్థజ్ఞానవంతుఁడగు ముముక్షువుయొక్క స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములకు సాక్షిత్వముచేత విలక్షణముగా వర్తించుచుండు సద్వస్తువే యీమహావాక్యమందుఁగల త్వంపదముచేత లక్షణావృత్తివల్లఁ జెప్పఁబడుచున్నది. ఈమహావాక్యమందలి యసిపదముచేత "తత్ త్వం" అను రెండుపదములకును గలసామానాధికరణ్యమువల్లఁ బొందఁబడుపదార్థద్వయైక్యము శిష్యునిగుఱించి బోధింపఁబడుచున్నది. కనుక తత్త్వంపదార్థములకు జీవబ్రహ్మైక్యమును ముముక్షువు లనుభవింపవలయును.)

అవ:—అథర్వవేదమందలి "అయమాత్మా బ్రహ్మ" అనుమహావాక్యమునందలి "అయ మాత్మా" అను రెండుపదములకును నిర్ణయింపఁబడినయర్థము క్రమముగాఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

"స్వప్రకాశాపరోక్షత్వ మయ మిత్యుక్తితో మతమ్,
అహంకారాదిదేహాంతా ప్రత్యగాత్మేతి గీయతే."

(అయం = (ఈ) అనుపదమునుచేత నాత్మకు స్వప్రకాశత్వమును నపరోక్షత్వమును గలిగియున్నదను నర్థము సమ్మతి మగును. అదృష్టము లను పుణ్యాదులవలె నాత్మకు నిత్యపరోక్షత్వము లేదని తెలుపుటకును ఘటాది జడపదార్థములకువలె నాత్మకు దృశ్యత్వము లేదని తెలుపుటకును ఈశ్లోకమందు స్వప్రకాశాపరోక్షత్వ మనువిశేషణద్వయము చెప్పఁబడినది. అహంకార ప్రాణేంద్రియ మనోదేహ సంఘాతరూప ప్రపంచము లోపల నాధారత్వసాక్షిత్వములచేత వర్తించుటవల్ల ప్రత్యగాత్మ యని చెప్పఁబడును.)

అవ:—బ్రహ్మశబ్దార్థము నిరూపింపఁబడుచున్నది.

"దృశ్యమానస్య సర్వస్య జగతస్తత్త్వ మీర్యతే,
బ్రహ్మశబ్దేన తద్బ్రహ్మ స్వప్రకాశాత్మరూపకమ్."

(దృశ్యత్వముచేత మిథ్యారూపమగు నాకాశాది సర్వజగత్తునకు నాధారముగాను, ఆజగద్బాధ కవధిత్వముగాను, పారమార్థికమగు సచ్చిదానంద లక్షణముగల యేరూపము గలదో యారూపము "అయ మాత్మా బ్రహ్మ" యను మహావాక్యమునందలి బ్రహ్మశబ్దముచేతఁ జెప్పఁబడుచున్నది. మీఁదఁ జెప్పఁబడినలక్షణములు గలబ్రహ్మము స్వప్రకాశమానుఁ డగు ప్రత్యగాత్మస్వరూపము గలది యగును. అనఁగాఁ బ్రత్యగాత్మయే బ్రహ్మ మని యర్థము.)

"అనాత్మదృష్టే రవివేకనిద్రా
మహంమమస్వప్నగతిం గతోఽహమ్,

స్వరూపసూర్యేఽభ్యుదితే స్ఫుటోక్తే
ర్గురో ర్మహావాక్యపదైః ప్రబుద్ధః."

(ఓగురూత్తమా! నాబ్రహ్మజ్ఞానాభావమువలన సంభూతమగు నవివేకమను నిద్ర నే నొందితి. ఆయవివేకనిద్రయందు నేను, నాది యను స్వప్నావస్థలను జెందితిని. (నేను నాది యను స్వప్నములఁ గంటిని.) ఇప్పుడు మహావాక్యార్థ ముపదేశింపఁబడిన నేను బ్రహ్మస్వరూప మను సూర్యుఁ డుదయించుటంజేసి మేలుకొంటి నని తాత్పర్యము.)

"కార్యోపాధి రయం జీవః కారణోపాధి రీశ్వరః,
కార్యకారణతాం హిత్వా పూర్ణబోధోఽవశిష్యతే."

(జీవుఁడు కార్యోపాధిగలవాఁడు. అనఁగా నజ్ఞానమే యుపాధిగాఁ గలవాఁడు. ఈశ్వరుఁడు కారణమే యుపాధిగాఁగలవాఁడు. అనఁగా మాయయే యుపాధిగాఁగలవాఁడు. ఉపాధు లయిన కార్యకారణములను దొలఁగించినచో శేషించునదియే పూర్ణబోధము.)

"శ్రవణం తు గురోః పూర్వం మననం తదనంతరమ్,
నిదిధ్యాసన మిత్యేత త్పూర్ణబోధస్య కారణమ్."

(పైనుడివియున్న పూర్ణబోధ ముదయించుటకుఁ బూర్వము సద్గురువువలన మహావాక్యార్థమును వినవలయును. అట్లు విన్నమహావాక్యార్థమును జక్కఁగ మననముఁ జేయవలయును. అట్లు మనన మొనర్చినవాక్యార్థమునే మాటిమాటికిని దలంపవలెను. ఈవిధముగ నొనరించినఁ బూర్ణబోధ మొనరించును. ఇదియే పూర్ణబోధమునకుఁ గారణము.)

ఋగ్వేదమహావాక్యము:— బ్రహ్మవి దాశీర్వాదపద్ధతి—**41-42** వాక్యములు.

"సర్వాణ్యేతాని ప్రజ్ఞానస్య నామధేయాని భవంతీతి వాక్యేన దేహేంద్రియాదిసాక్షిరూపం యత్ప్రజ్ఞానం త్వంపదార్థరూపం నిర్ణీతం తదేవైష బ్రహ్మేత్యాదివాక్యేన జగత్కారణతయా నిర్ణీతం పరంబ్రహ్మ న చానయో రీషదపి భేదోఽస్తీత్యైతరేయ మహావాక్యజన్య జ్ఞానసిద్ధి ర్నిరంతరం భూయాత్."

(ఇవి యన్నియుఁ బ్రజ్ఞానమునకు నామధేయము లగుచున్న వనెడి వాక్యముచేత దేహేంద్రియాదిసాక్షిస్వరూప మైనదియు, త్వంపదార్థ స్వరూపము నగు నే ప్రజ్ఞానము నిర్ణయింపఁబడినదో, యదియే "ఏష బ్రహ్మ" (ఇది బ్రహ్మము) అను నీ మొదలగు వాక్యములచే జగత్కారణముగా నిర్ణయింపఁబడిన పరబ్రహ్మ మగును. ఈ రెంటికిని లేశమైనను భేదము లే దనెడి యైతరేయోపనిషత్తునందుఁ జెప్పఁబడిన మహావాక్యమువల్లఁ గల్గిన జ్ఞానసిద్ధి నిరంతరము గల్గునుగాక.)

"యతస్సర్వత్రావస్థితం ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మాఽతో మయ్యవస్థితం ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మైవ ప్రజ్ఞానత్వావిశేషాదిత్యైతరేయ మహావాక్యోక్త జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానసిద్ధిర్నిరంతరం భూయాత్."

(ఏకారణమువలన సకలస్థలములం దుండు ప్రజ్ఞానము బ్రహ్మమో ఆకారణమువలన నాయందును నెలకొనియుండు ప్రజ్ఞానము బ్రహ్మమే. ప్రజ్ఞానత్వావిశేషమువలన (ప్రజ్ఞానభేదము లేమింజేసి) ఇట్లని యైతరేయమహావాక్యమునందుఁ జెప్పఁబడిన జీవబ్రహ్మైక్యజ్ఞానసిద్ధి నిరంతరము గలుగును గాక.)

యజుర్వేదమహావాక్యము :—వివేకచూడామణి 252 శ్లో.

"అస్థూల మిత్యేత దస న్నిరస్య
సిద్ధం స్వతో వ్యోమవ దప్రతర్క్యమ్,
అతో మృషామాత్ర మిదం ప్రతీతం
జహీహి య త్స్వాత్మతయా గృహీతమ్.
బ్రహ్మాహమిత్యేవ విశుద్ధబుద్ధ్యా
విద్ధి స్వ మాత్మాన మఖండబోధమ్."

("అస్థూల మహ్రస్వ" మను శ్రుతిచేత నసద్రూప మగు ప్రపంచము నిరసింపఁబడి స్వయంజ్యోతియు, నూహింప నయోగ్యము గాని పూర్ణజ్ఞాన స్వరూపము నగు పరమాత్మమాత్రము సత్య మని స్థాపింపఁబడెను. కనుక "అహం బ్రహ్మాఽస్మి" (= నేను బ్రహ్మ మైతిని) అను నిర్మలబుద్ధిచేత నీకనఁబడు ప్రపంచము అసత్య మని దీనిని విడిచి బ్రహ్మవస్తువు సత్య మైన దనియు నావస్తువే (బ్రహ్మమే) నే ననియుఁ దెలియుము.)

సామవేదమహావాక్యము:—వి. చూ. 253 శ్లో.

"మృత్కార్యం సకలం ఘటాదిసతతం మృన్మాత్రమేవాహితం
తద్వ త్సజ్జనితం సదాత్మక మిదం సన్మాత్ర మేవాఖిలమ్,
యస్మాన్నాస్తి సతః పరం కిమపి తత్సత్యం తదాత్మా స్వయం
తస్మాత్తత్త్వమసిప్రశాంతమమలంబ్రహ్మాఽద్వయంయత్పరమ్."

(ఘటము మొదలగు సమస్తమృత్కార్యము మృత్తికకంటె నన్యము కానియట్లు సత్తునుండి జన్మించిన ప్రపంచ మంతయు సద్వస్తుకార్యమే కాని యన్యము కాదు కావున నంతయు సత్స్వరూపమే. భేదశూన్యమును శాంతరూపము నగు బ్రహ్మమే యాసత్తు కావున నా బ్రహ్మమే నేనైతిని.)

అథర్వవేదమహావాక్యము:—వి. చూ. 233 శ్లో.

"బ్రహ్మైవేదం విశ్వ మిత్యేవ వాణీ
శ్రౌతీ బ్రూతేఽథర్వనిష్ఠా వరిష్ఠా,
తస్మా దేతద్బ్రహ్మమాత్రం హి విశ్వం
నాధిష్ఠానా ద్భిన్నతారోపితస్య."

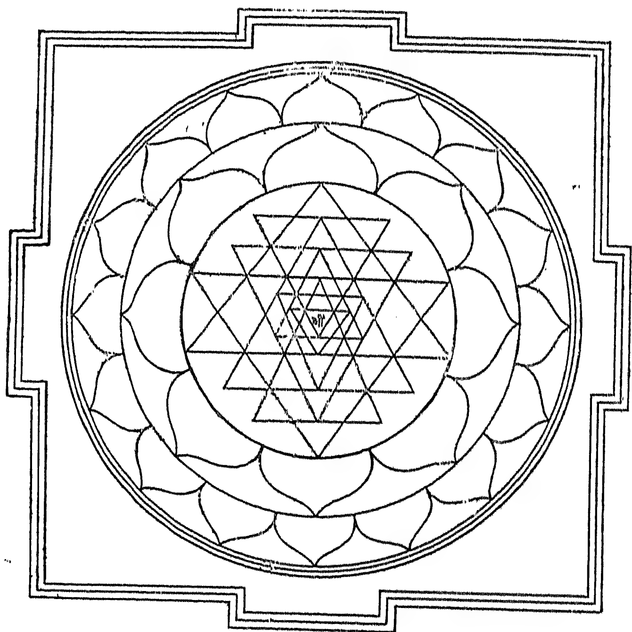
(ఈప్రపంచ మంతయు బ్రహ్మమే కాని వేఱు కాదు. (సర్వం హ్యేతత్ బ్రహ్మాఽయమాత్మా బ్రహ్మ సోఽయమాత్మా చతుష్పాత్ — మాండూక్యోపనిషత్) ఇట్లని అథర్వవేదవాక్యము చెప్పుచున్నది. కాన నీప్రపంచ మంతయు బ్రహ్మమాత్రమే. ఆరోపింపఁబడిన వస్తువు అధిష్ఠానముకంటె వేఱుస్వరూపము లేదు. ఆరోపితమైనట్లుగా శుక్తిని శుక్తి యని తెలిసికొనక రజత మని తలఁచుట. అధిష్ఠానము, శుక్తి. ఆశుక్తికంటె వేఱురూపముగా ఆరోపితరజత మెట్టిది కాదో యాలాగే బ్రహ్మమునం దారోపితమైన ప్రపంచము, బ్రహ్మముకంటె అన్యము కాదు.)

(4) సూత్రము ఐ ఔ చ్

(౧౩) కాశికా.

ఐఔచ్ బ్రహ్మస్వరూపస్సన్ జగత్స్వాంతర్గతం తతః,
ఇచ్ఛయా విస్తరీకర్తు మావిరాసీ త్కృపానిధిః.

ప్ర. ప. ఐఔచ్ బ్రహ్మస్వరూపస్సన్ = ఐఔచ్ బ్రహ్మస్వరూపము గానుండి (ఐ = జ్ఞానాకాశము, ఔ = మూఁడున్నరమాత్ర లేక ప్రణవధ్వని) తతః = ఆకారణమున, స్వాంతర్గతం = తనలో లీనమైన, తత్ = ఆప్రసిద్ధమగు, జగత్ = జగత్తును, ఇచ్ఛయా = సంకల్పమాత్రముచేత, విస్తరీకర్తుం = పెంపుఁజేయుటకు, కృపానిధిః = దయాసముద్రుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు, ఆవిరాసీత్ = ఆవిర్భవించెను.

శ్రీచక్రపటమును జూడుఁడు.

స్వాత్మభూతుఁడన స్వయంసంపన్నుఁడు. అట్టిపరమేశ్వరుఁడు, జగత్తున కెట్లు కారణ మగు నను సంశయమును దొలఁగింప నీసూత్ర ముపపాదితము.

ఆకారణమున స్వాంతర్గత మగు జగత్తును విస్తరింపఁజేయఁ దలఁచిన వాఁడై జ్ఞానశక్తియుక్తుఁడైన యక్షరుఁ డనునది పూర్వసూత్రగతము (ఐ) అక్షరుఁడు (అ + ఇ = ఏ; ఆ + ఏ = ఐ) సంబంధము.

త. వి. స్వాత్మభూతస్య పరమేశ్వరస్య జగత్కారణత్వం కథ మిత్యాశంకాయా మాహ:—ఐఔజితి. తతః స్వాం

తగ్గతం జగ ద్విస్తారయితు మిచ్ఛుః, ఐ-జ్ఞానాదిశక్తియుక్తః, అక్షర ఇతి. అతః పూర్వసూత్రగత అకారేకారదీర్ఘయోగ స్యైవ ఐకారత్వ మేకత్వంచ సః ప్రజ్ఞానస్వరూపపరమేశ్వరో యః స పూర్వసూత్రగత అకారదీర్ఘ ఉకారదీర్ఘస్యైవ యోగే ఔకారత్వం యః స ప్రజ్ఞానాత్మా మాయాశబలితః స ఔకారో యః సః. ఆవిరిత్యావిర్భావే. ఉక్తంచ స్వర విమర్శిన్యాం "అకార ఉకారసంయోగాత్సర్వసంభూతిరిష్యతే" ఇతి. ఇచ్ఛయా జగద్విస్తారయితు ముద్యుక్త ఇత్యర్థః. అత్రాహ, "ప్రణవేన జగద్వ్యాప్తం మాయాయా మవతిష్ఠతే" ఇతి జ్ఞానోత్తమే. ఏవం తత్త్వసముదాయానాం త్రయోదశవర్ణాత్ శివాదిప్రకృత్యంతానా ముద్భవః. ప్రకృతిపురుషవివేక ఉత్త రత్ర కథ్యతేఽస్మిన్నుపసంహారత్వేన పఠ్యతే. అత్ర హ్రస్వదీర్ఘ ప్రభేదా చ్చతుర్దశస్వరాణామేవ సంకీర్తనం చతుర్దశభువన చతుర్దశచక్ర చతుర్దశప్రకారాణా మితి నిష్కర్షః. తదుక్తం శివగౌరీసంవాదే, మహామంత్రతత్త్వప్రకాశిన్యామ్—

తత్త్వమంత్రం మహేశాని! మమ రూపం త్వమేవ హి,
చతుర్దశాత్మకం చక్రం స్వరచక్ర మితీరితమ్.

త్రయోదశాత్మకం తుర్య మావయోర్మంత్ర మంబికే!
ఉచ్ఛ్వానకాలే బింద్వాత్మా తస్మా దక్షరసంభవః.

బిందుస్ఫోటనమాత్రేణ వర్ణానాంచ సముద్భవః,
తస్మా దాకాశముఖ్యాని భూతాని సమజాయత.

బిందుః శ్రీచక్రరాజస్య పరబ్రహ్మాత్మకస్త్వితి,
చతుర్దశాత్మకం పశ్చాచ్చక్రాకారేణ సంభవః,
ఉత్పన్నభువనా న్యత్ర చతుర్దశ చతుర్దశ ఇతి.

ప్ర. వా. కేవలాత్మస్వరూపుఁడైన పరమేశ్వరునికి లోకకారణత్వ మెట్లు సంభవించె నని ఆశంకించి చెప్పుచున్నాఁడు. పిమ్మట ‘స్వాత్మ’ తనలోఁ బడిన లోకమును విస్తారపఱుచుటకు నిచ్ఛించినాఁడై (ఐ) జ్ఞానము మున్నగు శక్తియుక్తుఁ డాయెను. అకారము, ఏకారమును చేరినచో ఐ అని విశిష్టమైన ఒకవర్ణ మగుచున్నది. ఐకారమునకు ప్రజ్ఞానస్వరూపుఁడైన పరమేశ్వరుఁడు అని యర్థము. అట్లే అకార ఓకారసంయోగమే ఔ అని అభిన్నవర్ణ మవుచున్నది. ఈ ఔకారమునకు మాయాశబలితుఁ (మాయోపాధికుఁ) డని యర్థము. కాన బ్రహ్మమే ప్రజ్ఞానాత్మగాను మాయాశబలితుఁడుగాను నావిర్భవించెను. ఈ యర్థమే తత్త్వవిమర్శినిలో "అకార ఉకార సంయోగమువలన సర్వము సంభవించిన" దని చెప్పఁబడి యున్నది. అట్టి ఈశ్వరుఁడు స్వేచ్ఛగానే లోకమును విస్తారపఱుచుటకు ప్రయత్నించె నని భావము. ఇదియే జ్ఞానోత్తమ మను గ్రంథమందు ‘ఈ లోకము ప్రణవముచే వ్యాపింపఁబడి మాయలోనే ఉన్న’ దని చెప్పఁబడి యున్నది. కాన శివాది ప్రకృత్యంతములైన తత్త్వసముదాయము నీ త్రయోదశవర్ణములనుండియే జనించెను. ప్రకృతి పురుషవివేకము పైని చెప్పఁబడెను. అయినను నీసూత్రమం దుపసంహారముగా చెప్పఁబడుచున్నది. ఇచ్చట హ్రస్వదీర్ఘములచేతఁ బదునాల్గువర్ణములను జెప్పియుండుటకు భావ మేమనిన, పదునాలుగు భువనములును, పదునాలుగు చక్రములును ఈ పదునాల్గు అక్షరముల ప్రకారాంతర మని తెలుపుటకే. ఇటులే మహామంత్రతత్త్వప్రకాశిని యందు శివగౌరీ సంవాదఘట్టమునఁ జెప్పఁబడినది. "ఓ మహాదేవీ! (మహత్తు, అహంకారము, జీవుఁడు అనఁగా జీవదేహేంద్రియాది భావము) నా స్వరూపము తత్త్వమంత్రము. నీవే చతుర్దశాత్మకమగు స్వరచక్రముగఁ (ప్రణవ

ధ్వనిగ) జెప్పఁబడినది. ఓయంబికా! త్రయోదశాత్మకమైన (శబ్దము, స్పర్శము, రూపము, రసము, గంధము, ప్రాణము, అపానము, వ్యానము, ఉదానము, సమానము, అవ్యక్తము, మహత్తు, అహంకారము) ఇవి పదుమూఁడు తత్త్వమంత్రము. ఈ సృష్టికాలమందు అనఁగాఁ బ్రకృతిలయకాలమందు బిందుస్వరూపమునను (శివసృష్టియే జగత్సృష్టి). అందుండి యాకాశ సముత్పత్తి. బిందుస్ఫోటనమాత్రమున (బ్రహ్మాండము పగిలినప్పుడు) వర్ణము లుద్భవించెను. అందుండి యాకాశాదిభూతములు పుట్టెను. (ఈ విషయము 5,6 సూత్రములు "హ య వ రట్" "లణ్" చూడుఁడు.)

బిందువు శ్రీచక్రమునకుఁ బరబ్రహ్మాత్మకము. అది సర్వజ్ఞాత్మక చక్రము. దానియందుఁ జతుర్దశభువనము లుత్పన్నములు.

విశేషాంశములు:—సంకేతగణాత్రికము—

"వాచ్యవాచకనిర్ముక్తం హేయోపాదేయవర్జితమ్,
ప్రజ్ఞానఘన మానందం వైష్ణవం పద మశ్నుతే."

(వాచ్యవాచక స్థితులకంటె వేఱైనదియును, త్యజింపఁ దగినదియును, గ్రహింపఁదగినదియును కానట్టిదియును, ప్రజ్ఞానఘనమును, ఆనందమునగు వైష్ణవపదమును (అనఁగా మోక్షమును) అనుభవించుచున్నాఁడు.)

"యః పశ్యేత్సర్వగం శాంత మానందాత్మాన మవ్యయమ్,
న తేన కించి ద్ప్రాప్తవ్యం జ్ఞాతవ్యం వాఽవశిష్యతే."

(ఎవఁ డన్నిటియందును వ్యాపించియుండునదియును, శాంతమును, ఆనందమును, అవ్యక్తమును నగు నాత్మను జూచుచున్నాఁడో యట్టి వానికిఁ బొందఁదగినదియును, తెలిసికొనఁదగినదియు నేదియును లేదు.)

కైవల్యోపనిషత్—

"మయ్యేవ సకలం జాతం మయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్,
మయి సర్వం లయం యాతి తద్బ్రహ్మాఽవ్యయమస్మ్యహమ్."

(సకలమును నాయందే పుట్టినది. అట్లుదయించినది సమస్తము నాయందే నిలిచియున్నది. మఱియు సమస్తము నాయందే లయము నుసుచున్నది. కాఁబట్టి యట్టి యద్వయ మగు బ్రహ్మము నేనే యని భావము.)

పతంజలియోగసూత్రము:— II-22.

"కృతార్థంప్రతి నష్టమప్యనష్టం తదన్యసాధారణత్వాత్."

(వివేకజ్ఞానముచేతఁ గృతార్థుఁడైనవానికి ననఁగా యోగికిమాత్రము దృశ్యము వ్యాపారశూన్యముగ నుండును. తక్కిన యజ్ఞానుల కెల్లను దృశ్యము మిగిలియుండును. కావున వారు బంధమునఁ దగిలినవా రగుచున్నారు. అనఁగా నట్టివారికిఁ బ్రపంచరూపమైన సంసారము నాశము కానేరదు. పురుషుఁ డొక్కఁడే యైనను పురుషుఁడు ప్రతిబింబించెడియుపాధు లనేకవిధములుగ నుండుటచేత నాయుపాధులు నశించువఱకును సంసార బంధ ముండును.)

ఆత్మబోధము:—

"నిషిద్ధ్య నిఖిలోపాధీ న్నేతి నేతీతివాక్యతః,
విద్యా దైక్యం మహావాక్యై ర్జీవాత్మపరమాత్మనోః."

(లోకమునం దనేకము లగు వంటరాళ్లలో నొకమంచిరత్న మున్నప్పుడు పరీక్షకునిమాటచే వంటరాళ్లు రత్నములు కావని తెలిసికొనువిధము గనే నానురూపాత్మకము లగు సమస్తోపాధులును ఆత్మ కానేర వని వేద మందు నిషేధించినంతవఱకుఁ దెలిసికొని సముద్రములు భూరూపోపాధివలన గొప్పవి చిన్నవి యను విభేదములు వ్యవహారమునం దున్నను భూరూపోపాధిని త్రోసిపుచ్చి విచారించినయెడల యథార్థముగ జల మంతయు నొకటి గనే స్ఫురించునట్లు జీవాత్మ పరమాత్మలకు కించిద్జ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వ భేదము వ్యవహారమునందే కాని సుషుప్త్యవస్థయం దుండు నఖండానందస్వరూప

మైన పరమార్థమందు లే సని మహావాక్యరూప మగు వేదముచేతఁ దెలిసికొన వలయును.)

"అజ్ఞానకలుషం జీవం జ్ఞానాభ్యాసా ద్వినిర్మలమ్,
కృత్వా జ్ఞానం స్వయం నశ్యే జ్జలం కతకరేణువత్."

(అజ్ఞానకార్యభూతము లయిన యహంకారాదులచేతఁ గర్తృత్వ భోక్తృత్వాద్యభిమానవంతుఁడైన జీవునిజ్ఞానమనునది చిరకాలాభ్యాసముచేత నజ్ఞానమును నశింపఁజేయుటవలన పరిశుద్ధునిగఁ జేయుచున్నది. చిల్లగింజ (నలుగఁదీసిన) గంధము బురదనీటిని బరిశుద్ధముగాఁ జేసి తానును తనరూపము తెలియకుండ దానియందే నీటనుఁ గలసిపోవుచున్నదో యాలాగే జ్ఞానము నాత్మయందు లీనమైపోవుచున్నది. అనఁగా నాత్మ త్రిపుటిరహితము.)

"శబ్దనిష్ఠ మిదం జగ న్నిశ్శబ్దం బ్రహ్మ ఉచ్యతే"

భైరవయామిళమందు పరమశివుఁడు పార్వతికి:—

"మూలాధారం తథా స్వాధిష్ఠానంచ మణిపూరకమ్,
అనాహతం విశుద్ధ్యాఖ్య మాజ్ఞాచక్రాణి పార్వతి!
త్రికోణరూపిణీ శక్తి ర్బిందురూపశ్శివస్స్మృతః,
అవినాభావసంబంధ స్తస్మా ద్బిందుత్రికోణయోః."

(ఓ పార్వతీ! మూలాధార మనియు, స్వాధిష్ఠాన మనియు, మణిపూరక మనియు, అనాహత మనియు, విశుద్ధి యనియు, ఆజ్ఞాచక్ర మనియు షట్చక్రములు గలవు. ఈ యాఱుచక్రములకంటె భిన్నముగ శక్తి త్రికోణస్వరూపిణి యనఁగాఁ ద్రికోణరూపముగల శక్తి యున్నది. శివుఁడు బిందురూపుఁడుగఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడు. అక్కారణమున నోపార్వతీ! బిందు త్రికోణము లవినాభావ సంబంధములు. (అనఁగా నొకదానినుండి మఱి యొకదానిని వేఱుపఱుప నసాధ్యము) అని యెఱుంగవలయును.)

సంహారక్రమమున శ్రీచక్రలేఖనము:—

ముందుగా నొకవృత్తమును (చక్రాకారమును) వ్రాసి యావృత్తములో నొమ్మిదిరేఖలు అడ్డముగ గీచి వానిలో నడిమిరేఖయొక్క కొనలు రెంటినుండి త్రికోణాకారము వచ్చునట్లుగనుక దన క్రిందిది యగురేఖతోఁ జేర్చునది. ఇట్లే పైరేఖయొక్క కొనలు రెంటినుండి త్రికోణాకారముగాఁ దన కేడవదియగు రేఖతోఁ జేర్చునది. క్రిందినుండు ద్వితీయరేఖాప్రాంతములనుండి ముక్కోణాకారముగఁ దన యెనిమిదవరేఖతోఁ జేర్పవలయును. పిమ్మట అడుగునను పైని నుండు మూఁడవరేఖకొనలనుండి మఱొక్క కోణాకారము లిఖించునది. అప్పు డాకోణము గాలును వృత్తము నంటియుండును. అనఁగా వృత్తము నంటియుండునట్లు కొలత చూచి వ్రాయవలయును.

ఈప్రకారము క్రిందిమూఁడురేఖలకును పైమూఁడురేఖలకును మధ్యను పొట్టిగా నున్న మూఁడురేఖలలో నడుమరేఖకొనలనుండి త్రికోణాకారముగాఁ దన క్రిందవరేఖతోఁ గలుపవలయును. ఇట్లే పైరేఖనుండి త్రికోణాకారముగాఁ దన క్రిందవరేఖతోఁ జేర్చునది. మధ్యను మిక్కిలి హ్రస్వమై యున్నరేఖకొనలనుండి త్రికోణరూపముగఁ దనదు మూఁడవరేఖతోఁ జేర్చునది. ఇట్లు వ్రాయఁగాఁ జతుర్వింశతిమర్మస్థానములు నన్నియ సంధులును గలుగుచున్నవి. ఇదియే నవయోనిక్రమము.)

త్రిపురతాపిన్యుపనిషత్:—

"త్రిపురతాపినీ విద్యా వేద్యచిచ్ఛక్తివిగ్రహామ్,
వస్తుత శ్చిన్మాత్రరూపం పరతత్త్వం భజామ్యహమ్.

తదేవ చక్రం శ్రీచక్రం తస్య నాభ్యా మగ్నిమండలే
సూర్యాచంద్రమసౌ తత్రోంకారపీఠం పూజయిత్వా తత్రాక్ష

రం బిందురూపం తదంతర్గతవ్యోమరూపిణీం విద్యాం పర
మాం స్మృత్వా మహాత్రిపురసుందరీ మావాహ్య,

“క్షీరేణ స్నాపితే దేవి! చందనేన విలేపితే,
బిల్వపత్రార్చితే మాతర్దుర్గేఽహం శరణం గతః.”

ఇత్యేకయార్చయా ప్రార్థ్య మాయాలక్ష్మీమంత్రేణ పూజ
యేదితి భగవా న బ్రవీ ద్దేవైర్మంత్రై ర్భగవతీం యజేత్తతో
దేవీ ప్రీతా భవతి స్వాత్మానం దర్శయతి తస్మాద్య ఏతైర్మం
త్రైర్యజతి స బ్రహ్మ పశ్యతి స సర్వం పశ్యతి సోఽమృ
తత్వంచ గచ్ఛతి య ఏవం వేదేతి మహోపనిషత్.

(ఇది శ్రీచక్రరహస్యము.)

......(దేవీగాయత్రీమంత్రం):—కులకుమారి విద్మ
హే, మంత్రకోటి సుధీమహి, తన్నః కాళీ ప్రచోదయాత్.”

......(సరస్వతీగాయత్రీమంత్రం):—“ఐం వాగీశ్వరి
విద్మహే, క్లీం కామేశ్వరి ధీమహి, సౌ స్తన్నశ్శక్తిః ప్రచో
దయాత్.”

........జ్ఞాననేత్రం సమాధాయ
సుమహత్పరమం పదమ్,
నిష్కళం నిశ్చలం శాంతం
బ్రహ్మాఽహ మితి సంస్మరేదితి.

ఇత్యేకం పరం బ్రహ్మరూపం సర్వభూతాధివాసం తురీయం జానీతే సోఽక్షరే పరమే వ్యోమన్నధివసతి. య ఏతాం విద్యాం తురీయాం బ్రహ్మయోనిస్వరూపాం తామిహాయుషే శరణ మహం ప్రపద్యే. ఆకాశా దనుక్రమేణ సర్వేషాం వా ఏతద్భూతానా మాకాశః పరాయణం సర్వాణి హవా ఇమాని భూతా న్యాకాశాదేవ జాయంతే, ఆకాశ ఏవ లీయంతే, తస్మాదేవ భూతాని జీవంతి తస్మాదాకాశజం బీజం వింద్యా త్తదేవాకాశపీఠం స్పార్శనం పీఠం తేజఃపీఠ మమృతపీఠం రత్నపీఠం జానీయా ద్యో జానీతే సోఽమృతత్వంచ గచ్ఛతి తస్మా దేతాం తురీయాం శ్రీకామరాజీయా మేకాదశధా భిన్నా మేకాక్షరం బ్రహ్మేతి యో జానీతే స తురీయం పదం ప్రాప్నోతి య ఏవం వేదేతి మహోపనిషత్."

(త్రిపురతాపిని విద్యచేతఁ దెలియఁపగిన చిచ్ఛక్తియే శరీరముగఁ గలదియును, యథార్థముగఁ జిద్రూపమును నగు పరతత్త్వమును నేను భజించెదను. ఆ చక్రమే శ్రీచక్రము. దానినాభియం దగ్నిమండలము లైన సూర్యచంద్రులు. అందు ఓంకారపీఠమును బూజించి, యందు బిందురూపుఁడగు నక్షరునిని, దానియంతర్గత మగు నాకాశరూపిణియుఁ బరమయు నగు విద్యనును స్మరించి మహా త్రిపురసుందరి నావాహనము చేసి "క్షీరేణ స్నాపితే దేవి! చందనేన విలేపితే, బిల్వపత్రార్చితే మాతర్దుర్గేఽహం శరణం గతః." (క్షీరస్నానము చేయింపఁబడిన దానవును, మంచి గంధముచేతఁ బూయఁబడిన దానవును, బిల్వదళంబులచేతఁ బూజింపఁబడిన దానవును నగు తల్లీ! దుర్గాదేవీ! నిన్ను శరణు సొచ్చెదను) అను

భావము గల బుద్ధిచేత నాదేవిని ప్రార్థించి మాయాలక్ష్మీమంత్రము చేతఁ బూజింపవలయు నని భగవంతుఁడు చెప్పెను. ఈ మంత్రములతో భగవతిని పూజింప నాదేవి ప్రీతయై తనరూపమును జూపును (ప్రత్యక్ష మగును). కాఁబట్టి యెవ్వఁ డీమంత్రములతో దేవీపూజ యొనరించునో వాఁడు బ్రహ్మమును సందర్శించును. వాఁడు సర్వమును సందర్శించును. ఇట్లు సర్వము నెఱుంగువాఁ డమృతత్వమును (మోక్షమును) బొందును. అని మహోపనిషత్తు.)

ఉపాసకుఁడు మహత్తు పరమనగు పదమునందు, అనఁగా బ్రహ్మము నందు జ్ఞాననేత్రమును నిశ్చలముగ నుంచి నిష్కళమును నిశ్చలమును శాంత మును నగు బ్రహ్మము నేనని లెస్సగ స్మరింపవలయును. ఇట్లు అద్వితీయ మును, సర్వభూతాశ్రయమును, తురీయము నగు పరబ్రహ్మమునుగ నెవ్వఁ డెఱుంగునో వాఁడు అక్షరమును పరమును నగు బ్రహ్మస్వరూపమును పొందుచున్నాఁడు. ఎవఁడు బ్రహ్మయోనిస్వరూపయు, తురీయయు నగు నీవిద్యను తెలిసికొనునో వాఁడును మోక్షము నొందును. ఆ బ్రహ్మవిద్య నిష్ఠ డాయువుకొఱకు శరణు చొచ్చెదను. ఆకాశాదిక్రమముగ నఖిలభూతములకు నాకాశమే (అనఁగా బ్రహ్మమే) మూలకారణము. ఈ భూతము లన్నియు నాకాశమునుండియే పుట్టుచున్నవి. ఆకాశమునందే లయము నందుచున్నవి. ఆ యాకాశమువల్లనే యుద్భవిల్లిన యెల్లభూతములును జీవించుచున్నవి. కాఁబట్టి యాకాశమువలన నుదయించిన బీజము నెఱుంగ నగును. అదియే యాకాశపీఠము, వాయుపీఠము, అగ్నిపీఠము, అమృతపీఠము, రత్నపీఠము అని ఎఱుంగనగును. అట్లెఱుంగువాఁ డమృతత్వము నందును. కాఁబట్టి శ్రీ కామరాజ సంబంధియుఁ బదునొకండు భేదములు గలదియు నగు నీతురీ యను ఏకాక్షర మగు బ్రహ్మ మని యెవఁ డెఱుంగునో వాఁడు తురీయ స్థానము నందును. ఎవఁ డీవిధముగఁ దెలిసికొనునో వాఁడు తురీయము నందును-అని మహోపనిషత్తు.)

భావనోపనిషత్తు,—

"స్వావిద్యాపదతత్కార్యః శ్రీచక్రోపరిభాసురమ్,
బిందురూపశివాకారం రామచంద్రపదం భజే.

ఓం ఆత్మాన మఖండమండలాకారమావృత్య సకలబ్రహ్మాండమండలం స్వప్రకాశం ధ్యాయేత్, శ్రీగురుః, పరమకారణభూతా శక్తిః, తేన నవరంధ్రరూపో దేహః. నవశక్తిమయం శ్రీచక్రం. దేహో నవరత్నద్వీపః........(శ్రీ చక్రపూజా వివరం) సత్సంగపరిపూరితతానుస్మరణం గంధమ్.....సమస్త విషయాణాం మనసః స్థైర్యేణానుసంధానం కుసుమమ్. తేషామేవ సర్వదా స్వీకరణం ధూపః. పవనావచ్ఛిన్నోర్ధ్వజ్వలనసచ్చిదుల్కాకాశదేహో దీపః. సమస్తయాతాయాతవర్జం నైవేద్యం. అవస్థాత్రయైకీకరణం తాంబూలమ్. మూలాధారాద్బ్రహ్మరంధ్రపర్యంతం బ్రహ్మరంధ్రాదామూలాధారపర్యంతం గతాగతరూపేణ ప్రాదక్షిణ్యమ్. తురీయావస్థా నమస్కారః. దేహశూన్యప్రమాతృతా నిమజ్జనం బలిహరణం. సత్యమస్తి కర్తవ్యమకర్తవ్యమౌదాసీన్యనిత్యాత్మవిలాపనం హోమః. స్వయం తత్పాదుకానిమజ్జనం పరిపూర్ణధ్యానమేవం ముహూర్తత్రయం భావనయా యుక్తో జీవన్ముక్తో భవతి. తస్య దేవతాత్మైక్యసిద్ధిః, చింతితకార్యాణ్యయత్నేన సిద్ధ్యంతి స ఏవ శివయోగీతి కథ్యతే. కాదిహాదిమతోక్తేన భావనా ప్రతిపాదితా, జీవన్ముక్తో భవతి య ఏవం వేద ఇత్యుపనిషత్."

(5) సూత్రము. హయవరట్.

(౧౮) కాశికా.

భూతపంచక మేతస్మా ద్ధయవరణ్మహేశ్వరాత్,
వ్యోమవాయ్వంబువహ్న్యాఖ్యభూతాన్యాసీత్స ఏవ హి.

ప్ర. వ. అవతారిక:— మునుపటి నాలుగుసూత్రములు నచ్చులనుగురించి చెప్పఁబడినవి. ఇవి యాత్మప్రతిపాదకములు. ఈ యైదవసూత్రము మొదలుకొని హల్లులవిషయము చెప్పఁబడు చున్నది. హల్లులు జీవుని భోగ్యవస్తువులను గురించి చెప్పు చున్నవి.)

ఏతస్మాత్ = ఈ (పూర్వసూత్రములచేత నిరూపింపఁబడిన,) మహేశ్వరాత్ = మహేశ్వరునివలన (జీవునకుముందు మహదహంకారమునుండి) భూతపంచకం = పంచమహాభూతములు, (అభూత్ = ఆయెను. పుట్టె నని భావము.) (తేషాం = ఆపంచమహాభూతములలో,) వ్యోమవాయ్వంబువహ్న్యాఖ్యభూతాని, వ్యోమ = ఆకాశము, వాయు = వాయువు, అంబు = జలము, వహ్ని = అగ్ని, ఆఖ్యభూతాని = అను పేరుగల భూతములు, హయవరట్ = హ, య, వ, ర అనునవి, ఆసీత్ = ఆయెను (అనఁగా హ = ఆకాశము, య = వాయువు, వ = జలము, ర = అగ్నియు నయ్యె నని భావము.) సః + ఏవ హి = ఆపరమేశ్వరుఁడే, వ్యోమవాయ్వంబువహ్న్యాఖ్య భూతాని = ఆకాశము, వాయువు, జలము. అగ్ని అను భూతములుగా, ఆసీత్ = ఆయెను. పరిణమించె నని భావము.

త. వి. తత ఆత్మనస్సకాశా దాకాశాదిభూతసంభవ మాహ— భూతపంచక మితి. స ఏవ పరమేశ్వర ఏవ.

ప్ర. వి. ఆ యాత్మనుండి పంచభూతములు పుట్టిన వని భూతపంచక మిత్యాదిశ్లోకములచే చెప్పుచున్నాఁడు.

(౧౫) కారికా.

హకారాద్వ్యోమసంజ్ఞంచ యకారాద్వాయుసంజ్ఞితః,
వకారాజ్జలసంజ్ఞశ్చ రేఫోఽగ్నిరితి శైవవాక్.
(హకారాద్వ్యోమసంజ్ఞంచ యకారాద్వాయు రుచ్యతే,
రకారాద్వహ్ని స్తోయం తు వకారా దితి శైవవాక్.)
(పాఠాంతరము)

ప్ర. ప. హకారాత్=హకారమువలన, వ్యోమసంజ్ఞంచ=ఆకాశమను సంజ్ఞగలదియును, యకారాత్ = యకారమువలన, వాయుసంజ్ఞితః = వాయు వనుసంజ్ఞగలదియు, వకారాత్ = వకారమువలన, జలసంజ్ఞశ్చ = జలమను సంజ్ఞ గలదియును, రేఫః = రేఫము, అగ్నిః = అగ్ని యనుసంజ్ఞ గలదియును, (అభూత్ = ఆయెను) ఇతి = అని, శైవవాక్ = ఈశ్వర వాక్యము.

పంచభూతములు:—వాని గుణములు (తన్మాత్రరూపములు) వాని యాశ్రయములు.

1. పృథివి-ముక్కు-గంధము. 2. అప్పు-నాలుక-రసము. 3. తేజస్సు-కన్ను-రూపము. 4. వాయువు-చర్మము-స్పర్శము. 5. ఆకాశము-చెవి-శబ్దము.

(i) 1. ఆత్మవలన నాకాశము కలిగెను. 2. ఆకాశమువలన జ్ఞాతయు, వ్యానవాయువును, శ్రోత్రమును, శబ్దమును, వాక్కును గలిగెను. (ii) 3. ఆకా మువలన వాయువు కలిగెను. 4. వాయువువలన మనస్సు, వ్యానవాయువును, త్వక్కును, స్పర్శమును, పాణియును గలిగెను. (iii) 5. వాయువువలన నగ్ని కలిగెను. 6. అగ్నివలన బుద్ధియు, నుదానవాయువును, చక్షుస్సును, రూపమును, పాదమును కలిగెను. (iv) 7. అగ్నివలన జలము గలిగెను. 8. జలము వలనఁ జిత్తమును, సమానవాయువును, జిహ్వయును, రసమును, పాయువును

గలిగెను. (v) 9. జలమువలన భూమి కలిగెను. 10. భూమివలన నహంకారముు, అపానవాయువును, ఘ్రాణేంద్రియమును, గంధమును, ఉపస్థేంద్రియమును గలిగెను.

త. వి. "తస్మాద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశస్సంభూతః, ఆకాశా ద్వాయుః, వాయో రగ్నిః, అగ్నే రాపః" ఇతి శ్రుతేః. ఏతస్మాత్పరమేశ్వరాత్ భూతపంచకం ఆకాశాది ప్రపంచకారణ మాసీత్.

ప్ర. వ. ఈ గూఢాత్మనుండియే ఆకాశము పుట్టెను. ఆకాశమునుండి వాయువు, వాయువునుండి అగ్ని, అగ్నినుండి నీరు. ఇత్యాదిశ్రుతిప్రకారము ఈపరమేశ్వరునుండి ప్రపంచకారణమై ఆకాశాదిపంచభూతములును కలిగినవని భావము.

విశేషాంశములు:—తైత్తిరీయము, ఆనందవల్లి, ౧-వ అనువాకము.

"ఓం బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం, త దేషాఽభ్యుక్తా, సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ, యో వేద నిహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్, సోఽశ్నుతే సర్వాన్ కామాన్ సహ. బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి, తస్మాద్వా ఏతస్మా దాత్మన ఆకాశస్సంభూతః, ఆకాశా ద్వాయుః, వాయో రగ్నిః, అగ్నే రాపః, అద్భ్యః పృథివీ, పృథివ్యా ఓషధయః, ఓషధీభ్యోఽన్నం, అన్నా త్పురుషః, స వా ఏష పురుషోఽన్నరసమయః, తస్యేద మేవ శిరః, అయం దక్షిణః పక్షః, అయ ముత్తరః పక్షః, అయ మాత్మా, ఇదం పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా, త దప్యేష శ్లోకో భవతి."

(పరబ్రహ్మమును దెలిసికొనినజ్ఞాని పరబ్రహ్మమునే పొందుచున్నాఁడు. ఈయర్థమునే యీఋక్కు చెప్పుచున్నది. బ్రహ్మము సత్యమును జ్ఞానమును అనంతము నైయున్నది. ఇట్టిపరబ్రహ్మము శ్రేష్ఠమగు అవ్యాకృత మను పేరుగల హృదయాకాశమునందలి బుద్ధిగుహాయం దున్నది. దీనిని దెలిసికొనువాఁడు సర్వజ్ఞస్వరూప మగు నాపరబ్రహ్మముతోడ సమస్తకామములను బొందుచున్నాఁడు. ఇదివఱకు 'బ్రహ్మవి దాప్నోతి పరం' అను శ్రుతిని వివరించి మరల నాయర్థమునే యింకను వివరించుటకు నుత్తరగ్రంథ మారంభింపఁబడుచున్నది. ఆత్మశబ్దవాచ్యమును ఈమంత్రమునందుఁ జెప్పఁబడిన సత్యజ్ఞానానంతస్వరూపమునగు పరబ్రహ్మమునుండి శబ్దమే గుణముగా సమస్తభూతములకు నవకాశ మిచ్చునాకాశము పుట్టెను. ఆయాకాశమునుండి శబ్దస్పర్శము లను రెండుగుణములుగల వాయువు పుట్టెను. ఆవాయువునుండి శబ్దస్పర్శరూపములను మూఁడుగుణములుగల యగ్ని పుట్టెను. ఆయగ్నివలన శబ్దస్పర్శరూపరసము లను నాలుగు గుణములుగల యుదకము పుట్టెను. ఆయుదకమునుండి శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము లను నైదుగుణములుగల భూమి పుట్టెను. ఆభూమివలనఁ దరుగుల్మలతాదులును, సమస్తసస్యములును, ఇవియే స్వరూపముగాఁగల యోషధులును పుట్టెను. రేతోరూపముగాఁ బరిణమించిన యీ యన్నమువలన శిరసు కరచరణములు మున్నగునవయవములతోఁ గూడినయాకృతిగల పురుషుఁడు పుట్టెను. ఆపురుషుఁ డన్నరసస్వరూపుఁడు. (సర్వావయవములవలనఁ బురుషాకృతిగా భావన చేయఁబడిన తేజస్సంభూతమగు రేతస్సువలనఁ బుట్టువాఁడు పురుషాకృతిగానే పుట్టుచున్నాఁడు. ఇపుడు రేతస్సువలనఁ బుట్టినయీపురుషునియ నాత్మస్వరూపములగు శిరస్సు, కరచరణములు మున్నగు వెలియాకారవిశేషములం దాత్మభావన చేయుబుద్ధి, యాధార మేదియు లేక మిక్కిలి రహస్యమై లోపలనుండు ప్రత్యగాత్మయే విషయముగాఁగలదియును నిరాలంబన మైనదియు నగుటకు శక్యమైనది కాదని వెలుపల కనుపడుచుండు శరీరమునకు నాత్మసామ్యమును గల్పించుటచే శాఖాగ్రచంద్రనిదర్శనముం

పోలె నాబుద్ధిని లోపల ప్రవేశింపఁజేయుటకుఁ జెప్పుచున్నాఁడు.)
ఇట్లు రేతస్సువలనఁ బుట్టియున్న రసరూపమైన యీపురుషునకు సమస్తా
వయవములలోఁ బ్రసిద్ధముగా నుండునదియే శిరస్సు. ఈదేహదక్షిణభాగము
దక్షిణపక్షము. ఉత్తరభాగము ఉత్తరపక్షము. సర్వావయవములకు నీదేహ
మధ్యభాగమే యాత్మ. గోపుచ్ఛాకృతిగానుండు నీదేహపునాభిక్రింది
ప్రదేశమగు పాదాదిక మీదేహమును నిలుపుట కాధారమై పుచ్ఛాకృతిగా
నున్నది. ఇట్లుండు నీపురుషాకృతిని ప్రధానముగాఁ జేసికొని వెనుకఁ
జెప్పఁబోయెడు ప్రాణమయాదికోశముల స్వరూపత్వసిద్ధియును, మూస
యందుఁ గరఁగించిపోయఁబడిన తామ్రవిగ్రహమువలెనే యగుచున్నది.)

(6) సూత్రము. లఙ్.

(౧౬) కాశికా.

ఆధారభూతం భూతానా మన్నాదీనాంచ కారణమ్,
అన్నా ద్రేత స్తతో జీవః కారణత్వా ల్ల ణీరితమ్.

ప్ర. ప. అన్నాత్ = అన్నమునుండి, రేతః = వీర్యమును, తతః = ఆరే
తస్సునుండి, జీవః = జీవుఁడును (కలుగుచున్నారు. కాఁబట్టి,) కారణ
త్వాత్ = కారణ మగుటచేత, అన్నాదీనాం = అన్నము మొదలగువానికిని,
కారణం = కారణ మైనదియు, భూతానాం = ఉద్భిజ్జములు, (బీజము
వలనఁ బుట్టినచెట్లు చేమలు మొదలగునవి) స్వేదజములు (చెమ్మటవలనఁ
బుట్టిన నల్లులు దోమలు మొదలగునవి) జరాయుజములు, (గర్భకోశమువలనఁ
బుట్టిన మనుష్యులు, మృగములు, మొదలగు ప్రాణులు) అండజములు,
(గ్రుడ్డునుండి పుట్టినకోళ్లు బాతులు మొదలగునవి) అనఁబడు చతుర్విధ
భూతకోటికి, ఆధారభూతం = ముఖ్యాధార మైనభూమి, లఙ్ = లఙ్గా,
ఇతి = అని, ఈరితం = చెప్పఁబడెను.

త. ని. స న్వస్మిన్సూత్రే భూతపంచక మాసీ దిత్యుక్తం తత్రాకాశాది భూతచతుష్టయమే వోక్తం న పృథివీత్యా కాంక్షాయాం య దాధారస్వరూపం త త్సర్వకారణ మితి సూత్రాంతర మవోచత్. ఆధారేతి. భూతానాం ప్రాణి జాతానాం ఉద్భిజ్జ స్వేదజ జరాయుజాండజానాం ప్రధానకార ణత్వా దాధారభూతం పృథ్వీ పునశ్చాన్నాదీనాం కారణం "అన్నాద్రేతః" ఇతి న్యాయాత్ ఏతేషాం కారణత్వా త్పృథ్వ్యేకత్వేన ల ణిత్యుదీరిత మిత్యర్థః.

ప్ర. వ. పూర్వసూత్రములో (హయవరట్) పంచభూతములు కలిగ నని చెప్పఁబడినది గాని, ఆకాశము మున్నగు నాలుగుభూతములయుత్పత్తియే చెప్పఁబడినది. భూమి జనించె నని చెప్పఁబడలే దని శంక కలుగఁగా "ఆధారభూత" మిత్యాదిని నీసూత్రములో చెప్పుచున్నాఁడు. ఏపృథ్వి ఆధారముగా నున్నదో అది సర్వమునకును కారణ మని వేఱుసూత్రము ప్రతిపా దింపఁబడినది. ఉద్భిజ్జము (భూమిని చీల్చుకొని పుట్టినది-వృక్షాదులు), స్వేద జము (చెమ్మట, ఉష్ణముచేఁ గలుగునవి-దోమలు మున్నగునవి), జరాయు జము (గర్భకోశమునుండి జనించునవి-మనుష్యమృగాదులు), అండజము (గ్రుడ్డులోనుండి పుట్టునవి-కోళ్లు బాతులు మొదలగునవి) అను నాలుగువిధము లగు ప్రాణివర్గములకును ప్రధానకారణ మగుటచే నాధార మైనదియు, "పృథి వ్యా ఓషధయః ఓషధీభ్యోఽన్నం అన్నాత్పురుషః" అను న్యాయముచే అన్నాదులకు కారణము నై నదగు పృథివి ప్రత్యేకముగా "లణ్" అను సూత్రముచే ప్రతిపాదింపఁబడినది.

విశేషాంశములు:—

అయిదవసూత్రముచేత భూతచతుష్టయము చెప్పఁబడియె. అయిదవ దగు భూమిసంజ్ఞకభూతము 'లణ్' అను నాఱవసూత్రముచేతఁ జెప్పఁ బడె నని యెఱుంగునది.

పూర్వసూత్రములోఁ జెప్పినత్రిపురతాపినీయోపనిషత్తులో "తస్మాదాకాశజం బీజం విద్యాత్తదేవాకాశాత్మకం స్పార్శనం తత మమృతాత్మకం జానీయాత్" మాడుఁడు.

కఠోపనిషత్ II 5-12:—

"ఏకో వశీ సర్వభూతాంతరాత్మా
ఏకం బీజం బహుధా యః కరోతి,
త మాత్మస్థం యేఽనుపశ్యంతి ధీరా
స్తేషాం సుఖం శాశ్వతం నేతరేషామ్."

(ఏ యాత్మ సమానాధికములు లేనిదై బీజభూత మైనయవ్యక్తమగు తన్ను నామరూపభేదములచేత ననేకవిధములఁ జేయుచున్నదో బుద్ధి యనెడి గుహాయం దుంచఁబడిన యాపరమాత్మను బ్రత్యక్షము చేసికొనిన జ్ఞానులకు నిత్యమగు బ్రహ్మానందసుఖము కలుగుచున్నది. అజ్ఞానుల కిట్టి సుఖము కలుగదు.)

భగవద్గీత—15 అ.

"శ్లో. ద్వా విమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవచ,
క్షరస్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే."

(లోకమునందు క్షరుఁడు అక్షరుఁడు అని యిద్దఱు పురుషులు గలరు. బ్రహ్మాదిస్థావరాంతమగు శరీరములసముదాయము క్షరము (నశించునది) అనియును, పర్వతము నశించినను శిలాసముదాయము నశింపనట్లు శరీరములు నశించినను నిర్వికారముగా నుండువాఁడు (కూటస్థుఁడు) అక్షరుఁడు, అనఁగా సంసారాశ్రయమగు మాయాశక్తిప్రవాహరూపమున నశించనిది అని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. ఇచ్చట క్షరాక్షరులును పైని "ఉత్తమః పురుష స్త్వన్యః" అని మఱియొకఁడును చెప్పఁబడియున్నాఁ డని భ్రమఁ

జెంద నక్కఱ లేదు. అవివేకులు, శరీరాత్మలే పురుషు లని భ్రాంతిఁ జెంది చెప్పుట వాడుక గనుక అట్లు చెప్పి రెండవసగముశ్లోకముచే పురుషులు కా దని తెలియఁజేసెను.)

"ఉత్తమగ పురుష స్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః,
యో లోకత్రయ మావిశ్య బిభ ర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః."

(నాశరహితుఁడును, నారాయణుఁ డను పేరుగల సకలప్రాణినియంత యును, అనఁగా సర్వజ్ఞుఁడును, భూర్భువస్సువర్లోకము లనుమూఁడు లోకములను తన దగు మాయాశక్తిచేత ప్రవేశించి ధరించువాఁడును, వెనుకఁ జెప్పియున్న క్షరాక్షరులకంటె నితరుఁడును విలక్షణుఁడును శ్రేష్ఠుఁడు నగుపురుషుఁడు పరమాత్మ యని వేదములచేతఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడు. పర మాత్మ జీవధర్మముచేత శరీరముకంటెను పరమత్వముచేత మాయకంటెను విలక్షణుఁడు.)

"యస్మాత్క్షర మతీతోఽహ మక్షరా దపి చోత్తమః,
అతోఽస్మి లోకే వేదే చ ప్రథితః పురుషోత్తమః."

(అశ్వత్థ మను పేరు గల సంసారమాయావృక్షమునకు అనఁగా క్షర మునకుఁ గారణ మైనదియును, మాయయు నగు చేతనముకంటె నుత్కృష్ట తముఁడ నగునన్ను పరమాత్మను లోకులును వేదములును పురుషోత్తముఁ డని పొగడుచున్న వని, అనఁగా పరమాత్మయగు నేనే పురుషోత్తముఁడను.)

అధ్యాత్మోపనిషత్తు :—

"అంతశ్శరీరే నిహితో గుహాయా మజ ఏకో నిత్య మస్య పృథివీ శరీరం యః పృథివీ మంతరే సంచరన్యం పృథివీ న వేద, యస్యాఽఽపశ్శరీరం య ఆపోఽన్తరే సంచరన్య మాపో న విదుః, యస్య తేజశ్శరీరం య స్తేజోఽన్తరే సంచ

రన్యం తేజో న వేద, యస్య వాయుశ్శరీరం యో వాయు
మంతరే సంచరన్ యం వాయుర్న వేద, యస్యాఽహంకార
శ్శరీరం యోఽహంకారమంతరే సంచరన్ యమహంకారో
న వేద, యస్య చిత్తం శరీరం యశ్చిత్తమంతరే సంచరన్
యం చిత్తం న వేద, యస్యాఽవ్యక్తం శరీరం యోఽవ్యక్త
మంతరే సంచరన్ యమవ్యక్తం న వేద, యస్యాఽక్షరం శరీరం
యోఽక్షరమంతరే సంచరన్ యమక్షరం న వేద, యస్య
మృత్యుశ్శరీరం యో మృత్యుమంతరే సంచరన్ యం మృత్యు
ర్న వేద, స ఏష సర్వభూతాంతరాత్మాఽపహతపాప్మా దివ్యో
దేవ ఏకో నారాయణః."

(శరీరమధ్యమందలి దహరాకాశమందుండి సర్వసాక్షియై నిర్వికారుఁడై
సర్వబుద్ధిప్రేరకుఁడై యుండునట్టి పరమాత్మకు భూమి మొదలగు నియమ్య
శరీరములు తప్ప వేఱు శరీరములు లేవు. అట్టి శరీరముల నందియు వానికిఁ
గూడ నంతరుఁడై యాశరీరములకు గోచరుఁడు గాక వానిని (ఆశరీరము
లను) దెలిసికొనుచు వానిని తన నియమిత విషయములందుఁ బ్రవర్తింపఁ
జేయునట్టి యంతర్యామియే నారాయణుఁడు. అనాది కర్మవాసనాపరంపర
లచే నైషమ్యనైర్ఘృణ్యములు లేక సకలభూతములను స్వస్వవ్యాపారముల
యందు నిర్వికారుఁడై ప్రవర్తింపఁజేయుచు సర్వప్రేరకుఁడై యున్నాఁడు
గనుక నంతర్యామి యని యెఱుంగవలయును. ప్రత్యగభిన్నపరబ్రహ్మ
రూపుఁడైన నారాయణుఁడే సకలతత్త్వాంతర్యామి, స్వయంప్రకాశచిద్రూ
పుఁడు, భేదత్రయరహితుఁ డనియు నెఱుంగవలయును. వృక్షమునకు వృక్షాం
తరము సజాతీయభేదము. శిలాదికము విజాతీయభేదము. శాఖాపత్రపుష్పా
దులు స్వగతభేదము. ఇవి యెల్లరకును దెల్లములే కనుక నీ లోకదృష్టాంతము

చేత నే బ్రహ్మమునకుఁ దిట్టి భేదము లెన్నియుఁ లేవు. బ్రహ్మమునకు సజాతీయ మైన బ్రహ్మము మఱియొకటి లేదు కాఁబట్టి బ్రహ్మమునకు సజాతీయభేదము లేదు. బ్రహ్మమునకు విజాతీయ మైనది మాయ (లేనిది) యది మిథ్యాపదార్థము కాఁబట్టి బ్రహ్మమునకు విజాతీయభేదముగూడ లేదు. బ్రహ్మమునకు సచ్చిదానందనిత్యశుద్ధాదులు స్వగతభేదము లున్న వనరాదు. అవి (ఆ సచ్చిదానందాదులు) అఖండైకరసబ్రహ్మస్వరూపము లై విరుద్ధము లై యనృత జడదుఃఖాది మిథ్యాపదార్థములను వ్యావర్తింపుచు నఖండబ్రహ్మబోధక ములు. కాఁబట్టి బ్రహ్మమునకు స్వగతభేదము సైతము లేదు. అట్టి నారాయణుఁడే యపహతపాప్మ యని భావము.)

గీత, 13 అ. 33 శ్లో.

"యథా సర్వగతం సౌక్ష్మ్యా దాకాశం నోపలిప్యతే,
సర్వత్రావస్థితో దేహే తథాత్మా నోపలిప్యతే."

(అన్నిటిని వ్యాపించియున్న యాకాశము సూక్ష్మ మగుటవలన దేనిచె నెట్లంటదో యట్లే సర్వశరీరములయందుండు పరమాత్మ యాశరీరముల చేతను, తద్గుణదోషములచేతను నంటఁబడదు.)

ఉత్తరగీత II-8

"ఆకాశవ త్సూక్ష్మశరీర మాత్మా
న దృశ్యతే వాయువ దంతరాత్మా,
న బాహ్యాభ్యంతరనిర్మలాత్మా
జ్ఞానోల్కయా పశ్యతి చాంతరాత్మా."

(ఆత్మ యాకాశమువలె సూక్ష్మశరీరము గలవాఁడు. అనఁగా అతీంద్రియుఁడు కాఁబట్టి కనఁబడఁడు. మఱియును, ఆత్మ వాయువువలెను సైతము కనఁబడఁడు. అయినను, బాహ్యాభ్యంతరములయందు నిర్మలమైన

స్వరూపము గలవాఁడును, అంతర్ముఖమైన చిత్తముకలవాఁడును నైన జీవుఁడు జ్ఞాన మను దీపముచే జీవబ్రహ్మైక్యమును జూచుచున్నాఁడు. అనఁగా నిర్వికల్పసమాధి గలవాఁడై స్వస్వరూపానుభవము కలవాఁ డగుచున్నాఁడు.)

అపరోక్షానుభూతి.—

"చైతన్యస్యైకరూపత్వాద్భేదో యుక్తో న కర్హిచిత్,
జీవత్వంచ మృషా జ్ఞేయం రజ్జౌ సర్పగ్రహో యథా."

(చైతన్య మేకరూప మైయుండుటవలన నేస్థితియందును దానికి భేదము కల్పించుట యుక్తము కాదు. త్రాటియందు సర్పజ్ఞానమువలెఁ జీవత్వము మిథ్య యని తెలియఁదగినది.)

నిరాలంబోపనిషత్:—

"కిం బ్రహ్మ....కా ప్రకృతిః ?

కం బ్రహ్మేతి హోవాచ:—మహదహంకారపృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశాత్మకత్వేన బృహద్రూపేణాండకోశేన కర్మజ్ఞానార్థరూపతయా భాసమాన మద్వితీయ మఖిలోపాధివినిర్ముక్తం తత్సకలశక్త్యుపబృంహిత మనాద్యంతం శుద్ధం శివం శాంతం నిర్గుణ మిత్యాదివాచ్య మనిర్వాచ్యం చైతన్యం బ్రహ్మ.

ప్రకృతిరితిచ:—బ్రహ్మణస్సకాశాన్నానావిచిత్రజగన్నిర్మాణసామర్థ్యైకబుద్ధిరూపా బ్రహ్మశక్తిరేవ ప్రకృతిః."

(బ్రహ్మ మెయ్యది? ప్రకృతి యెయ్యది? అను ప్రశ్నలు వచ్చి నపుడు బ్రహ్మ మెయ్యది యను ప్రథమప్రశ్నమున కియ్యది సమాధానము:—

మహత్తు, అహంకారము, పృథివి, అప్పు (జలము) తేజస్సు (అగ్ని) వాయువు, ఆకాశము అనువానిస్వరూపమును; స్థూలరూపమునగు నండకోశముచేతఁ గార్యరూపముగను జ్ఞానార్థరూపముగను దోఁచుచున్నదియు, నద్వితీయమును, స్థూలసూక్ష్మాది సమస్తోపాధుల చేతను విడువఁబడునదియు, నామరూపోపాధ్యాదులసర్వశక్తుల నుపబృంహితంబును, ఆద్యంతములు లేనిదియు, శుద్ధము, శివము, శాంతము, నిర్గుణము మున్నగు శబ్దముల చేతఁ జెప్పఁబడునదియును, అనిర్వాచ్యము (ఇట్టిదని నిర్వచింప శక్యము కానిదియు) నగు చైతన్యము బ్రహ్మము.

ప్రకృతి యెయ్యది? యనుద్వితీయప్రశ్నమున కియ్యదిసమాధానము:—

బ్రహ్మముయొక్క సాన్నిధ్యమువలన నానావిచిత్రములుగ నుండు జగత్తును నిర్మించుసమర్థత గలదియు, బుద్ధిరూపయునగు బ్రహ్మశక్తి యేది గలదో యదియే ప్రకృతి.)

ఉత్తరగీత—౨ అ, ౩౭, ౩౮ ౩౯, ౪౦ శ్లోకములు.

"ఏవం బ్రహ్మాండనిలయం తస్మిన్ దేహే ప్రతిష్ఠితమ్."

(బ్రహ్మాండం బంతయును, నాదేహమందే కల్పింపఁబడెను.)

ప్రకృతిలయక్రమ మీక్రింది శ్లోకములలోఁ జెప్పఁబడినది.

"బ్రహ్మాండరూపిణీ పృథ్వీ తోయమధ్యే ప్రలీయతే,
అగ్నినా పీయతే తోయం వాయునా గ్రస్యతేఽనలః.
ఆకాశంతు పిబే ద్వాయుం మన స్యాకాశ మేవచ,
బుద్ధ్యహంకారచిత్తేచ క్షేత్రజ్ఞః పరమాత్మని.
తుర్యంచ తుర్యాతీతంచ శివస్థాన మనామయమ్,
గ్రసేత్సమస్త మాత్మేతి ధ్యాయంశ్చ పరమాం గతిమ్."

(బ్రహ్మాండరూపమగు భూమి, ఉదకమందు లీన మగుచున్న దని యును, అగ్నియం దుదకము లీన మగుచున్న దనియును, వాయువునందు అగ్ని లీన మగుచున్న దనియును, ఆకాశము మనస్సునందు లీన మగుచున్న దనియును, మనస్సు బుద్ధియందు లీన మగుచున్న దనియు, బుద్ధి అహంకా రమునందు లీన మగుచున్న దనియును, అహంకారము చిత్తమునందు లీన మగుచున్న దనియును, చిత్తము క్షేత్రజ్ఞునియందు లీన మగుచున్న దనియును, క్షేత్రజ్ఞుఁడు పరమాత్మయందు లీన మగుచున్నాఁ డనియును, పరమాత్మ తుర్యమునందు లీన మగుచున్నాఁ డనియును, తుర్యము అనామయమును తుర్యాతీతమును నైన శివస్థానమునందు లీన మగుచున్న దనియును, సర్వ మును పరమాత్మయందు లీన మగుచున్న దనియును, అంతయును పరమాత్మ స్వరూపమే యనియును ధ్యానము చేయువాఁడు సర్వోత్తమ మైనగతిని అనఁగా మోక్షమును బొందుచున్నాఁడు.)

గౌడపాదకారిక.—ఆగమప్రకరణము.

"అనాదిమాయయా సుప్తో యదా జీవః ప్రబుధ్యతే,
అజ మనిద్ర మస్వప్న మద్వైతం బుధ్యతే తదా."

(జీవుఁ డెప్పుడు అనాదియగు మాయారూపమైన నిద్రనుండి మేలు కొనుచున్నాఁడో యప్పుడే తత్త్వాగ్రహణరూపమైన నిద్రయును అన్యథా గ్రహణరూపమైన స్వప్నమును లేకపోవుటచేతనే జన్మాదులు లేని యద్వయస్వరూపమైన స్వయంప్రకాశమగు తుర్యాత్మను దెలిసికొను చున్నాఁడు.)

"ప్రపంచో యది విద్యేత నివర్తేత న సంశయః,
మాయామాత్ర మిదం ద్వైత మద్వైతం పరమార్థతః."

(ప్రపంచ మనుపేరుగల యీద్వైత మున్నయెడల దానికిఁ గారణము లగు తత్త్వాగ్రహణాన్యథాగ్రహణములయొక్క నాశముచేతనే యది రజ్జువు

నందు సర్పభ్రమవలెనే నశించుచున్నది. ఈద్వైతము రజ్జుసర్పమువలెను, ఐంద్రజాలికుని మాయవలెను కేవలము మాయారూపమైయున్నది. యథార్థముగా నిది యంతయు సద్వయస్వరూపమగు పరమాత్మగానే యున్నది.)

"వికల్పో వినివర్తేత కల్పితో యది కేనచిత్,
ఉపదేశాదయం వాదో జ్ఞాతే ద్వైతం న విద్యతే."

(ఎవనిచేతనైనను ప్రపంచాదిభ్రాంతిరూపమగు ద్వైతము కల్పితమైన దాయెనేని రజ్జువునందు సర్పభ్రమవలెనే యథార్థజ్ఞానముచేత నివర్తించుచున్నది. గురూపదేశనిమిత్తకమైన గురుశిష్యాదిభేదము జ్ఞానము కంటెఁ బూర్వము రజ్జుసర్పమువలెనే కల్గి గురూపదేశకార్యమైన జ్ఞానము తెలియఁబడెనేని మరల లేనిదై సర్వము సద్వయస్వరూపమగుపరిపూర్ణమైనయాత్మగానే యున్నది.)

హరిమీడే స్తవము: —

"మూర్తామూర్తే పూర్వ మపోహ్యాథ సమాధౌ
దృశ్యం సర్వం నేతిచ నేతీతి విహాయ,
చైతన్యాంశే స్వాత్మని సంతంచ విదుర్యం
తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరి మీడే."

(మొదట చిత్తమునకు నుంచి యునికిపట్టయిన చిన్మాత్రమైన (తమకంటె వేఱుగాని) శ్రీవిష్ణువునం దారోపింపఁబడియుండు దృశ్యాదృశ్యముల నాత్మ కాదని నిషేధించి సద్రూపుఁడై మిగిలియున్న యద్దానిని శ్రీహరి యని తెలిసికొనుచున్నారో, చీఁకటివంటిసంసారాజ్ఞానమును బోఁగొట్టునట్టిరూపరబ్రహ్మమైనహరిని స్తుతించుచున్నాను.)

"ఓతం ప్రోతం యత్రచ సర్వం గగనాంతం
యోఽస్థూలానణ్వాదిషు సిద్ధోఽక్షరసంజ్ఞః,

జ్ఞాతాఽతోఽన్యో నేత్యుపలభ్యో నచ వేద్య
స్తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరి మీడే."

(ఏ శ్రీవిష్ణువునందు అవ్యాకృతాకాశపర్యంతమైన యీసమస్త ప్రపంచమును పడుగునందు జేరయుండులెఁ గల్పింపఁబడియున్నదో, ఏ శ్రీహరి "అస్థూల మనణ్వహ్రస్వ మదీర్ఘ మలోహిత మస్నేహ" మిత్యాది యుపనిష ద్వాక్యములయందు అక్షరస్వరూపుఁడని ప్రకటింపఁబడియున్నాఁడో, ఏ శ్రీహరికంటె వేఱుజ్ఞాత లేఁడని తెలిసినను ఏ శ్రీహరివిషయములవలెఁ దెలియఁబడగినవాఁడు కాఁడో సంసారాంధకారవినాశకుఁడైన యాశ్రీహరిని స్తుతించుచున్నాను.)

"తావత్సర్వం సత్య మివాభాతి య దేత
ద్యావత్సోఽస్మిన్నాత్మని యోఽజ్ఞో నహి దృష్టః,
దృష్టే యస్మిన్ సర్వ మసత్యం భవతీదం
తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరి మీడే."

(ఏ శ్రీహరియే తానని తెలియునంతపర్యంతము సమస్తప్రపంచము సత్యముగాఁ బ్రకాశించునో, ఏ శ్రీహరి తనకంటె నన్యము కాఁడని తెలియఁగనే యీసమస్తము మాయ మైపోవునో యట్టిసంసారాంధకారవినాశకుఁడైన శ్రీహరిని స్తుతించుచున్నాను.)

"అన్నాద్రేతః."—పంచాగ్నివిద్యావివరణము, బృహదారణ్యకము, VI, 1,2.

ప్రథమబ్రాహ్మణము.—

"ఓం యో హవై జ్యేష్ఠంచ శ్రేష్ఠంచ వేద జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ స్వానాం భవతి ప్రాణో వై జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ

జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ స్వానాం భవత్యపిచ యేషాం బుభూషతి య ఏవం వేద."

(ఓం. ఎవఁడు ప్రాణమును జ్యేష్ఠత్వ శ్రేష్ఠత్వగుణయుక్తముగఁ దెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు తనతోఁ జేరినవారిలో జ్యేష్ఠుఁడును శ్రేష్ఠుఁడు నై యుండును. (ప్రాణమును జ్యేష్ఠ మనుటకుఁ గారణ మే మనఁగా-చక్షురాదీంద్రియములకంటెను ప్రాణము మొదటిది. ఆదియందు ప్రాణము లేనియెడల శుక్లశోణితములకు పిండత్వము సిద్ధింపదు. కావునఁ ప్రాణమే మొదటిది.) జ్యేష్ఠత్వమును శ్రేష్ఠత్వమును గలుగవలయు నని కోరి ప్రాణము నుపాసించువానికంటె నతిశయించినవాఁడు శ్రేష్ఠుఁడు. (అందుచేత శ్రేష్ఠత్వము సిద్ధించినది.)

ద్వితీయ బ్రాహ్మణము:—

"శ్వేతకేతుర్హ వారుణేయః పంచాలానాం పరిషద మాజగామ, స ఆజగామ జైబలిం ప్రవాహణం పరిచారయమాణం తముదీక్ష్యాఽభ్యువాద కుమారా 3 ఇతి. స భో 3 ఇతి ప్రతిశుశ్రావాఽనుశిష్టో న్వసి పిత్రేత్యోమితి హోవాచ."

(ఈ బ్రాహ్మణములో కర్మద్వారా పంచాగ్నిదర్శనము ఉత్తర మార్గమును పొందుటకు సాధన మని విధింపఁబడుచున్నది. విద్వాంసుఁడును, అరుణపుత్త్రుఁడునగు శ్వేతకేతువు ప్రవాహణజైబలి యనురాజుకడ కేఁగి యాసంస్థానవిద్వాంసులను జయింపఁదలంచెను. ఆరాజు (ఈతనివిద్యాదర్పము మునుపే తెలిసికొన్నవాఁడై యితనిని లోంగఁదీయుతలంపుతోఁ గుమారా 3 యని సంబోధించెను. దానికి శ్వేతకేతువు ప్రభో 3 (ఓ) అని పలికెను.

రాజు—తండ్రిపంపున వచ్చితివా యేమి?,

శ్వేత—ఔను. సంశయముల నడుగవచ్చును.

రాజు—(అయిదుప్రశ్నలు శ్వేతకేతువు నడిగెను.)

అవి యేవి యనఁగా:—

"......వేత్థ యతిథ్యామాహుత్యాం హుతాయామాపః పురుషవాచో భూత్వా సముత్థాయ వదంతీ 3 ఇతి......"

1. గతించినవారును, ఒక్క నాడీ మార్గముగాఁ బోవువారు నగు ప్రజలలోఁ గొంద ఱొకమార్గమును గొందఱు మఱొకమార్గమును (ఇట్లు వ్యత్యాసముగా) పొందుచున్నారుగదా! ఆవిషయము నీవుఁ దెలియునా?

2. అట్లు పోవువారు మరల నెట్లులోకమునకు వచ్చెదరు?

3. ఇట్లెప్పుడప్పుడు మరణము నొందినయనేకులచే నాయూర్ధ్వలోకము పూర్తి కాలే దని తెలియునా?

4. ఎన్నియాహుతు లొనర్చినయెడల జలము పురుషాకృతి నొంది మాటలాడునో తెలియునా?

5. మనుష్యులకు గతించినమీఁదట దేవయాన మనియు, పితృయాన మనియు రెండుమార్గములు గల వనియు, నామార్గములవలన నన్నియుఁ బోవుచున్న వనియు, ఆమార్గములు మాతయగు నీభూమికిని పిత యగు స్వర్గమునకును నడుమ నున్న వనియు (అనఁగా నివి యండకపాలములకు లోపలనుండు మార్గములు గాని ఆత్యంతికామృతత్వము నిచ్చెడిమార్గములు గా వని) వినియున్నాముగదా! ఆమార్గముల ప్రతిపదము (అనఁగా) వానిం బొందుటకు సాధనమును (అనఁగా) ఏకర్మము నొనర్చినచో నవి సిద్ధించునదియుఁ దెలియునా?

"నీ వడిగినప్రశ్నలలో దేనికిని బదులు నాకుఁ దెలియదు" అని శ్వేతకేతువు రాజునకుఁ జెప్పె. అనంతరము తండ్రియొద్దకుం జని యిచ్చటి వృత్తాంత మంతయు సవిస్తరముగఁ దండ్రికిం జెప్పె. ఈప్రశ్నములకు బదులు నాకునుం దెలియదు. మన మిరువురము రాజుకడ కేఁగి యడుగుద మని తండ్రి చెప్పఁగా శ్వేతకేతువు తండ్రినిమాత్రము పొమ్మని చెప్పెను. తండ్రి యగునారుణి పిమ్మట రాజుకడకుం జనఁగా నారాజు మిక్కిలి గౌరవించి, "ఇంకను, వలసినదాని నడిగిన నిచ్చెదను" అనెను. అంత నారుణి 'నాకుమారుని నడిగినయైదుప్రశ్నములకు నుత్తరము చెప్పవలయును.' అని యడుగ రాజు 'ఇవి దేవసంబంధమైనవి. వీనిని నడుగవలదు. మానుష సంబంధ మైనదాని నడుగుము' అని చెప్పెను.

ఆరుణి—నాకు బంగారము మున్నగువస్తువు లక్కఱలేదు. వాని కొఱకు రాలేదు. నే నడిగినదానిని జెప్పుము.

రాజు—అట్లయిన శాస్త్రప్రకారముగ (గురుశిష్యక్రమముగ) నన్నడుగవలయును.

ఆరుణి—నీవు గురుఁడవు. నేను శిష్యుఁడను. ఉపదేశింపుము. అని రాజును గోరెను.

రాజు—ఓ ఆరుణీ! కోపింపకుము. మా తాతయెడల మీ తాత యెట్టి ప్రీతి నుంచెనో యట్టిప్రీతి నీవు నాయం దుంచవలయును. ఇపుడు నీ కుపదేశించువిద్యను పూర్వమే బ్రాహ్మణునకును జెప్పలేదు. తెలియనే తెలియదు. ఇది క్షత్రియులకుమాత్రమే పరంపరగాఁ దెలియును.

గీత. 4 అ. 1-2 శ్లో. చూడుఁడు.—శ్రీభగవా నువాచ.

"ఇమం వివస్వతే యోగం ప్రోక్తవా నహ మవ్యయమ్,
వివస్వా న్మనవే ప్రాహ మను రిక్ష్వాకవేఽబ్రవీత్.

ఏవం పరంపరాప్రాప్త మిమం రాజర్షయో విదుః."

అట్టిదానిని నీకుఁ జెప్పెదను.

"అసౌ వై లోకోఽగ్నిర్గౌతమ! తస్యాదిత్య ఏవ సమి ద్రశ్మయో ధూమోఽహ రర్చి ర్దిశోఽంగారా అవాంతరదిశో విస్ఫులింగా స్తస్మిన్నేతస్మిన్నగ్నౌ దేవాశ్శ్రద్ధాం జుహ్వతి తస్యా ఆహుత్యై సోమో రాజా సంభవతి."

(ప్రవాహణమహారాజు శ్వేతకేతువును తా నడిగిన ప్రశ్నలలో నాల్గవదియగు 'వేత్థ యతిథ్యామాహుత్యామాహుతాయా మాపః పురుషవాచో భూత్వా సముత్థాయ వదంతీ' అను ప్రశ్న కుత్తరమును, తక్కిన ప్రశ్నల యొక్క నిజమును నిర్ణయించుటకు ముందుగా చెప్పుచున్నాఁడు.)

(ఈలోకము (స్వర్గలోకము) అగ్ని. (ఈలోకము నగ్ని యని భావింపవలయును.) దాని కాదిత్యుఁడు సమిత్తు-కట్టెలు. దానికిఁ గిరణములు పొగ. అహస్సు (పగలు) జ్వాల. దిక్కులు అంగారములు (నిప్పు). విదిక్కులు విస్ఫులింగములు (అగ్నికణములు). ఇట్టియగ్నియందు ఇంద్రాదిదేవతలు శ్రద్ధను (జలమును) హోమము చేసెదరు. ఆయాహుతినుండి సోమరాజు (చంద్రుఁడు) కలుగుచున్నాఁడు.)

"పర్జన్యో వా అగ్ని ర్గౌతమ! తస్య సంవత్సర ఏవ సమి దభ్రాణి ధూమో విద్యు దర్చి రశని రంగారా హ్రాదునయో విస్ఫులింగా స్తస్మిన్నేతస్మిన్నగ్నౌ దేవా స్సోమం రాజానం జుహ్వతి తస్యా ఆహుత్యై వృష్టి స్సంభవతి."

(పర్జన్యుఁడు (వర్షాభిమానిదేవత యగు నింద్రుఁడు) అగ్ని (ద్వితీయాగ్ని). దీనికి సంవత్సరము (కాలము) సమిత్తు. మేఘములు పొగ.

సంఖ్య	అగ్ని	సమిత్తు	ధూమః (పొగ)	జ్వాల	అంగారాః (నిప్పులు)	విస్ఫులింగాః (అగ్ని కణములు)	హోమః	జననమ్
1	అసౌలోకః (స్వర్గలోకః)	ఆదిత్యః సూర్యుఁడు	సూర్యకిరణములు	పగలు	దిక్కులు	అవాంతరదిశః (విదిక్కులు)	శ్రద్ధ అను జలము	సోమరాజు (చంద్రుఁడు)
2	పర్జన్యుఁడు (ఇంద్రలోకము లేక చంద్రలోకము)	సంవత్సరః (కాలము)	మేఘము	విద్యుత్ (మెఱుము)	పిడుగు	ఉఱుములు (మేఘగర్జనములు)	సోమరాజు	వర్షము
3	అయంలోకః (భూలోకము)	భూమి	పార్థివాగ్ని (గంధకము చెకుముకి)	రాత్రి	చంద్రుఁడు	నక్షత్రములు	వర్షము	అన్నము
4	పురుషుఁడు (మనుజుఁడు)	తెఱవఁబడిన నోరు	శ్వాసము (ప్రాణము)	నోరు (శబ్దము మాటలు)	కన్ను	చెవి	అన్నము	తేజస్సు
5	స్త్రీ	ఉపస్థము	లోమాని (వెండ్రుకలు)	యోని (గర్భకోశము)	మిథునకర్మము (గర్భాధానము)	అభినందః (సంయోగానందము)	రేతస్సు	పురుషుఁడు

6	నిజాగ్ని	నిజేంధనములు	నిజధూమము	నిజజ్వాల	నిజాంగారము	నిజస్ఫులింగములు	పురుషుఁడు	పురుష ప్రకాశము (ఆత్మ)
	ఇందు I మొదలుకొని 5 వఱకును కల్పితాగ్ను లనియు 6 వది నిజాగ్ని యనియు నెఱుంగవలయును.							పింగళనాడి మూలమున (బ్రహ్మలోకమునకుఁబోయి క్రమముక్తిని బొందును.)
	ఇదే విషయము ఛాందోగ్యంబునందలి 5-వ ప్రపాఠకంబున మొదటి పది (10) ఖండములలోఁ జెప్పఁబడి యున్నది.							

మెఱుము జ్వాల. పిడుగు నిప్పులు. ఉఱుములు విస్ఫులింగములు. ఈయగ్ని యందు దేవతలు (ప్రాణములు) సోమరాజును హోమము చేసెదరు. అందుండి వర్షము కలుగుచున్నది. చంద్రునియందుండు జలము సూర్యకిరణములచేత నాకర్షింపఁబడి మేఘములై వాన కురియుచున్నది. అనఁగాఁ బైని జెప్పిన కర్మపరిపాకము ప్రాణములతోఁ గూడ వర్షించుచున్నది.)

"అయం వై లోకో౽గ్నిర్గౌతమ! తస్య పృథివ్యేవ సమిదగ్నిర్ధూమో రాత్రి రర్చి శ్చంద్రమా అంగారా నక్షత్రాణి విస్ఫులింగా స్తస్మి న్నేతస్మి న్నగ్నౌ దేవా వృష్టిం జుహ్వతి తస్యా ఆహుత్యా అన్నం సంభవతి."

(ఈభూలోకము తృతీయాగ్ని. భూమి సమిత్తు. పార్థివాగ్ని ధూమము. రాత్రి జ్వాల. చంద్రుఁడు నిప్పు. నక్షత్రములు విస్ఫులింగములు. ఈయగ్నియందు దేవతలు (ప్రాణములు) వర్షమును హోమము చేసెదరు. అందుండి యన్నము కలుగుచున్నది. (వర్షమువలన ధాన్యములు కలుగుటం బట్టి అన్నము లభించుచున్నది.) పైని చెప్పినకర్మపరిపాకము ప్రాణములతో నన్నమగుచున్నది.)

"పురుషో వా అగ్నిర్గౌతమ! తస్య వ్యాత్తమేవ సమిత్ ప్రాణో ధూమో వా గర్చి శ్చక్షు రంగారాః శ్రోత్రం విస్ఫులింగా స్తస్మి న్నేతస్మి న్నగ్నౌ దేవా అన్నం జుహ్వతి తస్యా ఆహుత్యై రేతస్సంభవతి."

(పురుషుఁడు (మనుజుఁడు) చతుర్థాగ్ని. వాని తెఱవఁబడిననోరు సమిత్తు. ప్రాణము ధూమము. మాటలు జ్వాల. నేత్రము లగ్ని. శ్రోత్రములు విస్ఫులింగములు. ఈయగ్నియందు దేవతలు (ప్రాణములు) అన్నమును హోమము చేయుచున్నారు. అందువలన రేతస్సు గలుగుచున్నది. (అనఁగా: పైని చెప్పినకర్మపరిపాకము రేతస్సగుచున్నది.)

"యోషా వా అగ్నిర్గౌతమ! తస్యా ఉపస్థ ఏవ సమి,
ల్లోమాని ధూమో, యోనిరర్చి, ర్యదంతః కరోతి తేఽంగారా
అభినందా విస్ఫులింగా, స్తస్మి న్నేతస్మి న్నగ్నౌ దేవా రేతో
జుహ్వతి, తస్యా ఆహుత్యై పురుష స్సంభవతి, స జీవతి యావ
జ్జీవ త్యథ యదా మ్రియతే."

(స్త్రీ పంచమాగ్ని, ఉపస్థము సమిత్తు, వెండ్రుకలు ధూమము, యోని
జ్వాల, మిథునకర్మము నిప్పు, అందువలనఁ గల్గునానందము విస్ఫులింగములు.
ఈయగ్నియందు దేవతలు (ప్రాణములు) రేతస్సును హోమము చేసెదరు.
అందువలనఁ బురుషుఁడు కలుగుచున్నాఁడు. ఇట్లు పుట్టినవాఁడు భూమి
యందు వానియాయుఃపర్యంతము జీవించుచున్నాఁడు. వాఁడు గతించి
నపుడు.)

"అథైన మగ్నయే హరంతి తస్యాగ్ని రేవాగ్నిర్భవతి సమి
త్సమిద్ధూమో ధూమోఽర్చి రర్చి రంగారా అంగారా విస్ఫు
లింగా విస్ఫులింగా స్తస్మి న్నేతస్మి న్నగ్నౌ దేవాః పురుషం
జుహ్వతి, తస్యా ఆహుత్యై పురుషో భాస్వరవర్ణ స్సంభవతి."

(శరీరపతనానంతరము శవమును దహించుటకై కొనిపోయెదరు.
(ఋత్విక్కులై పుత్త్రాదులు శవమును అగ్నియందు హోమము చేయుటకు
శ్మశానమునకుఁ గొనిపోయెదరు.) ఆయగ్ని నిజాగ్నియే. (మున్ను చెప్పి
నట్లు కల్పితాగ్ని కాదు.) అట్లే ధూమము, జ్వాల, అంగారము, విస్ఫు
లింగము ఇవి నిజమైనవి. నిజాగ్నియందే పురుషుని హోమముచేసెదరు.
అందుండి పురుషుఁడు ప్రకాశముగలవాఁ డగుచున్నాఁడు.)

(7) సూత్రము. ఞమఙణనమ్

(17) కాశికా

శబ్దస్పర్శౌ రూపరసగంధాశ్చ ఞమఙణనమ్,
వ్యోమాదీనాం గుణా హ్యేతే జానీయాత్సర్వవస్తుషు.

ప్ర. వ. శబ్దస్పర్శౌ = శబ్దమును, స్పర్శమును, రూపరసగంధాశ్చ = రూపము, రసము, గంధమును, ఞమఙణనమ్ = ఞ, మ, ఙ, ణ, న అనునవి. అనఁగా ఞ = శబ్దము, మ = స్పర్శము, ఙ = రూపము, ణ = రసము, న = గంధము-అని యెఱుంగునది. ఏతే = ఈ శబ్దాదులు, సర్వవస్తుషు = సకల పదార్థములయందు (నుండునట్టి,) వ్యోమాదీనామ్ = ఆకాశాదిపంచమహాభూతములయొక్క, గుణాః = గుణములు (అని), జానీయాత్ = ఎఱుంగవలయును.

త. వి. తతః పృథివ్యాదీనాం కారణత్వేన స్థితానాం తన్మాత్రాణా ముత్పత్తిక్రమ మాహ-శబ్దస్పర్శా వితి. వ్యోమాదీనాం గుణా నేకైకకారణే తాః జానీయాత్సర్వవస్తుషు ఇతి షట్త్రింశద్వర్ణాః సర్వజగత్కారణభూతస్య సర్వరూపపురుషస్య సర్వే గుణా అభవ న్ననునాసికా ఇత్యర్థః.

ప్ర. వ. పృథివ్యాదిస్థూలభూతములకు కారణములైన పంచతన్మాత్రల యుత్పత్తిక్రమమును చెప్పుచున్నాఁడు-శబ్దస్పర్శౌ ఇత్యాదిచే. ఈగుణములు క్రమముగా ఆకాశాదిభూతములగుణము లనియు, వానికే కారణము లనియు, ఇవి అన్నివస్తువులలోను నుండు ననియు నెఱుంగునది. ముప్పదియాఱు వర్ణములలో సమస్తజగత్తులకును కారణభూతుఁడును సమస్తజగద్రూపుఁడును నైన పురుషునియొక్క సమస్తగుణములు ననునాసికము లైనవి అని యర్థము.

విశేషాంశములు:—ఇరువదినాలు గనాత్మతత్త్వము లెవ్వి యనఁగా జ్ఞానేంద్రియము లైదును, కర్మేంద్రియము లైదును, జ్ఞానేంద్రియతన్మాత్ర లైదును, ప్రాణాదు లయిదును, అంతఃకరణములు నాలుగును (ఈయిరువది నాలుగును అనాత్మతత్త్వములు).

1. జ్ఞానేంద్రియములు ౫:—౧. శ్రోత్రము (చెవి), ౨. త్వక్కు (చర్మము), ౩. చక్షుస్సు (కన్ను), ౪. జిహ్వ (నాలుక), ౫. ఘ్రాణము (ముక్కు), వీనికి జ్ఞానేంద్రియపంచక మని పేరు.

2. కర్మేంద్రియములు ౫:—౧. వాక్కు (నోరు), ౨. పాణి (చేతులు) ౩. పాద (కాళ్లు), ౪. పాయువు (మలవిసర్జనస్థానము), ౫. ఉపస్థము (మూత్రవిసర్జనస్థానము), వీనికిఁ గర్మేంద్రియపంచక మని పేరు.

3. జ్ఞానేంద్రియతన్మాత్రలు ౫:—౧. శబ్దము, ౨. స్పర్శము, ౩. రూపము, ౪. రసము, ౫. గంధము, వీనికిఁ బంచతన్మాత్ర లని పేరు.

4. ప్రాణములు ౫:—౧. ప్రాణము, ౨. అపానము, ౩. వ్యానము, ౪. ఉదానము, ౫. సమానము, వీనికిఁ బంచప్రాణము లని పేరు.

5. అంతఃకరణములు ౪:—౧. మనసు, ౨. బుద్ధి, ౩. చిత్తము, ౪. అహంకారము, ఈనాల్గింటిని అంతఃకరణచతుష్టయ మందురు. వీనితో హృదయము చేర నంతఃకరణపంచక మని కొందఱందురు.

జ్ఞానేంద్రియములు

అధ్యాత్మము	అధిభూతము (తన్మాత్రలు)	అధిదైవతము
౧. శ్రోత్రము	శబ్దము	దిక్కు
౨. త్వక్కు	స్పర్శము	వాయువు
౩. చక్షుస్సు	రూపము	సూర్యుఁడు
౪. జిహ్వ	రసము	వరుణుఁడు
౫. ఘ్రాణము	గంధము	అశ్వినులు

కర్మేంద్రియములు

అధ్యాత్మము	అధిభూతము	అధిదైవతము
౧. వాక్కు	వచనము	అగ్ని
౨. పాణి	ఆదానము	ఇంద్రుఁడు
3. పాదము	గమనము	విష్ణువు
౪. పాయువు	విసర్గము	మృత్యువు
౫. ఉపస్థము	ఆనందము	బ్రహ్మ

అంతఃకరణ చతుష్టయము

అధ్యాత్మము	అధిభూతము	అధిదైవతము
౧. మనసు	మననము	చంద్రుఁడు
౨. బుద్ధి	నిశ్చయము	బృహస్పతి
3. చిత్తము	చింతనము	క్షేత్రజ్ఞుఁడు
౪. అహంకారము	అభిమానము	రుద్రుఁడు

గీత. ౨ అ. ౧౪. శ్లో:—

"మాత్రాస్పర్శాస్తు కౌంతేయ! శీతోష్ణసుఖదుఃఖదాః,
ఆగమాపాయినోఽనిత్యా స్తాం స్తితిక్షస్వ భారత!"

(ఓయర్జునుఁడా! పంచతన్మాత్రలవలనఁ బుట్టిన శ్రోత్రాదీంద్రియములయొక్క శబ్దాదివిషయములు చలి, వేఁడి మొదలగు సుఖదుఃఖములను గలుగఁజేయునవిగాను, సంయోగవియోగములు గలిగినవిగాను, ఒకప్పుడుండి మఱియొకప్పుడు లేకుండునవిగాను, అస్థిరములుగాను ఉన్నవి. కాఁబట్టి యో యర్జునుఁడా! ఆశీతోష్ణాదులను సహింపుము.)

శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధములు జీవభావనవలనఁ గలుగునవి యని యెఱుంగవలయును. తన్మాత్ర లనఁగా జీవాంతర్గతశక్తులు.

జ్ఞానేంద్రియములు పుణ్యపాపములను చేర్పుటకుఁగాని తగ్గించుటకుఁ గాని కారణము లగుచున్నవి.

హరిమీడే స్తవము :— ౩౬, ౭, ౧౫, ౧౬ శ్లోకములు.

"క్షేత్రజ్ఞత్వం ప్రాప్య విభుః పంచముఖై ర్యో
భుంక్తేఽజస్రం భోగ్యపదార్థాన్ ప్రకృతిస్థః,
క్షేత్రే క్షేత్రేఽప్స్వందువ దేకో బహుధాఽఽస్తే
తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరి మీడే."

(సర్వవ్యాపకుఁడైన యే శ్రీహరి యవిద్యాతత్కార్యములయందుఁ బ్రతిబింబరూపుఁడుగా నుండి జీవభావము నొంది పంచేంద్రియములచేత శబ్దాది విషయముల నెల్లప్పుడు ననుభవించుచున్నాఁడో, ఒక్కఁడైన యే శ్రీహరి ప్రతిశరీరాంతఃకరణోపాధులందును అనేకపాత్రములయందలి యుదకము లందుఁ జంద్రునివలె ననేకవిధములుగ నున్నాఁడో సంసారమను చీఁకటిని పోఁగొట్టువాఁడైన యా శ్రీహరిని స్తుతించుచున్నాను.)

"మాత్రాతీతం స్వాత్మవికాసాత్మవిబోధం
జ్ఞేయాతీతం జ్ఞానమయం హృద్యుపలభ్య,
భావగ్రాహ్యానంద మనన్యం చ విదు ర్యం
తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరి మీడే."

(ఇంద్రియగోచరము కానిదియు, ప్రత్యగాత్మస్వరూపమువలనఁ గలిగినవికాసముతోఁ గూడిన యంతఃకరణవిశేషజ్ఞానము కలదియు, జ్ఞేయముల కన్నిటికిని బైటిదియు, జ్ఞానస్వరూపము నైనదేనిని హృదయమునందుఁ జూచి జ్ఞానులు కల దని తెలిసికొనఁదగినదానినిగాను, ఆనందమునుగాను, వస్త్వంతరరహితముగాను నెఱుఁగుచున్నారో, సంసారమను నంధకారమును బోఁగొట్టునట్టివాఁడైన యాహరిని స్తుతించుచున్నాను)

"పశ్యఞ్ఛృణ్వన్నత్ర విజానన్ రసయన్ సం
జిఘ్రన్ బిభ్రద్దేహ మిమం జీవత యేత్థమ్,
ఇత్యాత్మానం యం విదురీశం విషయజ్ఞం
తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరి మీడే."

(జీవభావముచే దేహమును ధరించుచుఁ జూచుచు వినుచు బుద్ధిచేత నిశ్చయించుచు రుచిచూచుచు నాఘ్రాణించుచు విషయములను తెలిసికొను నట్టితమ్ము ఏ శ్రీహరినిగా మహాపురుషులు తెలిసికొనుచున్నారో సంసార ధ్వాంతవినాశకుఁడైన యాహరిని స్తుతించుచున్నాను.)

"సర్వ త్రైకః పశ్యతి జిఘ్రు త్యథ భుఙ్క్తే
స్పృష్టా శ్రోతా బుధ్యతి చేత్యాహు రిమం యమ్,
సాక్షీ చాస్తే కర్తృషు పశ్య న్నితి చాన్యే
తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరి మీడే."

(బ్రహ్మాదిస్థావరాంతములైన సమస్తకార్యకారణసంఘాతములందును బ్రవేశించినదై వాస్తవముగా నొక్కఁడే యైన ననేకముగా విభక్తమై చూచుచున్నాఁడు, ఆఘ్రాణించుచున్నాఁడు, భుజించుచున్నాఁడు, స్పృశించుచున్నాఁడు, వినుచున్నాఁడు, తెలిసికొనుచున్నాఁడు అని అజ్ఞానుల చేతను, అలాగే కార్యకారణోపాధులు తమతమ కార్యములు చేయుచుండఁగా వానికెల్ల సాక్షియై తాను దేనికిని కర్త కాకయున్నాఁడని జ్ఞానులచేతను, ఏయపరోక్షానుభూయమానమైన బ్రహ్మము చెప్పఁబడుచున్నదో సంసారమను చీఁకటిని పోఁగొట్టునాఁడైన యాహరిని స్తుతించుచున్నాఁడను.)

గౌడపాదకారిక, ఆగమప్రకరణము:—౧౬–౧౭–౫౮–౫౯.

"అనాదిమాయయా సుప్తో యదా జీవః ప్రబుధ్యతే,
అజ మనిద్ర మస్వప్న మద్వైతం బుధ్యతే తదా."

(తత్త్వాగ్రహణరూపమైన (వస్తువుతత్త్వమును దెలియకయుండుట) బీజాత్మకమను నిద్రచేతను, అన్యథాగ్రహణలక్షణ మగు (ఒకవస్తువునువేఱుగ గ్రహించుట) అనాదికాలప్రవృత్తమును మాయాలక్షణము నగునాతండ్రి, నాపుత్త్రుఁడు, నాపశువులు, నాక్షేత్రము, నేను వీనికి ప్రభువ ననెడి స్వప్నముచే జాగ్రత్స్వప్నములు రెంటియందును సర్వమును జూచుచున్న జీవుఁ డెప్పు డీమాయారూపమగు నిద్రనుండి మేలుకొనుచున్నాఁడో యప్పుడే తత్త్వాగ్రహణరూపమైన నిద్రయు, నన్యథాగ్రహణరూపమైన స్వప్నమును లేకపోవుటచేతనే జన్మాదులు లేని యద్వయస్వరూపమును స్వయంప్రకాశము నగు తుర్యాత్మను దెలిసికొనుచున్నాఁడు.)

"ప్రపంచో యది విద్యేత నివర్తేత న సంశయః,
మాయామాత్ర మిదం ద్వైత మద్వైతం పరమార్థతః".

(ప్రపంచ మనుపేరుగల యీద్వైత మున్నయెడల దానికిఁ గారణము లగు తత్త్వాగ్రహణాన్యథాగ్రహణములయొక్క నాశముచేతనే యది రజ్జువునందు సర్పభ్రమవలె నశించుచున్నది. ఈద్వైతము రజ్జుసర్పమువలెను, ఐంద్రజాలికునిమాయవలెను, కేవలము మాయారూప మైయున్నది. యథార్థముగా నిది యంతయు నద్వయస్వరూప మగు పరమాత్మగానే యున్నది.)

"ప్రణవం హీశ్వరం విద్యా త్సర్వస్య హృది సంస్థితమ్,
సర్వవ్యాపిన మోంకారం మత్వా ధీరో న శోచతి."

(జనుఁడు స్మరణజ్ఞానమునకు స్థానమైన హృదయమునందున్న యీశ్వరుని ఓంకారముగాఁ దెలిసికొనవలయును. ఇట్లు సర్వవ్యాపకమైన యోంకారమును దెలిసికొనినజ్ఞాని శోకనిమిత్తమైన యజ్ఞానాదులనాశమువలన దుఃఖింపఁడు.)

"అమాత్రోఽనంతమాత్రశ్చ ద్వైతస్యోపశమ శ్శివః,
ఓంకారో విదితో యేన స ముని ర్నేతరో జనః."

(ఓంకారమును అకారాదిమాత్రలును, విశ్వాదిపాదములును లేనటువంటి సమస్తద్వైతోపశమముగల పరమమంగళస్వరూపమునుగఁ దెలిసికొనిన వాఁడే పరమార్థతత్త్వమును మననము చేయునట్టి మహర్షి యగును కాని యన్యుఁడు కాఁజాలఁడు.)

(8) సూత్రము ఝభఞ్

(18) కారికా

వాక్పాణీచ ఝభ ఞాసీ ద్విరాడ్రూపచిదాత్మనః,
సర్వజంతుషు విజ్ఞేయం స్థావరాదౌ న విద్యతే.
వర్గాణాం తుర్యవర్ణా యే కర్మేంద్రియమయా హి తే.

ప్ర. వ. సర్వజంతుషు=సకలప్రాణులయందుండునట్టిదియు, ఝభఞ్ = ఝకారభకారస్వరూపములు నను, వాక్పాణీ = వాగింద్రియ పాణీంద్రియములు, విరాడ్రూపచిదాత్మనః = విరాడ్రూపుఁడగు శివునియొక్క (వాగింద్రియపాణీంద్రియసముదాయము) ఆసీత్ = ఆయెను. స్థావరాదౌ = వృక్షములు మొదలగువానియందు, న విద్యతే = (చిదాత్మయొక్క, వాక్పాణిసముదాయము) లేదని, విజ్ఞేయం = ఎఱుంగనగును. వర్గాణాం = వర్గములయొక్క తుర్యవర్ణాః = నాల్గవవర్ణములు (ఘ, ఝ, ఢ, ధ, భ), యే = ఏవి గలవో, తే = అవి (ఘ, ఝ, ఢ, ధ, భ అను నక్షరములు), కర్మేంద్రియమయాహి = కర్మేంద్రియస్వరూపములు గదా!

త. వి. తతః సూత్రాభ్యాం కర్మేంద్రియవర్గ ముద్ఘాటయతి వాక్పాణిచేతి. చిద్రూపస్య శివస్య ప్రాణిజాతస్యచ

ఝకారభకారౌ స్థావరాదిషు వినా విరాడ్రూపం విజ్ఞేయ మిత్యర్థః.

ప్ర. వ. (పిమ్మట రెండుసూత్రములచే కర్మేంద్రియవర్గసంభవమును విశదపఱచుచున్నాఁడు. విరాడ్రూపుఁడైన శివునికిని ప్రాణివర్గమునకును, ఝకార భకారములు, క్రమముగా వాగింద్రియముగాను, పాణీంద్రియముగాను అయి నవి. ఇవి స్థావరాదులయందు లేవు. ఇదియే విరాడ్రూప మని తెలిసికొన వలయును.)

(9) సూత్రము. ఘ ఢ ధ ష్

(19) కాశికా

ఘఢధష్ సర్వభూతానాం పాదపాయూ ఉపస్థకః,
కర్మేంద్రియగణా హ్యేతే జాతా హి పరమార్థతః.

ప్ర. వ. సర్వభూతానాం = సకలప్రాణులయొక్క, పాదపాయూ = పాదములును, గుదమును, ఉపస్థకః = ఉపస్థమును (స్త్రీపురుష చిహ్న మును), ఘఢధష్ = (ఐదుసగ) ఘకార, ఢకార, ధకారస్వరూపములు. ఏతే = ఈ, కర్మేంద్రియగణాః = కర్మేంద్రియసముదాయము, పరమార్థతః = పరమశివునివలన, జాతా హి = పుట్టినవిగదా !

కర్మేంద్రియతన్మాత్రలు:—వచనము, గమనము, గ్రహణము, విసర్జ నము, ఆనందము.

తా. స్థావరాదులందుఁ దప్పఁ దక్కినసకలజంతువులందుఁగల ఝకార భకారాత్మకములైన వాగింద్రియ పాణీంద్రియములును ఘకారఢకారధకా రాత్మకములైన సకలభూతపాదపాయూపస్థములును బరమశివునివలన సంజనిత ము లని యెఱుంగునది. అనఁగా కచటతప యనువర్గపంచకమునందలి చతుర్థ వర్ణములు కర్మేంద్రియస్వరూపము లని భావము.

త. వి. అథ క్రమప్రాప్తం పాదాదిక మాహ ఘఢధషితి. పరమార్థతః పరమశివసకాశాత్ ఇమే కర్మేంద్రియగణాః సర్వజంతూనాం పాదపాయూపస్థా ఘఢధవర్ణా జాతా ఇత్యర్థః.

ప్ర. వ. ఇచ్చట క్రమప్రాప్తమైన పాదాదిసృష్టిని చెప్పుచున్నాఁడు. పరమశివునివలననుంచి పుట్టిన ఘ, ఢ, ధ, వర్ణంబులు సమస్తప్రాణులయొక్క పాదేంద్రియ, గుదేంద్రియ, ఉపస్థేంద్రియములుగా నయిన వని యర్థము.

(10) సూత్రము. జ బ గ డ ద శ్

(20) కాశికా

శ్రోత్రత్వఙ్నయనఘ్రాణజిహ్వా ధీంద్రియపంచకమ్,
సర్వేషామపి జంతూనా మీరితం జబగడదశ్.

ప్ర. వ. సర్వేషాం జంతూనా మపి = సకలజంతువులయొక్కయు, ధీంద్రియపంచకం = జ్ఞానేంద్రియపంచకమైన, శ్రోత్రత్వఙ్నయనఘ్రాణజిహ్వాః = చెవి, చర్మము, కన్ను, ముక్కు, నాలుక యనునింద్రియములు, జబగడదశ్ = జ, బ, గ, డ, ద లని, ఈరితం = చెప్పఁబడినది.

వర్గతృతీయవర్ణములు జ్ఞానేంద్రియపంచక మని భావము. కాఁబట్టి ౭-వ సూత్రవిశేషాంశములతో దీనికి సమన్వయము.

త. వి. క్రమప్రాప్తం జ్ఞానేంద్రియసంభవమాహ శ్రోత్రేతి. 'వర్గాణాం మధ్యవర్ణోత్థో జ్ఞానేంద్రియగణః స్మృత' ఇతి వచనశాసనాత్ జబగడదవర్ణసంభవో జ్ఞానేంద్రియగణ ఇతి సర్వత్ర సర్వేషాం ప్రాణిజాతానా మేతే వర్ణా జ్ఞానేంద్రియాణాం జనకా ఇతివా విజ్ఞేయ మిత్యర్థః.

ప్ర. వ. ఇచ్చట జ్ఞానేంద్రియ సముదాయమును చెప్పుచున్నాఁడు జ్ఞానేంద్రియసముదాయము వర్గముయొక్క మధ్యవర్ణంబులనుండి జనించిన వనున్యాయమురీతిగా జబగడదలు సమస్తప్రాణులయొక్క జ్ఞానేంద్రియము లైనవని భావము. లేక సమస్తప్రాణుల జ్ఞానేంద్రియముల కివియే జనకంబు లని భావము.

విశేషాంశములు:—వి. చూ.

> " బుద్ధీంద్రియాణి శ్రవణం త్వ గక్షి
> ఘ్రాణాం చ జిహ్వా విషయావబోధనాత్,
> వాక్పాణిపాదా గుద ముప్యుపస్థః
> కర్మేంద్రియాణి ప్రవణేన కర్మసు. "

(వనితాదివిషయములు వేనివలనఁ దెలియఁబడునో అవి జ్ఞానేంద్రియములు. ఆజ్ఞానేంద్రియములు త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణములు. క్రియలయందాసక్తములు కర్మేంద్రియములు. అవి వాక్పాణిపాదపాయూపస్థములు.)

(11) సూత్రము ఖ ఫ ఛ ఠ థ చ ట త వ్

(21) కారికా

> ప్రాణాదిపంచకం చైవ మనో బుద్ధి రహంకృతిః,
> బభూవ కారణత్వేన ఖఫఛఠథచటతవ్.

(22) కారికా

> వర్గద్వితీయవర్ణోత్థాః ప్రాణాద్యాః పంచ వాయవః,
> మధ్యవర్గత్రయా జ్జాతా అంతఃకరణవృత్తయః.

ప్ర. వ. ప్రాణాది=ప్రాణము మొదలగు (వాయువులయొక్క) పంచకం చైవ = అయిదును (అనఁగా ప్రాణము, అపానము, వ్యానము, ఉదానము, సమాన మను వాయువు లయిదును), మనః = మనస్సును, బుద్ధిః = బుద్ధియును, అహంకృతిః = అహంకారమును (అను), ఖఫఛఠథచటతవ్ = ఖ, ఫ, ఛ, ఠ, థ, చ, ట, తలు ఎనిమిదియును, కారణత్వేన = (జగత్తునకు) కారణముగ, బభూవ = ఉండెను. వర్గద్వితీయవర్ణోత్థాః—వర్గ = కచటతప వర్గము లయిదింటియొక్క, ద్వితీయవర్ణ = రెండవవర్ణములనుండి. ఉత్థాః = బయలువెడలినవి. ప్రాణాద్యాః = ప్రాణము మొదలగు, పంచవాయవః = అయిదువాయువులు, మధ్యవర్గత్రయాత్ = నడిమివర్గములు మూఁటినుండి (అనఁగా కవర్గపవర్గములు తప్ప తక్కిన చటతవర్గములు మూఁటి (మొదటి యక్షరము) నుండి, అంతఃకరణవృత్తయః = అంతరింద్రియములయొక్క వృత్తులు మూఁడును, భూతాః = ఉత్పన్నములు.

త. వి. తతః ప్రాణాదిపంచకమనోబుద్ధ్యహంకారా న్సమున్మీల్యంత ఇత్యాహ.—ప్రాణాదీతి. ఏతైరష్టవర్ణైః ప్రాణాది పంచకమనోబుద్ధ్యహంకారా జగతాం కారణత్వేన సంభూతా ఇత్యర్థః.

ప్ర. వ. తర్వాత ప్రాణాదిపంచవాయువులును, మనసు, బుద్ధి, అహంకారములును జనించిన వని చెప్పుచున్నాఁడు. ఈయెనిమిదివర్ణములచేతనే ప్రాణము మున్నగు పంచవాయువులును, మనోబుద్ధ్యహంకారంబులును లోకములకు కారణములై సంభవించె నని భావము.

విశేషాంశములు:—ఈసూత్రము పంచప్రాణాంతఃకరణములను ప్రతిపాదించుచున్నది.

ఖ = ప్రాణవాయువు, ఫ = అపానవాయువు, ఛ = వ్యానవాయువు, ఠ = ఉదానవాయువు, థ = సమానవాయువు, చ = మనస్సు, ట = బుద్ధి, త = అహంకారము.

"ఏకోనవింశతిముఖః" (మాండూక్యము) = పందొమ్మిదిముఖములు. అవి యేవనగా:—

జ్ఞానేంద్రియములు— ౫, జ్ఞానేంద్రియతన్మాత్రలు— ౫, కర్మేంద్రియములు— ౫, అంతఃకరణములు— ౪, మొత్తము— ౧౯. ఇవి ఉకారముయొక్క వివరివి.

కేనోపనిషత్:—

"య త్ప్రాణేన న ప్రాణితి యేన ప్రాణః ప్రణీయతే,
తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం య దిద ముపాసతే."

(జనులు నాసికాద్వారములం దుండునట్టిదిగాను, అంతఃకరణము ప్రాణము అనునీరెంటివృత్తులతోఁ గూడినట్టిదిగాను, పృథివీకార్యముగా నుండునట్టి ఘ్రాణేంద్రియముచేత గంధమువలె దేనిని విషయముగాఁ జేయుటలేదో, ఏచైతన్యస్వరూపముచేత ఘ్రాణేంద్రియము స్వవిషయమునందుఁ బ్రవేశించుచున్నదో, దానిని బ్రహ్మస్వరూప మని తెలిసికొనుము.)

"య న్మనసా న మనుతే యేనాహు ర్మనో మతమ్,
తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి నేదం య దిద ముపాసతే."

(జనులే సాకారమైన ఈశ్వరాదుల నుపాసించెదరో యది పరమాత్మస్వరూపము కాదు. మనసునందు వ్యాపించియుండునదియు నను స్వరూప మెయ్యదియో యదే పరమాత్మస్వరూప మని తెలిసికొనుము.)

పంచీకరణవార్తికము:—

"అపంచీకృతమహాభూతాని పంచతన్మాత్రాణి, తత్కార్యం చ పంచప్రాణాః, దశేంద్రియాణి మనోబుద్ధిశ్చేతి సప్తదశకం లింగం భౌతికం హిరణ్యగర్భ ఇత్యుచ్యతే. ఏతత్సూక్ష్మశరీర మాత్మనః. కరణేషూపసంహృతేషు జాగరితసంస్కారజః ప్రత్యయః సవిషయః స్వప్న ఇత్యుచ్యతే. తదుభయాభిమాన్యాత్మా తైజసః. ఏతద్ద్వితీయ ముకారః."

(అపంచీకృతమహాభూతములును, పంచతన్మాత్రలును, వానికార్యమును, అనఁగా పంచప్రాణములు, దశేంద్రియములు, మనసు, బుద్ధి యను నీపదునేడుతత్త్వములు చేరినది లింగము, భౌతికము, హిరణ్యగర్భము అని చెప్పఁబడును. ఇది యాత్మకు సూక్ష్మశరీరము. కరణము లణఁగినపుడు జాగ్రత్సంస్కారమువల్లఁ గలిగినప్రత్యయము విషయముతోఁ గూడి స్వప్న మనంబడును. ఈరెంటియొక్క యభిమాని యైన యాత్మ తైజసుఁ డనఁబడును. ఈమూఁడును ఉకారము.)

"జ్ఞానేంద్రియాణి పంచైవ పంచ కర్మేంద్రియాణిచ."

(జ్ఞానేంద్రియము లైదు కర్మేంద్రియము లైదు.)

"శ్రోత్రత్వఙ్నయనఘ్రాణజిహ్వాధీంద్రియపంచకమ్,
వాక్పాణిపాదపాయూపస్థాః కర్మేంద్రియపంచకమ్."

(శ్రోత్రము, చర్మము, కన్ను, ముక్కు, నాలుక అనునీయైదును జ్ఞానేంద్రియములు. వాక్కు, పాణి, పాదము, పాయువు, ఉపస్థము నను నీయైదును కర్మేంద్రియములు.)

"మనో బుద్ధి రహంకార శ్చిత్తం చేతి చతుష్టయమ్,
సంకల్పాఖ్యం మనోరూపం బుద్ధి ర్నిశ్చయరూపిణీ."

(మనసు, బుద్ధి, అహంకారము, చిత్తము అనునీనాలుగును అంతః కరణచతుష్టయ మనఁబడును. మనస్స్వరూపము సంకల్ప మనియు, నిశ్చయ స్వరూపము బుద్ధి యనియును జెలియునది.)

"అభిమానకర స్తద్వ దహంకారః ప్రకీర్తితః,
అనుసంధానరూపం చ చిత్త మిత్యభిధీయతే."

(అభిమానస్వరూప మహంకార మనియును, అనుసంధానరూపము చిత్త మనియును జెప్పఁబడును.)

"ప్రాణోఽపాన స్తథా వ్యాన ఉదానాఖ్య స్తథైవ చ,
సమాన శ్చేతి పంచైతాః కీర్తితాః ప్రాణవృత్తయః."

(ప్రాణము, అపానము, వ్యానము, ఉదానము, సమానము అను నీయైదును ప్రాణవృత్తులు.)

"ఖవాయ్వగ్న్యంబుక్షితయో భూతసూక్ష్మాణి పంచ చ,
అవిద్యాకామకర్మాణి లింగం పుర్యష్టకం విదుః."

(ఆకాశము, వాయువు, అగ్ని, జలము, పృథివి అనునీసూక్ష్మ భూతము లైదును, అవిద్యాకామకర్మములును లింగ మనియు, పుర్యష్టక మనియుఁ జెప్పఁబడును.)

వివేకచూడామణి:—

"మనస్తు సంకల్పవికల్పనాదిభి
ర్బుద్ధిః పదార్థాధ్యవసాయధర్మతః,

అత్రాఽభిమానా దహ మిత్యహంకృతి
స్స్వార్థానుసంధానగుణేన చిత్తమ్."

(సంకల్పవికల్పాత్మకము మనసు. నిశ్చయాత్మకమైనది బుద్ధి. నేనను నభిమానమువల్ల నహంకారమనియు, తనస్వప్రయోజనమును పరిశీలించుసమయం బునఁ జిత్తమనియును చెప్పఁబడినది.)

పంచప్రాణములు:—

"ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానా భవత్యసౌ ప్రాణః,
స్వయమేవ వృత్తిభేదా ద్వికృతిభేదా త్సువర్ణసలిలవత్."

(ప్రాణవాయువు పరిశుద్ధ బంగారునీరు (కరఁగినబంగారు) ఏక రూపముగ నున్నను వానివానియొక్క వృత్తిభేదములవలనను, వికృతిభేదము వలనను వేర్వేరు విగ్రహములైనట్లుగ నామరూపాధానములయం దుండి ఆయా నామములచేత వ్యవహరింపఁబడును.)

"ఉచ్ఛ్వాసనిశ్శ్వాసవిజృంభణక్షు
త్ప్రస్యందనాద్యుత్క్రమణాదికాః క్రియాః,
ప్రాణాదికర్మాణి వదంతి తద్జ్ఞాః
ప్రాణస్య ధర్మా వశనాపిపాసే."

(ప్రాణాదికర్మకర్మముల నెఱిఁగినవారగు పండితులు ఉచ్ఛ్వాసము నిశ్శ్వాసము మొదలగు కర్మములు ప్రాణాపానాదులచేతఁ జేయఁబడు ననియు నాఁకలిదప్పులు రెండుమాత్రము ప్రాణధర్మములు గాని వేఱొకదానివి గా వనియుఁ జెప్పుదురు.)

అంతఃకరణము:—

"నిగద్యతేఽంతఃకరణం మనో ధీ
రహంకృత శ్చిత్త మితి స్వవృత్తిభిః."

(అంతరింద్రియము మనస్సనియు, బుద్ధి యనియు, నహంకార మనియు, చిత్త మనియు స్వవృత్తులచేత నాల్గువిధములుగ నుండును.)

"అంతఃకరణ మేతేషు చక్షురాదిషు వర్ష్మణి,
అహ మిత్యభిమానేన తిష్ఠ త్యాభాస తేజసా."

(నేత్రాదీంద్రియములందును దేహమందును అంతఃకరణము నే నను నభిమానముచే చిదాభాస మనుజీవ తేజస్సుచేత నున్నది.)

(క్రింది మూడుశ్లోకములచేత నంతఃకరణములును పంచప్రాణములును మిథ్య యని తెలియుచున్నది.)

"దేహేంద్రియప్రాణమనోఽహమాదయ
స్సర్వే వికారా విషయా స్సుఖాదయః,
వ్యోమాదిభూతా న్యఖిలం చ విశ్వ
మవ్యక్తపర్యంత మిదం హ్యనాత్మా."

(శరీరేంద్రియప్రాణమనోఽహంకారాదులు, వనితాదివిషయములు, సుఖదుఃఖాదులు, ఆకాశము మొదలగు భూతములు, సమస్తప్రపంచము, మాయవఱకు ని దంతయు నాత్మ కాదు.)

"మాయా మాయాకార్యం
సర్వం మహదాది దేహపర్యంతమ్,
అస దిద మనాత్మకం త్వం
విద్ధి మరుమరీచికాకల్పమ్."

(మహత్తత్త్వము మొదలు దేహమువఱకు నంతయు మాయాకార్యము. ఇది నిర్జలభూమియందలి యెండమావులతో సమాన మైనది.)

వి. చూ. శ్లో. ౧౨౬, ౨౨౬, ౧౩౪, ౧౩౫, ౧౩౬ చూడుడు.

హరిమీడే స్తవము :—

"కోఽప్యేవాన్యా దాత్మని న స్యా దయ మేష
హ్యేవానందః ప్రాణితి చాపానితి చేతి,
ఇత్యాస్తి త్వం వక్త్యుపపత్త్యా శ్రుతి రేషా
తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరి మీడే."

(కార్యకారణసంఘాతమైన యీ దేహమందు చిదానందస్వరూపుఁడైన యాత్మ లేనియెడల నేపురుషుఁడును ప్రాణాదివ్యాపారమును చేయ నేరఁడు. అందువలన పరమాత్మయే జీవభావమును బొంది ప్రాణాపానాది వ్యాపారములను జేయుచున్నాఁ డని యెవని యస్తిత్వము ఉపపత్తిపూర్వకముగా తైత్తిరీయోపనిషత్తు చెప్పుచున్నదో సంసారధ్వాంతవినాశకుఁడైన యా శ్రీహరిని స్తుతించుచున్నాను.)

"ప్రాణోఽత్రాహం వాక్శ్రవణాదీని మనో వా
బుద్ధిర్వాఽహం వ్యస్త ఉతాహోఽపి సమస్తః,
ఇత్యాలోచ్య జ్ఞప్తి రిహాఽస్మీతి విదు ర్యం
తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరి మీడే."

(ఈశరీరమునందు నేను ప్రాణమా? వాగాదీంద్రియములా? మనసా? బుద్ధియా? లేక ప్రాణాదు లన్నిటిసముదాయమా? లేక యీసకలమునకును సాక్షిస్వరూపుఁడనా? అని యాలోచించి ప్రాణాదులకంటె వేఱై వాని కెల్ల సాక్షియై యున్న జ్ఞప్తియే నేనని యేశ్రీహరిని దెలిసికొనుచున్నారో, సంసారధ్వాంతవినాశకుఁడైన యా శ్రీహరిని స్తుతించుచున్నాను.)

"నాహం ప్రాణో నైవ శరీరం న మనోఽహం
నాహం బుద్ధి ర్నాహ మహంకారధియా చ,

యోఽత్ర జ్ఞాంశే సోఽస్మ్యహమేవేతి విమర్శ్యం
తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరిమీడే. ”

(నేను ప్రాణము కాను, శరీరము కాను, మనసు కాను, బుద్ధియుం గాను, అహంకారము కాను. మఱియు గన నీప్రాణాదికములందు ఎవఁడు జ్ఞానస్వరూపుఁడో యావిష్ణువే నే నని యాతనిని దెలిసికొనుచున్నానో సంసారధ్వాంతవినాశకుఁడైన యాశ్రీహరిని స్తుతించుచున్నాను.)

“ ప్రాణానాయమ్యోమితి చిత్తం హృది రుద్ధ్వా
నాన్యత్ స్మృత్వా తత్పునరత్రైవ విలీన్య,
క్షీణే చిత్తే భాదృశి రస్మీతి విదుర్యం
తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరిమీడే. ”

(యోగు లింద్రియనిగ్రహము చేసి ప్రణవపూర్వకముగా నంతఃకరణమును హృదయాకాశమందు నిలిపి వేఱుతలంపు లేక యాయంతఃకరణమును హృదయాకాశమునందు లయింపఁజేసి యది (అంతఃకరణము) వృత్తిశూన్య మైనపిదప ప్రకాశజ్ఞానస్వరూపుఁడైన యాతనిని తమ్ముఁగాఁ దెలిసికొనుచున్నారో సంసారధ్వాంతవినాశకుఁడైన యాశ్రీహరిని స్తుతించుచున్నాను.)

(12) సూత్రము. క ప య్

(23) కారికా

ప్రకృతిం పురుషం చైవ సర్వేషామేవ సమ్మతమ్,
సంభూత మితి విజ్ఞేయం కపాభ్యా మితి నిశ్చితః.

ప్ర. వ. సర్వేషామేవ = సమస్తలోకములకును, సంభూతం = కారణ మైయున్న (పుట్టిన దని), ప్రకృతిం = ప్రకృతిని, పురుషం చైవ = పురు

షునిని, కపయోః = క, ప, వర్గములు (క = ప్రకృతి (అనగా నిరువదియైదు అనాత్మతత్త్వములు), ప = పురుషుఁడు), స్యాత్ = అగును, ఇతి = అని, నిశ్చితమితి = నిశ్చయింపఁబడిన దని, విజ్ఞేయం = తెలియఁదగినది.

తా. ఆద్యంతవర్గములయందలి మొదటియక్షరములకలయికచేత సకల కారణము లగు ప్రకృతిపురుషులసంపుటీభావము స్పష్టమగుచున్నది. ఈవర్గద్వయమే ప్రకృతిపురుషు లని యెఱుంగవలెను.)

త. వి. తత స్సర్వప్రాణికారణత్వేనాద్యంతవర్గద్వయాక్షరగ్రహణేన సంపుటీభావం ప్రకృతిపురుషాభ్యాం ప్రకాశయతి. ప్రకృతి మితి. కకారపకారజాతౌ ప్రకృతిపురుషావిత్యర్థః.

ప్ర. వ. పిమ్మట సమస్తప్రాణులకును కారణములుగా మొదటివర్గము యొక్క మొదటియక్షరమును, కడపటివర్గము యొక్క మొదటియక్షరమును ఇచ్చట గ్రహించియుండుటవలన ప్రకృతిపురుషులచే సంపుటీభావమును (సమస్తమును ప్రకృతిపురుషాంతర్గతమును) వెల్లడి చేయుచున్నారు. ప్రకృతిపురుషులు యథాసంఖ్యముగా కకారపకారములనుండి కలిగిన వని భావము.

విశేషాంశములు:—

సర్వప్రాణికారణత్వేన = అండజములు, స్వేదజములు, ఉద్భిజ్జములు, జరాయుజములు అను సకలప్రాణులకును గారణ మగుటచేత.

నిరాలంబోపనిషత్తు:—

"కా ప్రకృతిః ? కః పరమాత్మా ?

ప్రకృతి రితిచ-బ్రహ్మణస్సకాశా న్నానావిచిత్రజగన్నిర్మాణసామర్థ్యైకబుద్ధిరూప బ్రహ్మశక్తిరేవ ప్రకృతిః."

(ఏది ప్రకృతి? ఏది పరమాత్మ? బ్రహ్మముయొక్క సాన్నిధ్యము వలన నానావిచిత్రములఁగల జగమును నిర్మించుసమర్థత గలదియు బుద్ధిరూపయు నగు బ్రహ్మశక్తి యేది గలదో యదియే ప్రకృతి.)

"పరమాత్మేతిచ.—దేహాదేః పరత్వాత్, బ్రహ్మైవ పరమాత్మా."

(దేహముకంటెను, ప్రాణములు మున్నగువానికంటెను బర మగుటం జేసి బ్రహ్మమే పరమాత్మ.)

శుకరహస్యోపనిషత్:—

"యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్తో వేదాంతేచ ప్రతిష్ఠితః,
తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః పర స్స మహేశ్వరః."

(సకలవేదములమొదట నుచ్చరింపఁబడునదియు, నట్లే వేదాంతనునందు నిరూపింపఁబడినదియు, ప్రకృతియం దణఁగియున్నదియు నగునా ప్రణవమున కవ్వల నుండువాఁడు మహేశ్వరుఁ డనఁబడును.)

కఠోపనిషత్:—I. 3.

"ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా అర్థేభ్యశ్చ పరం మనః,
మనసస్తు పరా బుద్ధి ర్బుద్ధే రాత్మా మహా న్పరః."

(ఇంద్రియములకంటె విషయములు శ్రేష్ఠములు. అర్థముల (విషయముల) కంటె మనస్సు శ్రేష్ఠమైనది. మనసుకంటె బుద్ధి శ్రేష్ఠమైనది. బుద్ధి కంటె మహాత్ముఁడైన యాత్మ (మహత్తత్త్వము, ఈశ్వరతత్త్వము, సూత్రాత్మ) శ్రేష్ఠమైనది.)

"మహతః పర మవ్యక్త మవ్యక్తా త్పురుషః పరః,
పురుషా న్న పరం కించి త్సా కాష్ఠా సా పరా గతిః."

(మహత్తత్త్వముకంటె నవ్యక్తతత్త్వము శ్రేష్ఠమైనది. (దీనినే మాయ ప్రకృతి యందురు.) అవ్యక్తతత్త్వముకంటెను పరమాత్మ శ్రేష్ఠమైనది. పరమాత్మకంటె శ్రేష్ఠమైనది వేరొకటియు లేదు. అదియే (పొందదగినస్థానము) దిక్కు. అదియే పరమగతి (మా.శ.ము.)

"ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢోఽఽత్మా న ప్రకాశతే,
దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః."

(ఈ యాత్మ సకలభూతములయందును మఱుఁగై యున్నది; ప్రకాశించుటలేదు; సూక్ష్మదృష్టిగలవారి (వివేకుల) చేత సూక్ష్మముగను, ఏకాగ్రముగను నుండు బుద్ధిచేతఁ దెలియఁబడుచున్నది.)

"యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీ ప్రాజ్ఞస్తద్యచ్ఛేత్ జ్ఞాన ఆత్మని,
జ్ఞాన మాత్మని మహతి నియచ్ఛేత్త ద్యచ్ఛేచ్ఛాంతఆత్మని."

(వివేకియైనవాఁడు వాగాదీంద్రియములను మనసునందు లయింపఁజేయవలయును. మనసును బుద్ధ్యాత్మయందు లయింపఁజేయవలయును. ఆబుద్ధ్యాత్మను మహదాత్మయందు (మహత్తత్త్వము, ఈశ్వరతత్త్వము, మున్నగలిగిన విజ్ఞానము)లయు నొందింపవలెను. ఆమహదాత్మను శాంతాత్మ (పరమాత్మ) యందు లయమగునట్లు చేయవలయును.)

భగవద్గీత:— అ. 7. శ్లో. 4.

"భూమి రాపోఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవచ,
అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతి రష్టధా."

(పృథ్వీతన్మాత్ర-గంధగుణమును, ఉదకతన్మాత్ర - రసగుణమును, అగ్నితన్మాత్ర-రూపగుణమును, వాయుతన్మాత్ర - స్పర్శగుణమును, ఆకాశతన్మాత్ర-శబ్దగుణమును, మనసునకుఁ గారణమైన యహంకారతత్త్వమును,

మహత్తత్త్వమును, అవ్యక్తమును అని నాదుప్రకృతి యెనిమిది విధములుగా నున్నది.)

“ అపరేయ మితస్త్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే పరామ్,
జీవభూతాం మహాబాహో! యయేదంధార్యతే జగత్.”

(ఓయర్జునా! ఇదివఱకుఁ జెప్పఁబడిన క్షేత్రరూపమైన యపర ప్రకృతి అపరిశుద్ధమును, అనర్థమును గలుగఁజేయునదియును, సంసార రూపమును, బంధనాత్మక మైనదియు నగుటచేత నికృష్ట మైనది. ఇట్టి నీచ ప్రకృతికంటె నితరమైన నాయుపరప్రకృతి క్షేత్రజ్ఞరూప మైనదియు, సర్వోత్తమ మైనదియు, ప్రాణధారణమునకుఁ గారణ మైనదియు, నాకు నాత్మభూత యై యున్నది. అట్టి నాప్రకృతి లోపలఁ బ్రవేశించి స్వకర్మ మూలకముగా నీకనఁబడుచున్న లోకమును సర్వమును ధరించుచున్నది.)

“ దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయాదురత్యయా,
మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయా మేతాంతరంతి తే.”

(ఓయర్జునా! అధికభక్తితో నన్ను సేవించుచు, నన్నే శరణు చొచ్చువారు దేవుఁడ నగు నాసంబంధ మైనదియు (లేక) అద్భుత మైన సామర్థ్యము గలదియు, నధికకష్టముతోఁ దాఁటఁదగినదియు నగునామా యను తరింతురు.)

“ ప్రకృతిం పురుషం చైవ క్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞ మేవచ,
ఏత ద్వేదితు మిచ్ఛామి జ్ఞానం జ్ఞేయంచ కేశవ! ”

(ఓకృష్ణా! ప్రకృతి యెట్టిస్వరూపముగలది? పురుషుఁ డెవ్వఁడు? క్షేత్ర మనఁగా నెయ్యది? క్షేత్రజ్ఞుఁ డనఁబడువాఁ డెవ్వఁడు? జ్ఞాన మెట్టిది? జ్ఞేయ మన నెద్ది? వీనిస్వరూపమును నాకుఁ జక్కఁగఁ దెలుపుము.)

"ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభా వపి,
వికారాంశ్చ గుణాంశ్చైవ విద్ధి ప్రకృతిసంభవాన్."

(ఓయర్జునుఁడా! ప్రకృతిపురుషు లను క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞుల నిద్దఱిని ఆదిరహితులనుగాఁ దెలిసికొనుము; పృథివి మొదలగు పంచమహాభూతములను, త్వక్కు మొదలగు జ్ఞానేంద్రియములు (తెలిసికొనునట్టి యింద్రియములు) అయిదును, వాక్కు మొదలగు కర్మేంద్రియములు (పనిచేయునట్టి యింద్రియ ములు) అయిదును, బుద్ధియును అనుపదునారు వికారములను, సత్త్వర జస్తమోగుణరూపములగు సుఖదుఃఖమోహములను మాయవలనఁ బుట్టినవానిని గానే తెలిసికొనుము.)

"కార్యకారణకర్తృత్వే హేతుః ప్రకృతి రుచ్యతే,
పురుష స్సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతురుచ్యతే."

(శరీరమును ఇంద్రియములను సృజించుటకు (చేయుటకు) కారణము మాయ (ప్రకృతి) యని కపిలాదులు చెప్పిరి. మఱియును సుఖదుఃఖమోహ ముల ననుభవించువాఁడు పురుషుఁడు (జీవుఁడు) అనియును మహర్షులు చెప్పిరి.)

"పురుషః ప్రకృతిస్థో హి భుఙ్క్తే ప్రకృతిజాన్ గుణాన్,
కారణం గుణసంగోఽస్య సదసద్యోనిజన్మసు."

(జీవరూపుఁడైన పరమపురుషుఁడు కార్యకారణరూప మైన దియు, అవిద్యారూప మైనదియు నగుప్రకృతియందు (దేహమునందు)న్న కారణమువలనఁ బ్రకృతిజన్యములగు సుఖదుఃఖాదులను పొందుచున్నాఁడు. సుఖదుఃఖమోహాదుల ననుభవించునది యవిద్యయైనను దివ్యములును రాక్షస ములును మానుషములునగు యోనులయందు సంసారము చేయుటకు జీవునకు సుఖదుఃఖమోహాత్మకములైన విషయములయందలి యభిలాషయే కారణ

మగుచున్నది. అనఁగా విషయాభిలాష లేనివారికి సాంసారికము లైన సుఖ
దుఃఖమోహములు లేవు.)

"ఉపద్రష్టాఽనుమంతా చ భర్తా భోక్తా మహేశ్వరః,
పరమాత్మేతి చాప్యుక్తో దేహేఽస్మిన్పురుషః పరః."

(యజ్ఞమునందు సోమయాజియు, ఋత్విక్కులును యజ్ఞకార్య
ములయందుఁ బ్రవేశించి పని చేయుచుండఁగా ఋత్విగాదులకుఁ గలుగు
లోపాలోపములను గనిపట్టుటకు యజ్ఞకర్మమునందుఁ గుశలుఁడైన యుప
ద్రష్ట యెట్లు సమీపమం దుండి చూచునో యట్లే దేహాదులవ్యాపారముల
యందుఁ బ్రవేశింపక సాక్షిభూతుఁడుగా సమీపమునందే చూచువాఁడును
అనఁగా నుపద్రష్టయు, దేహేంద్రియాదులవ్యాపారములయందుఁ బ్రవర్తిం
పకపోయినను సన్నిధిమాత్రముచేతఁ బ్రవర్తించినవానియట్లున్నవాఁడును,
చైతన్యాభాసవిశిష్టములును సంహతములు నైన దేహేంద్రియాదులను ధరించు
వాఁడును (లేక) పోషించువాఁడును, బుద్ధియొక్క సుఖదుఃఖమోహాత్మకము
లైన అనుభవములను నిర్వికారుఁడై పొంది స్వరూపచైతన్యముచేత ప్రకా
శింపఁజేయువాఁడును, సర్వాత్ముఁడును, స్వతంత్రుఁడును అగుటవలన మహే
శ్వరుఁడును, అవిద్యచే ప్రత్యగాత్మగా కల్పితము లైనదేహేంద్రియాదుల
కంటె నత్యుత్కృష్ట మైనయాత్మయును, అనఁగా పరమాత్మయును అని
శ్రుతులచేఁ జెప్పఁబడుపురుషుఁడు (జీవుఁడు) ఈశరీరమం దున్నప్పటికిని
దేహేంద్రియాదులకంటె నన్యుఁ డని యెఱుంగుము. అనఁగా నవిద్యా
సంసర్గముచేతఁ బురుషుఁడు సంసారి యైనను వాస్తవముగా సంసారి కాఁడు.)

"య ఏవం వేత్తి పురుషం ప్రకృతించ గుణైస్సహ,
సర్వథా వర్తమానోఽపి న స భూయోఽభిజాయతే."

(ప్రకృతి వేఱే. దాని ననుభవించువాఁడును వేఱే. అనునట్టి జ్ఞా
నము తొలఁగి పరమాత్మజ్ఞానము గలుగ నాపరమాత్మజ్ఞానముచేత జీవాత్మ

పరమాత్మలను భేదము లేక తానే పరమాత్మ యనియు, నా పరమాత్మయే తా ననియు, మాయావికారము లైన సుఖదుఃఖమోహాదులతోఁ గూడినది ప్రకృతి యనియు నెవ్వఁడు తెలిసికొనునో వాఁడు శాస్త్రోక్తప్రకారముగా నడచుకొన్నను నడచుకొనకపోయినను (అట్టిజ్ఞాని యెట్లు ప్రవర్తించినను) మరల జన్మమును బొందఁడు. జ్ఞానోత్పత్తికాలమునందలి శరీరము విడిచిన పిదప ముక్తిని పొందు నని భావము.)

"మమ యోనిర్మహద్బ్రహ్మ తస్మిన్గర్భం దధామ్యహమ్,
సంభవ స్సర్వభూతానాం తతో భవతి భారత!"

(ఓయర్జునుఁడా! సకలకార్యములకంటె నధికమైన దగుటవలన మహత్తనియు, సకలమును వృద్ధిఁ బొందించుట (భరించుట) వలన బ్రహ్మ మనియుఁ జెప్పఁబడు త్రిగుణాత్మకమైన మాయ యీశ్వరుఁడైన నాయొక్క గర్భస్థానము. అట్టిగర్భస్థానమునందు (అనఁగా మహత్తనియు బ్రహ్మ మనియుఁ జెప్పఁబడుత్రిగుణాత్మక మైనమాయయందు) హిరణ్యగర్భుఁడు మొదలగు సకలప్రాణులయొక్కయు జన్మమునకుఁ గారణమగు బీజము (గర్భము)ను క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞు లనెడి ప్రకృతిద్వయముయొక్క శక్తిమంతుఁడగు, నీశ్వరుఁడనైన నేను ఉంచుచున్నాను. ఆగర్భమునుండి హిరణ్యగర్భుఁడును తన్మూలమున సకలభూతములును గలుగును.)

"ద్వా విమౌ పురుషౌ లోకే క్షర శ్చాక్షర ఏవచ,
క్షర స్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే."

(క్షరుఁడు, అక్షరుఁడు ననునీ యిరువురుపురుషులలో బ్రహ్మాదిస్థావరాంతమగు శరీరములసముదాయము క్షరశబ్దవాచ్యము (నశించునది) అనియు, పర్వతము నశించినను శిలాసముదాయము నశింపనట్లు శరీరములు నశించినను నిర్వికారముగ నుండువాఁడు (కూటస్థుఁడు) అక్షరశబ్దవాచ్యుఁ డనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడు. ఇచ్చట క్షరుఁడు, అక్షరుఁ డనునిరువురు పురుషు

లును, ఉత్తరశ్లోకమునందు "ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః" అని మఱియొక పురుషుండును జెప్పఁబడియున్నా రని భ్రమపడఁగూడదు. అవివేకులు శరీరాత్మలే పురుషు లనుభ్రాంతిఁ జెంది చెప్పుట వాడుక గనుక నీయర్ధశ్లోకముచే ముం దిట్లు చెప్పి యుత్తరార్ధముచేత పురుషులు కారని తెలియఁజేసెనని యెఱుంగునది.)

"ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః,
యో లోకత్రయ మావిశ్య బిభ ర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః."

(నాశరహితుఁడును, నారాయణుఁ డను పేరుగల సకలప్రాణినియంతయును, (అనఁగా సర్వజ్ఞుఁడును) భూర్భువస్సువర్లోకము లనుముల్లోకములను తన మాయాశక్తిచేతఁ బ్రవేశించి ధరించువాఁడును, పూర్వశ్లోకమునందు నుడివియున్న క్షరాక్షరులకంటె నితరుఁడును, విలక్షణుఁడును, శ్రేష్ఠుఁడునగు పురుషుఁడు పరమాత్మ యని వేదములచేతఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడు. పరమాత్మ జీవధర్మముచేత శరీరముకంటెను, పరమత్వముచేత మాయకంటెను విలక్షణుఁ డని యెఱుంగునది.)

"యస్మాత్ క్షర మతీతోఽహ మక్షరాదపి చోత్తమః,
అతోఽస్మి లోకే వేదే చ ప్రథితః పురుషోత్తమః."

(అశ్వత్థ మనుపేరుగల సంసారమాయావృక్షమున కనఁగా క్షరమునకుఁ గారణ మైనదియును, మాయ యనుచేతనముకంటె నుత్కృష్టతముఁ డనఁబడునన్ను (పరమాత్మను) లోకములును వేదములును పురుషోత్తముఁ డని పొగడుచున్నవి. పురుషోత్తముఁ డని యాకారణమునఁ బ్రఖ్యాతిఁ గాంచితిని.)

హరిమీడే స్తవము:—

"యేనాఽఽవిష్టో యస్య చ శక్త్యా యదధీనః
క్షేత్రజ్ఞోఽయం కారయితా జంతుషు కర్తుః,

కర్తా భోక్తాఽఽత్మాఽత్ర హి చిద్భక్త్యనూద్య
స్తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరి మీడే."

(పరమేశ్వరునిచేతను, పరమేశ్వరునిమాయచేతను అనేకింపఁబడినవాఁడగుటచేత జీవుఁడు పరమేశ్వరున కధీనుఁడై సర్వవ్యాపారములు చేయుచున్నాఁడు. సర్వభూతములయందును గర్మములకు జీవునిని ప్రేరేపించువాఁడనియు, నీదేహమందుఁ బాలించువాఁడనియు, లయింపఁజేయువాఁడనియు, నాత్మయనియుఁ బ్రసిద్ధమైయున్నవాఁడు; మఱియు సంసారాంధకారవినాశకుఁడు. అట్టియాహరిని స్తుతించుచున్నాను.)

"యుక్త్యాఽఽలోచ్య వ్యాసవచాంస్యత్ర హి లభ్యః
క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞాంతరవిద్భిః పురుషాఖ్యః,
యోఽహం సోఽసౌ సోఽస్మ్యహ మేవేతి విదుర్యం
తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరి మీడే."

(వేదవ్యాసులవారి బ్రహ్మసూత్రములను బాగుగ విచారించి, తర్కాది ప్రమాణములచేత దేహాదులయొక్కయు, జీవులయొక్కయు భేదము నెఱుంగువారు, పరమాత్మ యీదేహేంద్రియసంఘాతమందే పొంద శక్యుఁ డని యెఱుంగుచున్నారు. మఱియు 'నేనే యాపరమేశ్వరుఁడు, పరమేశ్వరుఁడే నేను' అనియు, నట్టిపరమేశ్వరుఁడే సంసారధ్వాంతవినాశకుఁడైన శ్రీహరి యనియు నెఱుంగుదురు. అట్టిహరిని స్తుతించుచున్నాను.)

వివేకచూడామణి:—

"అవ్యక్తనామ్నీ పరమేశశక్తి
రనాద్యవిద్యా త్రిగుణాత్మికా పరా,
కార్యానుమేయా సుధియైవ మాయా
యయా జగత్సర్వ మిదం ప్రసూయతే."

(అవ్యక్త మను పేరుగల త్రిగుణాత్మిక యగుమాయ పండితునిచేతఁ గార్యమునుబట్టి యూహింపఁబడియున్నది. దానిచేతనే కాన్పించునీప్రపంచ మంతయు సృజింపఁబడెను.)

"సన్నాప్యసన్నాప్యుభయాత్మికా నో
భిన్నాప్యభిన్నాప్యుభయాత్మికా నో
సాంగాప్యనంగాప్యుభయాత్మికా నో
మహాద్భుతాఽనిర్వచనీయరూపా."

(మాయ కీరీతిరూపము గల దని చెప్పనలవికాదు; ఏలాగున నుండు నదియుఁ గాదు; లేనిదియుఁ గాదు. బ్రహ్మముకంటె వేఱు గాదు; వేఱు గానిదియును గాదు; లేనిదియును గాదు, అత్యాశ్చర్యకర మైనది. ఇటువంటి దని వచింప నలవి కానిది.)

"శుద్ధాద్వయబ్రహ్మవిబోధనాశ్యా
సర్పభ్రమో రజ్జువివేకతో యథా,
రజ స్తమ స్సత్త్వ మితి ప్రసిద్ధా
గుణా స్తదీయాః ప్రథితైః స్వకార్యైః."

(త్రా డను తెలివిచేతఁ బా మను భ్రాంతి తొలఁగునట్లు నద్వయము (తనకంటె నన్యము మఱొండియు లేనిది) అగు బ్రహ్మజ్ఞానముచేత మాయ తొలంగును.)

వి. చూ. ౩౬౯, ౩౭౦, ౫౧౯, శ్లోకములు చూడుఁడు.

(13) సూత్ర. శ ష స ర్

(24) కారికా

సత్త్వం రజ స్తమ ఇతి గుణానాం త్రితయం పురా,
సమాశ్రిత్య మహాదేవ శ్శషసర్ క్రీడతి ప్రభుః.

ప్ర. వ. పురా = సృష్టికిఁ బూర్వము, శషసర్ = శషసస్వరూప మైన, సత్త్వం = సత్త్వము, రజః = రజస్సు, తమః = తమస్సు, ఇతి = అను, గుణానాం = గుణములయొక్క, త్రితయం = మూఁటిని, సమాశ్రిత్య = ఆశ్రయించి, ప్రభుః = ప్రభువగు, మహాదేవః = మహాదేవుఁడు, క్రీడతి = విహరించుచున్నాఁడు.

(25) కారికా

శకారా ద్రాజసం రూపం షకారా త్తామసోద్భవః,
సకారా త్సత్త్వసంభూతి రితి త్రిగుణసంభవః.

ప్ర. వ. శకారాత్ = శవర్ణమువలన, రాజసం రూపం = రజోగుణరూపము, షకారాత్ = షవర్ణమువలన, తామసోద్భవః = తామసగుణోత్పత్తియు, సకారాత్ = సవర్ణమువలన, సత్త్వసంభూతిః = సత్త్వగుణోత్పత్తియు, ఇతి = అను, త్రిగుణసంభవః = త్రిగుణములపుట్టుక.

త. వి. తతోఽవస్థాత్రయం నిరూపయతి-సత్త్వమితి. పురా సృష్టేః ప్రాక్ శషసవర్ణసంభూతాః రజస్తమోగుణా నాశ్రిత్య పరమశివః సర్వభూతేషు క్రీడతీత్యర్థః.

ప్ర. వ. తర్వాత అవస్థాత్రయంబును నిరూపించుచున్నాఁడు. సృష్ట్యారంభమున శషసవర్ణసంభూతములైన సత్త్వరజస్తమోగుణముల నాశ్రయించి పరమశివుఁడు సమస్తభూతములయందును క్రీడించుచున్నాఁడు.

విశేషాంశములు:—

౨౪, ౨౫. కాళికలు సంపూర్ణబ్రహ్మవిచారమును బ్రతిపాదించుచున్నవి.

హరిమీడే స్తవము:—

"సర్వజ్ఞః శుద్ధోఽప్యక్షర ఏకో గుణభేదా
న్నానాకారాన్ స్ఫాటికవ ద్భాతి విచిత్రః,
భిన్నశ్ఛిన్నశ్చాయ మజః కర్మఫలై ర్య
స్తం సంసారధ్వాంతవినాశం హరి మీడే."

(ఏయాత్మ సుఖదుఃఖసంబంధము లేనివాఁడును, నాశము లేనివాఁడును, జననరహితుఁడును, అద్వితీయుఁడు నైయున్నను సత్త్వరజస్తమోగుణపరిణామభేదము లైన దేవనరతిర్యగాది నానాకారములను పొందుచు కర్మఫలములచే నానారూపములు గలవాఁడై పరిచ్ఛిన్నుఁడునై లత్తుకమొదలగు నుపాధులచేత స్ఫటికశిల నానారూపములుగఁ బ్రకాశించునట్లు ప్రకాశించుచు దేహాంతరమందుఁ దెలియఁబడనివాఁడై యున్నాఁడో సంసారాంధకారవినాశకుఁడైన యా శ్రీహరిని స్తుతించుచున్నాను.)

భగవద్గీత, ౨ అ. ౪౫ శ్లో:—

"త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిస్త్రైగుణ్యో భవార్జున!
నిర్ద్వంద్వో నిత్యసత్త్వస్థో నిర్యోగక్షేమ ఆత్మవాన్."

(ఓయర్జునుఁడా! కర్మములను దెలుపునట్టి వేదములు, సకలదుఃఖములను గలిగించునట్టి సంసారమే విషయముగాఁ గలవి. కాఁబట్టి నీ వట్టిసంసారమును వదలుకొనుటకొఱకు నిష్కాముఁడవును, శీతోష్ణాదిద్వంద్వములను సహించువాఁడవును, యోగక్షేమములు లేనివాఁడవునై యాత్మజ్ఞానము గలిగియుండుము.)
భ. గీ. ౭ అ. ౧౨ శ్లో.

“ యే చైవ సాత్త్వికా భావా రాజసా స్తామసాశ్చ యే,
మత్త ఏవేతి తాన్విద్ధి న త్వహం తేషు తే మయి. ”

(సత్త్వగుణమువలనఁ గలుగు శమదమాదులును, రజోగుణమువలనఁ గలుగు దర్పహర్షాదులును, తమోగుణమువలనఁ గలుగు శోకమోహాదులును ప్రాణులకు స్వకర్మవశమువలనఁ గలుగుచున్నవి. అవి యన్నియును నావలననే కలిగినవని తెలిసికొనుము. అట్లు కలిగినను సంసారులవలె నేను వానికి వశుఁడను కాను. అవి నాయధీనములై యున్నవి.)

“ త్రిభి ర్గుణమయై ర్భావై రేభి స్సర్వ మిదం జగత్,
మోహితం నాభిజానాతి మా మేభ్యః పర మవ్యయమ్. ”

(ఓయర్జునుఁడా! త్రివిధములును సత్త్వరజస్తమోగుణవికారములు నైన శమదమదర్పహర్ష శోకమోహాదిపదార్థములచేతఁ గాన్పించుచున్న యీ ప్రపంచమంతయు మోహితమగుచు నీగుణములకంటె విలక్షణుఁడను, నాశములేనివాఁడను నైన నన్నుఁ దెలిసికొనలేకయున్నది.)

భ-గీత:—౭ అ-౧౪ శ్లో, ౧౩ అ, ౨౦, ౨౧ శ్లో, ౧౪ అ-౩ శ్లో, వి. చూ:—౧౧౦, ౧౧౧, ౧౧౨, శ్లో. చూడుఁడు.

భగవద్గీత, ౧౪ అ. ౪ శ్లో.:—

“ సర్వయోనిషు కౌంతేయ! మూర్తయస్సంభవంతి యాః,
తాసాం బ్రహ్మ మహద్యోని రహం బీజప్రదః పితా. ”

(కుంతీపుత్త్రుఁడవైన యోయర్జునుఁడా! దేవపితృమనుష్యపశుమృగాదిసకలయోనులయందును బుట్టు పలువిధములైన శరీరములకు మాయ తల్లియనియు, పరమేశ్వరుఁడ నగునేను గర్భాధానకర్త యగుతండ్రి ననియు నెఱుంగుము.)

"సత్త్వం రజ స్తమ ఇతి గుణాః ప్రకృతిసంభవాః,
నిబధ్నన్తి మహాబాహో! దేహే దేహిన మవ్యయమ్."

(ఆజానుబాహువు(డవైన యోయర్జును(డా! భగవన్మాయవలనఁ గలిగినసత్త్వము, రజస్సు, తమస్సు అనునట్టి (రూపరసాదిగుణములకంటె భిన్నములైన) మూ(డుగుణములు నాశరహితు(డైన జీవాత్మను మాయావికారములైన సుఖదుఃఖాదులచేతఁ బ్రకృతిజన్యమును, శరీరేంద్రియసంఘాతము నగు నీదేహమునందు బంధించి నేనే దేహమే యాత్మ యనుభ్రాంతిని గలిగించుచున్నవి.)

"సత్త్వా త్సంజాయతే జ్ఞానం రజసో లోభ ఏవచ,
ప్రమాదమోహౌ తమసో భవతోఽజ్ఞాన మేవచ."

(సత్త్వగుణంబువలన జ్ఞానము (వివేకము) రజోగుణమువలనఁ దెలు(గనియాశయు, తమోగుణమువలన నజాగ్రత్త, విరుద్ధజ్ఞానము, అజ్ఞానమును బుట్టుచున్నవి.)

"నాన్యం గుణేభ్యః కర్తారం యదా ద్రష్టాఽనుపశ్యతి,
గుణేభ్యశ్చ పరం వేత్తి మద్భావం సోఽధిగచ్ఛతి."

(సుఖదుఃఖాకారములను కర్మములను జేయుటకును, ఆకర్మఫలముల ననుభవించుటకును, కార్యకారణరూపముల నందినవై గుణములే కర్తలుగ నున్నవి కాని మఱియొక(డు వీనిని జేయువా(డును, అనుభవించువా(డును లే(డనియు; కార్యకారణవిషయాకారముగఁ బరిణమించిన సత్త్వాదిగుణములకంటె నితరు(డై యాగుణములు చేయువ్యాపారములకు సాక్షిభూతుఁడైన వా(డు తానే యనియు నెఱింగినవా(డు వాసుదేవు(డ నగునాభావమును బొందును. అనఁగా నాలో నైక్యము నందును.)

"గుణానేతానతీత్య త్రీన్ దేహీ దేహసముద్భవాన్,
జన్మమృత్యుజరాదుఃఖై ర్విముక్తోఽమృత మశ్నుతే."

(జీవుఁడు దేహోత్పత్తికిఁ గారణభూతములైన సత్త్వరజస్తమోగుణముల నతిక్రమించి జననమరణములు వార్ధక్యము దుఃఖములు మున్నగాఁగల వాని నంటక ముక్తుఁ డగును. అనఁగా నాత్మైక్య మగును.)

"కైర్లింగై స్త్రీన్ గుణానేతా నతీతో భవతి ప్రభో!,
కిమాచారః కథం చైతాం స్త్రీన్ గుణా నతివర్తతే?"

(ఓ కృష్ణా! సత్త్వాదిగుణముల నతిక్రమించినవాఁ డెట్టి లక్షణములు గలిగియుండును? ఎట్టి యాచారము గలిగియుండును? త్రిగుణముల నెట్లు జయించును? వీనిని దెలియఁ జెప్పుము ప్రభూ! అని యర్జునుఁ డడిగెను.)

"మాం చ యోఽవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే,
స గుణాన్ సమతీత్యైతాన్ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే."

(వ్యభిచరింపనట్టి భక్తిచేత సకలభూతాంతర్యామియును, ఈశ్వరుఁడనగు నన్నే సేవించువాఁడు సత్త్వాదిగుణములను, వాని కార్యములను, అతిక్రమించి బ్రహ్మత్వమును బొంద శక్తుఁ డగును.)

వివేకచూడామణి. :—

"విక్షేపశక్తీ రజసః క్రియాత్మికా
యతః ప్రవృత్తిః ప్రసృతా పురాణీ,
రాగాదయోఽస్యాః ప్రభవంతి నిత్యం
దుఃఖాదయో యే మనసో వికారాః."

(విక్షేపశక్తి రజోగుణమైనది గాన రజోగుణముచేతఁ బుట్టు రాగద్వేషాదులను బుట్టించును. అనాది యగు ప్రవృత్తిరూపధర్మమును బుట్టించును.)

"సత్త్వం విశుద్ధం జలవత్తథాపి
తాభ్యాం మిళిత్వా సరణాయ కల్పతే,
యత్రాత్మబింబః ప్రతిబింబితస్సన్
ప్రకాశయత్యర్క ఇవాఖిలం జడమ్."

(సత్త్వగుణ మతినిర్మలము, రజస్తమోగుణములతోఁ గలసి జలమువలె చిత్ప్రతిబింబమున కాధార మగుచున్నది. రజస్తమోయుక్తసత్త్వమందు ప్రతిఫలించినచిదాత్మ సూర్యునివలె సమస్తజడవస్తువులను ప్రకాశింపఁజేయును.)

"మిశ్రస్య సత్త్వస్య భవంతి ధర్మా
అమానితాద్యా నియమా యమాద్యాః,
శ్రద్ధా చ భక్తిశ్చ ముముక్షుతా చ
దైవీ చ సంపత్తిరసన్నివృత్తిః."

(అభిమానము లేమిడి మున్నగు గుణములు కార్యములు సల్పుచు మర్యాదను ధనమునట్లు గాపాడుట, వ్రతాదులు సలుపుట, యమాదినిష్ఠయు, శ్రద్ధాభక్తులు, మోక్షేచ్ఛ, దైవసంపద, అసత్తులగు దేహదారాదులయందు ప్రవృత్తి లేకయుండుట సత్త్వగుణధర్మములు.)

"విశుద్ధసత్త్వస్య గుణాః ప్రసాద
స్స్వాత్మానుభూతిః పరమా ప్రశాంతిః,
తృప్తిః ప్రహర్షః పరమాత్మనిష్ఠా
యయా సదానందరసం సమృచ్ఛతి."

(ప్రసన్నత, స్వానుభవము, శ్రేష్ఠమగు నంతరింద్రియనిగ్రహము, తృప్తియు, మిక్కిలి సంతసమును, ఆనందరసప్రాప్తియుఁ గలిగించునట్టి పరమాత్మనిష్ఠ అనునివి యన్నియు శుద్ధసత్త్వగుణములు.)

"అవ్యక్త మేత త్త్రిగుణై ర్నిరుక్తం
తత్కారణం నామ శరీర మాత్మనః,
సుషుప్తి రేతస్య విభక్త్యవస్థా
ప్రలీనసర్వేంద్రియబుద్ధివృత్తిః."

(సత్త్వరజస్తమోగుణములచే యుక్తమగు మాయ జీవునికిఁ గారణ శరీర మని చెప్పఁబడినది. సమస్తేంద్రియబుద్ధివృత్తులు లీనము లగునే సుషుప్తి గలదో యదియే కారణశరీరముయొక్క విభజనస్థితి.)

"అత స్సమాధత్స్వ యతేంద్రియస్సన్
నిరంతరం శాంతమనాః ప్రతీచి,
విధ్వంసయ ధ్వాంత మనాద్యవిద్యయా
కృతం తదేకత్వవిలోకనేన."

(నిగ్రహింపఁబడిన యింద్రియములు గలవాఁడవై, శాంతమైన మనసు గలవాఁడవై బ్రహ్మవిషయమందు సమాధియుక్తుఁడవు గమ్ము. అనాది యగు నజ్ఞానముచే కలిగింపఁబడిన చీఁకటిని ధ్వంసము చేయుము.)

"జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిషు స్ఫుటతరం
యోఽసౌ సముజ్జృంభతే
ప్రత్యగ్రూపతయా సదాహమహ మి
త్యంతః స్ఫుర న్నేకధా,
నానాకారవికారభాగిన ఇమాన్
పశ్య న్నహంధీముఖాన్
నిత్యానందచిదాత్మనా స్ఫురతి తం
విద్ధి స్వ మేతం హృది."

(జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయమం దెవఁడు చక్కఁగఁ బ్రకాశించునో, ఎవఁడొక్కఁడే యేకముగ "నేను నేను" అని లోపల ప్రకాశించువాఁడై నానాకారములగు వికారములను బొందిన యహంకారము బుద్ధి మొదలగువానిని జూచువాఁడై నిత్యానందజ్ఞానస్వరూపముచే హృదయమందు ప్రకాశించునో వాఁడే నే నని తెలియుము.)

"బ్రహ్మానందనిధి ర్మహాబలవతాఽహంకారఘోరాహినా
సంవేష్ట్యాత్మని రక్ష్యతే గుణమయై శ్చండైస్త్రిభి ర్మస్తకైః,
విజ్ఞానాఖ్యమహాసినా శ్రుతిమతా విచ్ఛిద్య శీర్షత్రయం
నిర్మూల్యాహి మిమం నిధిం సుఖకరం ధీరోఽనుభోక్తుంక్షమః"

(బ్రహ్మానంద మను గొప్పనిధి బలయుక్తమైన పెనుఁబాముచేఁ జుట్టఁబడియున్నది. అది సత్త్వరజస్తమము లను మూఁడుతలలు గలది. అది యహంకారముగ నున్నది. విజ్ఞాన మను పెద్దకత్తితో దాని మూఁడుతలలు ఛేదించి యా బ్రహ్మానంద మనునిధిని ధీరుఁ డనుభవింప సమర్థుఁ డగును.)

"అతీవ సూక్ష్మం పరమాత్మతత్త్వం
న స్థూలదృష్ట్యా ప్రతిపత్తు మర్హతి,
సమాధినాఽత్యంతసుసూక్ష్మవృత్త్యా
జ్ఞాతవ్య మార్యై రతిశుద్ధబుద్ధిభిః."

(విశేషసూక్ష్మమగు పరమాత్మతత్త్వము స్థూలదృష్టిచేత నిశ్చయింప వీలు గాదు. కాఁబట్టి అతిసూక్ష్మవృత్తిగల సమాధియందు నిర్మలబుద్ధిగల పండితులచేతఁ దెలియఁబడినది గాని యితరుల కది తెలియ సాధ్యము కాదు.)

"యథా సువర్ణం పుటపాకశోధితం
త్యక్త్వా మలం స్వాత్మగుణం సమృచ్ఛతి,
తథా మన స్సత్త్వరజస్తమోమలం
ధ్యానేన సంత్యజ్య సమేతి తత్త్వమ్."

(బంగారు పుటము పెట్టుటచేతఁ బరిశోధింపఁబడినదై నిర్మలమై తన శుద్ధస్వరూపమును బొందునట్లు, మనస్సు బ్రహ్మజ్ఞాన మనుపుటముచేత సత్త్వరజస్తమోగుణములను విడిచి నిర్మలమై బ్రహ్మతత్త్వమును బొందును.)

"నిరంతరాభ్యాసవశాత్తదిత్థం
పక్వం మనో బ్రహ్మణి లీయతే యదా,
తదా సమాధి స్సవికల్పవర్జిత
స్సతోఽద్వయానందరసానుభావకః."

(నిరంతరాభ్యాసముచేతఁ బక్వమైనదై మనసు బ్రహ్మమునం దణఁగి పోవుకాలమందు వికల్పరహితమైన సమాధి తనకుఁ దానే శ్రేష్ఠానంద మనుభవింపఁజేయును.)

"సమాధినానేన సమస్తవాసనా
గ్రంథే ర్వినాశోఽఖిలకర్మనాశః,
అంత ర్బహి స్సర్వత ఏవ సర్వదా
స్వరూపవిస్ఫూర్తి రయత్నత స్స్యాత్."

(ఈ సమాధిచే సమస్తవాసనాక్షయము, కర్మనాశము, స్వరూపదర్శనము కలుగుచున్నవి.)

(14) సూత్రము. హం ల్

(26) కారికా

తత్త్వాతీతః పర స్సాక్షీ సర్వానుగ్రహవిగ్రహః,
అహమాత్మా పరో హల్స్యా మితి శంభు స్తిరోదధే."

ఇతి శ్రీమన్నందికేశ్వరవిరచితా చతుర్దశసూత్రవ్యాఖ్యా
కాశికాఖ్యా సంపూర్ణా.

ప్ర. వ. తత్త్వాతీతః = చతుర్దశతత్త్వముల కతీతుఁడును, పరః = పరుఁడును, సాక్షీ = సర్వసాక్షియును, సర్వానుగ్రహవిగ్రహః = సర్వానుగ్రహ స్వరూపుఁడును, అపరః = తనకంటెఁ బరవస్తువు లేనివాఁడును, ఆత్మా = బ్రహ్మను నగు, అహం = నేను, హల్ = హకారము, స్యామ్ = అగుదును, ఇతి = అని, శంభుః = పరమశివుఁడు, తిరోదధే = అదృశ్యుఁ డాయెను.

తా. నృత్తావసానమున నటరాజరాజగు పరమశివుఁడు సకలముని శ్రేష్ఠులకును ఢక్కానినాదవ్యాజమున బ్రహ్మతత్త్వము నుపదేశించి యదృశ్యుఁ డయ్యెను.

త. వి. సర్వతత్త్వజనకః స్వయం తత్త్వాతీతః ఇతి జ్ఞాపనార్థమేవైతత్సూత్రం చకారేత్యాహ. తత్త్వాతీత ఇతి. సర్వానుగ్రహవిగ్రహః, సాక్షీ తత్త్వాతీతః హల్ స్యామితి ఢక్కానినాదవ్యాజేన సర్వేషాం మునిజనానాం తత్త్వ ముపదిశ్య శంభుస్తిరోదధే ఇత్యర్థః. 'హకారః శివవర్ణస్స్యా దితి శైవాగమస్థితి' రితి శివమ్.

ఇతి శివతత్త్వవిద్యాపారావారపారీణ శ్రీమద్వ్యాఘ్రపాదమునిసుత శ్రీమదుపమన్యుమునీంద్రవిరచితా ఆదిసూత్రకాశికావ్యాఖ్యా తత్త్వవిమర్శినీ

సంపూర్ణా.

ప్ర వ. శ్రీపరమశివుఁడు సమస్తతత్త్వములకును జనకుఁ డనియు, తా నీతత్త్వములు దాఁటినవాఁ డనియు, చూపుటకై ఈసూత్రమును రచించె నని చెప్పుచున్నాఁడు.

నేను నిగ్రహానుగ్రహశక్తి గలవాఁడను, అన్నిటికిని సాక్షి యైన వాఁడను, ఈ సమస్తతత్త్వములను దాఁటినవాఁడ ననియు నీహల్ సూత్రములో

ఢక్కా శబ్దవ్యాజముతో సమస్తమునిజనులకును తన యాత్మతత్త్వమును బోధించి శివుఁ డంతర్హితుం డాయె నని యర్థము.

విశేషాంశములు, శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు, ౬ అ. ౧౧ మం:—

"ఏకో దేవ స్సర్వభూతేషు గూఢ
స్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా,
కర్మాధ్యక్ష స్సర్వభూతాధివాస
స్సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చ."

(ఈమంత్రమునం దాపరమాత్మనే అరచేతియం దున్న యుసిరికపండు వలెనే ప్రత్యక్షముగాఁ జూపించుచు నాపరమాత్మను దెలిసికొనుటవల్లనే పరమపురుషార్థప్రాప్తి గలుగుచున్నది. ఇతరమైనదానిచే కలుగ దని చూపించుచున్నాఁడు. స్వయంప్రకాశమానుఁడై అద్వితీయుఁడను పరమాత్మ సర్వప్రాణులందు రహస్యమై యుండువాఁడును, ప్రాణులుచేయు సర్వకర్మముల కధిష్ఠాతయును, సర్వప్రాణులందును నివసించియుండువాఁడును, సర్వమును జూచువాఁడును, చేతనస్వరూపుఁడును, ఉపాధిలేనివాఁడును, సత్త్వాది గుణములు లేనివాఁడును నగుచున్నాఁడు.)

క్వాహం మందమతిః క్వేయం నందికేశస్య కాశికా,
వ్యాఖ్యా తస్యాశ్చ భగవ దుపమన్యుప్రసాదితా.

వ్యాఖ్యా పదపదార్థజ్ఞై రచితా యది శోభతే,
మాదృశై రచితా చేత్ స్యాత్ మూలకారవిడంబనా.

తథాపి బాలిశత్వేన ప్రేరితః కించి దుక్తవాన్,
పండితాః క్షంతు మర్హంతి సాహసం మమ చేదృశమ్.